ORBÁN VIKTOR FEJÉBEN

Amélie Poinssot

Amélie Poinssot ablakot nyit egy hatalmi rendszer mechanizmusaira, és lehetővé teszi, hogy árnyaltan lássuk azokat. Történelmi perspektívába helyezi, megmutatja belső feszültségeit és külső korlátait. Bemutatja, milyen típusú autoriter rendszert épített ki Orbán Viktor, hogyan konszolidálja és tartja meg a hatalmát. A korrupció és a nepotizmus mellett a magyarok életét olyan identitásszövegekbe ágyazta, amelyek a két háború közötti ideológiákban gyökereznek. Ennek érdekében átírta a történelmet, felidézte a nemzet kihalásának veszélyét, a muzulmán fenyegetéssel szembeállította a keresztény Európa vízióját. Rendszerében az ellenségkép-gyártás a kormányzás egyik legfőbb eszköze, az Európai Unió pedig nem a nemzetek párbeszédének, a közös célokról szóló konszenzus megteremtésének helyszíne, hanem harci terep. Ez a könyv nélkülözhetetlen mindazoknak, akik meg akarják érteni, mi történik velünk, és figyelmeztet arra is, hogy illúzió azt hinni, egy ilyen autoriter rendszer valamiféle helyi csodabogár.

X 297062

AMÉLIE POINSSOT

Orbán Viktor fejében

Noran Libro
Budapest, 2020

SZTE Klebelsberg Könyvtár
J001318386

A fordítás az alábbi kiadás alapján készült
Amélie Poinssot: *Dans la tête de Viktor Orbán. Essai.*
Solin–Actes Sud, Arles, 2019.

Fordította
Mihancsik Zsófia

A borító a következő fotó felhasználásával készült:
MTI / Kollányi Péter
Budapest, 2007. február 2.
Orbán Viktor, a Fidesz – Magyar Polgári Szövetség elnöke a lebontott rácsokon ül, miután képviselőtársaival polgári engedetlenségi akció keretében elbontották a Kossuth Lajos teret elkerítő rendőrségi kordont

SZTE Klebelsberg Könyvtár
SZEGED
3.

X 297062

Minden jog fenntartva

ISBN 978-963-517-097-5

Published by arrangement with
SAS Lester Literary Agency & Associates

© Editions Actes Sud – Arles, 2019
Hungarian translation © Mihancsik Zsófia, 2020
© Noran Libro Kiadó, 2020

ELŐSZÓ

2018 áprilisa. Általános depresszió lesz úrrá a budapesti ellenzéki körökön. Negyedik alkalommal – és harmadszor egymás után – Orbán Viktort jelölték miniszterelnöknek, pártja, a Fidesz pedig ismét kétharmados többséghez jutott az Országgyűlésben. És van rá esély, hogy az elsöprő győzelem után nem ez lesz az utolsó mandátumuk: parlamenti programbeszédében az az ember, aki „illiberális demokráciát"[1] követel, 2030-ig tervez. „Ez bátorít és feljogosít, hogy terveinket ne négy, hanem tízéves kitekintéssel készítsük el, sőt inkább tizenkét éves időtávban kell most gondolkodnunk. Ráadásul a felelős kormányzás is ezt követeli meg, hiszen az Európai Unió következő költségvetése, illetve annak végrehajtása valójában 2030-ig tart majd", jelenti ki 2018. május 10-én.[2] Ha Orbán vállalása teljesül, az összesen huszonnégy évet jelent Magyarország élén.

1 Az illiberális demokrácia fogalma először 1997-ben jelent meg az amerikai eszszéista, Fareed Zakaria tollából a *Foreign Affairs* című folyóiratban, majd néhány évvel később a *The future of freedom: illiberal democracy at home and abroad* (2003) című művében. Akkoriban az európai országok még nem tartoztak Zakaria elemzési körébe. Példaként Borisz Jelcin Oroszországát, Carlos Menem Argentínáját, Lukasenka Fehéroroszországát vagy Nazarbajev Kazahsztánját említi. Azokat az országokat, amelyekben a vezetőket választják, de a polgárok meg vannak fosztva „alapvető jogaiktól".

2 Az Orbán Viktor 2010 utáni beszédeiből vett idézetek a magyar kormány hivatalos honlapján összegyűjtött szövegekből származnak. A 2010–2014-es időszak szövegei magyarul itt olvashatók: https://2010-2014.kormany.hu/hu/miniszterelnokseg/miniszterelnok/beszedek-publikaciok-interjuk?page=39; a 2014–2018-as periódus szövegeit lefordították angolra (némelyiket franciára is): https://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches
(*A fordító megjegyzése: Orbán Viktor beszédeinek, interjúinak valamennyi, a könyvben idézett részlete az eredeti szöveg, és nem a francia idézetek fordítása*)

„Ez tragédia, amelynek semmiféle intellektuális jelentősége nincs", mondja Tamás Gáspár Miklós filozófus. „Ez sértés az értelemre nézve", mondja a maga részéről Konrád Miklós.[3] Ők ketten két értelmiségi nemzedéket képviselnek – a kommunista korszak demokratikus ellenzékéét és az ő gyermekeikét. Két generáció, amelyet elbizonytalanított az Orbán-jelenség egy szélsőségesen megosztott társadalomban. Egy széteső ellenzék és nagy számú tartózkodó szavazó mellett a Fidesz mintegy 2,8 millió szavazattal került újra hatalomra a közel 8 millió választópolgár országában. Mivel magyarázható ennek a rendszernek a sikere?

Három hónappal a választás után a Fidesz, mint minden évben, megszervezi nyári egyetemét. A találkozó hagyományosan alkalmat teremt Orbánnak, hogy nagy vonalakban felvázolja az elkövetkező intézkedéseket, elsősorban külpolitikai téren. Az emelvényen Orbán ismét gratulál önmaguknak az országgyűlési választások eredményéhez, és előretekint az európai választásokra. Majd, már a hivatalos fellépés keretein kívül, rövid rögtönzött vitát folytat egy kis flamand identitáscsoportosulással, amelynek tagjai odaléptek hozzá. Baráti hangon, mosolygós arccal azzal kezdi, hogy elmagyarázza stratégiáját a frissen diplomázott ifjú belgáknak. Angolul, cinkos hangsúlyokkal közli velük, hogy beszéde a politika és a show-biznisz sajátos keveréke: az ilyen rendezvények, amelyeken a Fidesz hívei vesznek részt, lehetővé teszi számukra, hogy kérdéseket tegyenek fel, ezt nevezik bázisdemokráciának, mondja, kis félmosollyal a szája sarkában. Érződik, hogy ironizál, de az ifjú belgák hisznek a családi értékekben, amelyeket az első számú

3 Ellenkező említés hiányában az ebben a munkában idézett gondolatok a szerző beszélgetéseiből származnak. Konrád Miklós az író és a kommunista rendszer egykori ellenzékéhez tartozó Konrád György fia.

magyar beszédében felfedeztek. A beszéd azt ígérte, hogy az ország a demográfiai hanyatlását megállítják 2030-ra. Ők nem azért jöttek, hogy választási recepteket hallgassanak; inspirációt keresnek és a politikai üzenetre kíváncsiak. Gátat akarnak vetni a „tömeges bevándorlásnak, a Nyugat kulturális hanyatlásának", és azon töprengnek, van-e erre lehetőség Belgiumban. Orbán nyomban észbe kap. „Végső soron minden nemzet azt kapja, amit érdemel. Úgyhogy ébresztő! Minél gyorsabban ébredjenek fel, különben problémáik lesznek. A mai folyamatok nemcsak kellemetlenek és terhesek, hanem drámai módon megváltoztatják civilizációnk alapjait is." A flamandok bólogatnak. „Az első lépés, hogy elhiggyük, megváltoztathatjuk a dolgokat", vonja le a következtetést a csoport egyik tagja. „És találni kell jó partnereket és stratégiai szövetségeseket – feleli Orbán. – Szükségük van csapatra. Csapat nélkül a politika nem működik."[4]

Valóban, az országgyűlési választásokon nem volt szerepe a véletlennek a Fidesz negyedik győzelmében. A választási játszmákat gyakorlott csapatok gondolták végig és készítették elő, amelyek a 2010–2011-es reform óta rendkívül kedvező intézményi feltételek között működtek. A népességet átitatták annak a kampánynak az üzenetei, amelyet nagyrészt állami költségvetésből finanszíroztak. Mindenütt az országban plakátok bujtogattak a – nem létező – migránsveszély ellen, és felelőseként a magyar származású milliárdost, Soros Györgyöt nevezték meg. A kormánypárti médiából dőlt az agresszivitás, a kifigurázás és az álhír. Harminc évnyi működés után a párt választási gépezete tökéletesen bejáratódott, és vezetőjének képességei elvitathatatlanná váltak.

Orbán 2010 utáni rendíthetetlensége láttán azt gondolhatnánk, hogy valamiféle ideológiai alap van mögötte. Néhány év

4 Lásd https://www.youtube.com/watch?v=Iv2wSaqyyx8 – *a ford.*

alatt a magyar kormányfő gyökeresen megváltoztatta az ország intézményeit, a magyar demokráciát olyan rendszerré alakította át, amelyben a Fidesz rendkívül kiterjedt hatalommal rendelkezik. Amiből Orbán még politikai doktrínát is csinált, amikor 2014-ben megfogalmazta az „illiberális demokrácia" elvét – s a kifejezést akkor sem vonja vissza, amikor látja, hogy kritikus kommentárlavina zúdul rá. Mi több, az első számú magyar vezetőnek még az európai színtérre is sikerült *de facto* rákényszerítenie egy migrációellenes vonalat: biztonságra törekvés, amely a határok lezárására koncentrál és dacol minden szolidáris fellépéssel.

Pedig politikai karrierje kezdetén Orbán homlokegyenest ellenkező álláspontokat védett ahhoz képest, amit ma megtestesít. A kommunista rendszer összeomlásának pillanatában, 1989-ben az egyéni szabadságjogok és a jogállam védelmezője. Később váratlan politikai szövetségekre mutatkozik nyitottnak. Fokozatosan új útjelzőket szab meg. A Fidesz vezetője minden körülményhez alkalmazkodik, hogy a lehető legnagyobb hasznot húzza belőle.

Van-e valamiféle belső meggyőződése Orbán Viktornak, vagy csak a féktelen hatalomvágy hajtja, amikor felkarol bármilyen ügyet, ha az szavazatokat hoz számára?

Ahhoz, hogy megértsem, mi zajlik ma az európai kontinensen, elengedhetetlennek tűnt, hogy megfejtsem a magyar vezető megszólalásait, és beszéljek azokkal, akik Budapesten a közvetlen környezetéhez tartoznak. Ugyanis mindaz, amit Orbán Viktor a fejében forral, valóban jellemzi a közép-európai politikai elit meghatározott részét: ők a demokratikus ellenzéki lét utóbbi harminc évét abban a kommunista blokkban töltötték, amely ellen egykor harcoltak: a hatalomgyakorlás autoriter gyakorlatában. Varsóban, Budapesten, Pozsonyban, Prágában, Bukarestben számos hasonlóság figyelhető meg. Márpedig,

szemben a nyugati szélsőjobboldallal, a Fidesz, csakúgy, mint a lengyel PiS, a politikai sakktábla jobboldaláról indult, és nem akarja sem „normalizálni", sem „diabolizálni" önmagát ahhoz, hogy megszerezze vagy megtartsa a hatalmat. Épp ellenkezőleg: ezek a pártok beszédmódjukban azt követően radikalizálódtak és döntötték le fokozatosan a „politikailag korrekt" minden korlátját, hogy megszerezték a legmagasabb állami funkciókat. A Fidesz esetében ez a változás úgy zajlott le, hogy közben fenntartotta a mérsékelt párt látszatát az európai jobboldal legnagyobb alakulatához, az Európai Néppárthoz (ENP) tartozása révén. Ez a látszat már csak azért is hasznos, mert védelmet biztosít a pártnak, miközben már senki számára nem kérdés, hogy Orbán rendszere egy olyan állam létrehozását segítette elő, amelyet a szociológus és egykori miniszter, Magyar Bálint „maffiaállamnak" nevez.[5]

Most, amikor számos ország átbillent oda, amit a média populizmusnak szokott nevezni, Orbán esete olyan kombinációt mutat, amelyben jelen vannak sok országra jellemző tendenciák és magyarországi sajátosságok is. A Fidesz vezetője olyan identitáspolitikát dolgozott ki, amely több ponton is kapcsolódik a kontinens más jobboldali pártjaiéhoz. Ugyanakkor speciálisan magyar sajátosságokat is latba vet, amikor újraértelmezi és eszközként használja fel a fájdalmas nemzeti történelmet. Orbán világát áldozatok és hősies figurák népesítik be. Ez utóbbiakhoz szeretne tartozni a magyar vezető is.

5 Magyar Bálint, *A magyar maffiaállam*, Noran-Libro, Bp., 2015. (*Post-Communist Mafia State: The Case of Hungary*, Central European University, 2016.) Magyar Bálint, aki aktívan részt vett a posztkommunista átmenetben, két szocialista kormányban volt oktatási miniszter Orbán első kormánya előtt és után: 1996–1998, majd 2002–2006 között.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 3.

1

Az antikommunizmus cementje

Budapest, Hősök tere, 1989. június 16. Hetekig tartó tárgyalások után, egy olyan Magyarországon, ahol az egypártrendszer éppen összeomlóban van, az áldozatok családjainak kezdeményezésére megszervezik az 1956-os felkelés mártírjainak újratemetését. Ez az első hivatalos megemlékezés a forradalomról, amelyet a szovjet tankok tiportak el. Harminc évnyi hazugság után nyilvánosan rehabilitálják a vérfürdő több, mint 2500 áldozatát, akiket a kommunista hatóságok „ellenforradalmi árulóként" bélyegeztek meg.

A gyászszertartást Budapest egyik legemblematikusabb terén tartják, és az állami televízió élőben közvetíti. A forradalmi kormány vezetőjének, Nagy Imrének és négy munkatársának titokban eltemetett maradványait exhumálták, hogy méltó módon temessék el újra. A hatodik, üres koporsó szimbolizálja a több száz áldozatot. A téren összegyűlt több tízezer magyar számára megindító pillanat ez. A Magyar Szocialista Munkáspárt – az uralkodó kommunista párt – számára pedig a morális vereség beismerése: nem kérték fel rá, hogy beszédet mondjon. Csak az áldozatok hozzátartozói szólalnak meg – és az ifjabb generációk egyik képviselője.

Félhosszú haj, kiütköző szakáll, egy huszonhat éves férfi beszél a mikrofonba néhány percen át. Nem túl magas, a beszédét

olvassa, de emelt fővel áll ott, a hangja magabiztos. Éles mondatai a meglepetés erejével hatnak a gyászra és az elmélkedésre szánt ünnepségen. Mondanivalója politikai. A szovjet hadseregnek azonnal el kell hagynia Magyarországot, hangoztatja az elképedt tömeg előtt.

Ez a fiatalember Orbán Viktor. Két évvel korábban diplomázott a budapesti jogi karon, ahol mintegy harminc társával együtt megalapította azt az ifjúsági szervezetet, amely nem kívánt bekerülni a kommunista rendszer öntőformájába: a Fideszt (Fiatal Demokraták Szövetsége). Az antiklerikális, tekintélyuralom-ellenes, liberális mozgalom politikailag jelentéktelen, ám gyorsan magához vonz számos új tagot. A rendszer megbuktatása még túl van minden reményen. Az új „radikálisok", ahogy önmagukat nevezik, azt akarják, hogy a rendszeren belül létrejöjjenek a szabadság terei. És amit nem akarnak: csatlakozni a kommunista párt ifjúsági szervezetéhez.

Amikor ezen az 1989. júniusi napon megjelenik az emelvényen, Orbán Viktor még tökéletesen ismeretlen. Ám néhány perc múlva, beszédének köszönhetően, mindenki megjegyzi majd az arcát. „A szovjet csapatok távozását követelni olyasmi, ami nem megy egy csettintésre. Hónapokig tartó tárgyalások és előkészületek kellenek hozzá – ráadásul mindezt egy olyan pillanatban, amikor még minden visszarendeződhetett volna", emlékszik vissza a korszak egyik jelentős személyisége, Jeszenszky Géza. Ő akkoriban a Fidesz előtt fél évvel alakult újsütetű konzervatív párt, a Magyar Demokrata Fórum (MDF) szóvivője, később az átmenetet levezénylő kormány külügyminisztere, majd néhány évvel később Orbán nagykövete az Egyesült Államokban. „Emlékezzünk csak a tábornokok moszkvai államcsínyére 1991 nyarán: még semmi sem volt lejátszva, a folyamatban lévő demokratikus nyitás sem volt végleges az 1989-es Lengyelországban és Magyarországon. Orbán kockázatot vállalt, követelése börtönnel járhatott volna számára. Ez bátorságának bizonyítéka volt, és később azt a következtetést vonta le belőle, hogy a politikában nem muszáj óvatoskodni; ami fontos, hogy az embernek legyen víziója." Ebből a beszédből, amelynek végső változatát az utolsó percben alakítja ki közeli barátjával, Kövér Lászlóval (aki 2010 után az Országgyűlés elnöki székét foglalja majd el) Orbán azt érti meg, hogy siker koronázhatja a nyomulást, ha az ember nem vesződik kételyekkel és vitákkal.

A két barát az 1980-as évek eleje óta ádáz ellenségességgel viseltetik a kommunista párt iránt, amely a budapesti jogi kar padjai előtt propagálja önmagát. „Ez volt az első generáció, amelynek nem kellett párttagkönyv ahhoz, hogy felelősséget vállalhasson az egyetemen – mondja Kéri László, Orbán egyik tanára, aki akkoriban a reformkommunista áramlathoz tartozott. – Az én generációm számára ez hihetetlennek tűnt, de a hatóságoknál elment." Orbán 1963-ban született. Más szóval nem ismerte sem az 1956-os felkelést, sem az azt követő „konszolidációt". Generációja, amelyet kevésbé fertőzött meg a Moszkvától függő rezsim indoktrinációja, és kevésbé tartott az esetleges represszióktól, merészebb volt, mint az előző generációk. A körülmények is kedvezőbbek: 1983-ban, amikor Orbán első lépéseit teszi meg a jogi karon, a magyar rezsim már a legtoleránsabbnak mutatkozik a keleti blokkban. Kádár János vezetése idején a rendszer egyre nyitottabb, Kádár 1961-es, a *Pravdá*ban megfogalmazott kijelentése nyomán: „Aki nincs ellenünk, az velünk van."[6] A rendszer, hogy elkerülje a nyílt konfrontációt, anyagi előnyöket kínál, és elfogadja bizonyos gondolatok megjelenését, ha nem irányulnak közvetlenül ellene. Összevetve a

6 Kádár János a Hazafias Népfront Országos Tanácsa 1961. december 8-i ülésén mondta ki az egész rendszert szimbolizáló gondolatot: „Aki nincs ellenünk, az velünk van." Lásd Sz. Nagy Gábor írását: https://www.mnl.gov.hu/mnl/ol/bevezeto6 – *a ford.*

többi népi demokrácia polgáraival, a magyarok könnyebben utazhatnak Nyugatra; a demokratikus ellenzéket kevésbé üldözik; a nem marxista gondolatoknak is helyük van az egyetemen; a hatalmon lévő párton belül reformszárny alakul. Ebben a légkörben, amely kedvez az elvi vitáknak és a kommunizmus bírálatának, alakul ki Orán politikai személyisége.

Az 1983-ban létrehozott Bibó szakkollégium,[7] ahol Orbán él és tanul, ennek a nyitásnak a megfelelője. A budapesti műhelynek, ahová az egyetemistákat kooptálással veszik be, már a neve is szimbolikus: a magyar jogász és filozófus, Bibó István nevét viseli. Bibó független demokrata volt, 1956-ban rövid ideig Nagy Imre kormányának minisztere, amelyben mértékletességével és szellemi függetlenségével tűnt ki. Bibó, aki megjárta a börtönt is, a parlamentarizmusért és a hatalmi ágak elválasztásáért emelt szót; számos szöveget írt Magyarország politikatörténetéről és Közép-Európa kis népeinek sajátosságáról. Műveit azonban sohasem adták ki hivatalosan, csak szamizdat formájában adták körbe őket. 1979-ben bekövetkezett halála után reneszánszát élte a kommunista rendszer kritikus légkörében. „Bibó úgy gondolta, hogy Magyarország és Közép-Európa sajátos utat jár be, amely nem a Nyugaté, de nem is Oroszországé – magyarázza Kövér László, aki a kollégium diákja volt a nyolcvanas években. – Ám a gondolatait még jóval az előtt fogalmazta meg, hogy a szovjet megtorlás végigsöpört volna Magyarországon. A nézeteit mi úgy fogtuk fel mint egy kidolgozandó alternatívát." Bibótól származik egyebek mellett a „szabadság kis köreinek" fogalma; eszerint szabadság és demokrácia csak kis közösségek létezésén nyugodhat; ez esetben lehet relatív autonómiája a

7 A felsőfokú tanulmányok kollégiumai (szakkollégiumok) magyar specialitás. Független struktúrákról, a magyar egyetemi rendszer alkotóelemeiről van szó, amelyek tagjaiknak, mindvégig a tanulmányaik során, kitűnő környezetet biztosítanak és nagy hatást gyakorolnak majdani szakmai karrierjükre.

fennálló rezsimmel szemben. Kövér László szerint Bibó olvasása ösztönözte arra a kollégium egyetemistáit, hogy növeljék közösségük mozgásterét a rendszeren belül, amelynek akkor még nem láthatták a végét.

Mint arról az Orbán Viktorhoz akkoriban közel álló Szájer József beszámol – ő is a Fidesz kulcsfigurája lett később –, a jogi kar egyetemistái nagyfokú szabadságot élveztek: „Volt belső újságunk. Magunk döntöttünk a képviselőinkről. Mi választottuk meg a tanárainkat. Egyfajta önigazgatásban éltünk; olyan volt, mintha elkezdtük volna a rendszer megváltoztatását a karon belül." A kollégium igazgatója, Stumpf István – akivel később több elsővonalbeli politikai pozícióban is találkozunk, és aki 2010 óta az alkotmánybíróságban székel[8] – „hagyta, hogy azt csináljunk, amit akarunk". A kollégium, amely célja az ország jövőbeli politikai elitjének a képzése volt, bizonyos értelemben védett: minden tanára a kommunista párt tagja, maga Stumpf pedig a belügyminiszter veje. A diákokat az érdekelte, amit addig hivatalosan nem tanítottak, különösképpen az előző harminc év politikai fejlődése Magyarországon és a környező országokban. „A vendégtanárok órákat tartottak nekünk arról, hogy mi történt Prágában 1968-ban – emlékszik vissza Szájer József. – Elkezdtük részletesen tanulmányozni 1956-ot. Egy tanulócsoportban, amelynek tagja volt Orbán is, megpróbáltuk napról napra rekonstruálni, mi történt a forradalom idején."

Miközben a magyar egyetemeket még a marxista gondolkodás uralta, a Bibó kollégiumban megjelent az angolszász liberalizmus. Orbán és társai felfedezik a brit filozófust, John Locke-ot, a 17. század gondolkodóját, a jogállam fogalmának szülőatyját, ahogy az időben hozzánk közelebb álló amerikai John Rawls igazságosság-elméletét is. Megvitatják maguk kö-

8 Stumpf István alkotmánybírói mandátuma 2019. július 22-én lejárt. – *a ford.*

zött a hatalmi ágak elválasztását, a személyes szabadságjogok tiszteletét, a politikai pluralizmust. Orbán egyik egyetemi munkája az egyik budapesti választókerületben tapasztalt szabálytalanságról szólt, ahol egy független jelöltet megakadályoztak abban, hogy részt vegyen a választásokon. A dolgozat elnyerte tanárainak tetszését: alig huszonkét év múlva aztán felvetődik az 1980-as évek Magyarországán Orbán által tanulmányozott helyzet politikai következményeinek kérdése.

A szakkollégiumban Orbán gyorsan kitűnik szónoki képességeivel és radikális karakterével. Kéri László emlékei szerint – ő akkoriban Orbán politológia tanára volt – a fiatal egyetemista és két szobatársa, Vargha Tamás (később a Fidesz képviselője) és Simicska Lajos (a kétezres években a magyar média egyik legnagyobb tulajdonosa, majd Orbánnal fennálló komoly nézeteltéréseik miatt elveszítette a befolyását) már a második évtől megpróbálták kikényszeríteni az akaratukat a kollégiumon belül, és semmiféle gátlásuk nem volt, ha a tanáraikkal kellett megütközni. „Agresszivitásuk és ambíciójuk már akkoriban nyilvánvaló volt", mondja Kéri. „Orbán jól fejezte ki magát, és jól fejezte ki az emberek akaratát, ami azt jelentette, hogy nagyon gyorsan elnyerte mindenki tiszteletét", véli a maga részéről Szájer József, aki egy korábbi évfolyamhoz tartozott, és akit 2004-től kezdődően megszakítás nélkül választottak be az Európai Parlamentbe.

Ebben a kis szabadságzárványban, ahol úgy tűnt, mindent szabad, Orbánt elsősorban a kommunista rendszer elleni lengyel tiltakozások érdekelték. Diplomamunkáját a Solidarność szakszervezetnek szentelte, amely 1980-ban, a gdański hajógyárból kiindulva, az első rést ütötte a kommunista blokkon. A következmények brutálisak: Jaruzelski tábornok a következő évben kihirdeti a hadiállapotot, de a lengyelek megmutatták, hogy még egy Moszkva befolyása alatt álló országban is lehetséges társadalmi követeléseket megfogalmazni, a vállalatoknál az önigazgatás gyakorlatát bevezetni, tömegméretekben mozgósítani a társadalmat. A szakdolgozatban,[9] amelyet a fiatal oktató, Fellegi Tamás vezetésével készített – Fellegi maga is Orbánhoz közel álló ember marad ezt követően, ma már Budapest és Washington között tanácsadóként szolgál –, Orbán azt a gondolatot fejtegeti, hogy az olyan civil szervezetek, mint a Szolidaritás, lehetővé tehetik a szabadság tereinek megnyitását a kommunista rendszeren belül, és ellentétes perspektívákat kínálhatnak ahhoz az államhoz képest, amelyet majd ő maga huszonöt évvel később megteremt.

Szakdolgozatának második részében, amelyet a lengyel önigazgatási mozgalmaknak szentel, az ifjú egyetemista azon meditál, hogy ezek „mennyiben érdekesek számunkra", és hogy a Szolidaritás mi „újat" hozott. A korszakra jellemző bombasztikus stílusban arra a szerepre világít rá, amelyet a sztrájk tölt be, hogy engedményre kényszerítse a meggyengült hatalmat. Kimutatja, hogy Lengyelországban egy gazdasági válság torkollt politikai válságba, és hogy a civil társadalom léte tette lehetővé az állam szerepének korlátozását. „A Szolidaritás társadalmi mozgalom, mert olyan követeléseket fogalmazott meg, amelyek mögött tömegtámogatás áll – írja a végkövetkeztetéseiben. – Tagjainak száma 10 millióra tehető, és még azok is támogatták, akik nem voltak a tagjai, mert a Szolidaritás az emberek igényeire válaszolt [...] A Szolidaritás túlélésének ténye (kongreszszus, bejegyzés) olyan tapasztalat, amely megmutatja, hogy egy mozgalom elsődleges feladata a közhatalom szférájának visszaszorítása és a szabad szerveződés terepének létrehozása."

9 Orbán Viktor, *Társadalmi önszerveződés és mozgalom a politikai rendszerben. A lengyel példa*, szakdolgozat, Eötvös Loránd Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Budapest, 1987.

Később ezt írja az ifjú Orbán: „A Szolidaritás szerepe a civil társadalom megteremtésében nem más, mint amit Touraine a társadalom felszabadításának nevezett, illetve az ehhez vezető harc. Az a tény, hogy a Szolidaritás képes volt elfogadtatni egy olyan társadalmi tér létét, ahol a pártnak nem volt többé vezető szerepe, lehetővé tette más szerveződések megjelenését is. A lengyel válságban nemcsak szerveződések bukkantak fel az illegalitásban; kialakult egy olyan szféra, amely a társadalom egészét érintette. A Szolidaritás nyitotta meg az utat ahhoz, hogy különféle érdekek kifejeződjenek a pluralizmusban. Más szerveződések is alakultak. Ami igazán érdekes a civil társadalom felépítésében, az az önigazgató mozgalmak programja. Állandóvá akarták tenni a civil társadalom létezését."

Ez a koncepció, mint majd látni fogjuk, egyáltalán nem kíséri el Orbán Viktort a magyar kormányfői posztra: 2015-től kezdve politikájának egyik főtengelye éppen az, hogy visszaszorítsa a magyar civil társadalmat, és ennek érekében egyebek mellett mindenféle korlátokat állít az NGO-k működése elé. Ám az 1980-as években még igen messze vagyunk a megtagadástól. Egy fiatal generációnak van elég ereje, amely viszi előre. És hogy előmozdítsa a dolgokat, figyelmesen nézi, mi történik a lengyel oldalon.

1987 júniusában Orbán Lengyelországba utazik barátjával, Kövér Lászlóval és társaikkal, köztük Áder Jánossal, aki 2012 után Magyarország elnöke lesz, és Fellegi Tamással, szakdolgozatának témavezetőjével. Autóval egészen Gdańskig elmennek, hogy meghallgassák a lengyel pápát. Ez volt II. János Pál harmadik útja szülőföldjére, és újból támogatásáról biztosította a lengyel ellenzéket. „Maga a mise nem volt túl érdekes Orbán Viktor számára – meséli Kövér. – Amit láttunk, az a lengyel társadalom hatalmas erkölcsi ereje volt. Akkor értettük meg, hogy

a lengyel kommunistáknak már egyáltalán nincs mozgásterük. Tudtuk, hogy a rendszereink össze vannak kötve. Ők vesztettek. Azt viszont végképp nem tudtuk, hogy mi győzhetünk-e és mikor."

Ilyen körülmények között, amikor a keleti blokk törésvonalai egyre nyilvánvalóbbá válnak, gyűlnek össze Orbán és társai a Bibó kollégium egyik termében, 1988 márciusában. Harmincheten vannak, és úgy döntenek, hogy létrehozzák a Fiatal Demokraták Szövetségét, a Fideszt. A szövetséghez tartozás feltétele: harmincöt év alatti életkor. Egy évvel később a szervezetnek hatezer tagja van és egy általános programja. Mit akarnak? A *La Nouvelle Alternative* című folyóirat, amely akkoriban a francia közvéleményt az átalakulóban lévő keleti blokk politikai változásairól tudósította, „amerikai típusú liberális vízióról" beszél: a Fidesz támogatja a nemzeti vagyon ötven százalékának gyors privatizálását, a verseny államtalanítását és megerősítését. Önmagát „radikális, liberális és alternatív" szervezetként határozza meg, amely egy egész „generációt" képvisel. A majdani párt azt is állítja, hogy nyitott mindenfajta politikai szövetségre – kivéve a kommunistákat és a velük rokon formációkat.

A korszakban közzétett szövegek lehetővé teszik, hogy felmérjük azt az ideológiai pálfordulást, amelyet Orbán néhány év múlva végrehajt. 1988 decemberében, a *Magyar Nemzet* című újságban Fodor Gábor – aki akkoriban, Orbán mellett, egyike a mozgalom gondolkodó főinek (a két férfi 1993-ban elválik egymástól, amikor Orbán végrehajtja konzervatív fordulatát) – így magyarázza el a céljaikat: „Mi törvényekkel garantált, radikális és gyors változásokat akarunk elérni. Olyan országban kívánunk élni, ahol azt mondjuk, amit gondolunk, és azt tesszük, amit mondunk. [...] nem az államhatalom megszerzése a cél, hanem az önszerveződések mellé kell állni. A többpártrendszer

elengedhetetlen, de nem elégséges. A lényeg: képes-e az ország megszerveződni, és képes-e a politika a jelenleginél jóval nagyobb, egységesebb tömeget megnyerni magának."

Valóban, Orbán a korszak viszonyaihoz képest a radikalizmus bizonyos formái mellett áll ki. „A Fidesz programja sokkal merészebb volt, mint az ugyanebben az időben létrejött másik párté, a Szabad Demokraták Szövetségéé (SZDSZ) – mondja Ungár Klára, a születőben lévő Fidesz tagja, aki a gazdasági program kidolgozásáért felelt. – Védelmeztük az emberi jogokat, a piacot, a demokráciát és a többpártrendszert." Orbán Viktort akkoriban „kíváncsi, mindenre odafigyelő embernek láttuk, aki tudja, mit nem tud, és meghallgatja a szakembereket".

Mindazonáltal az eszméknél fontosabb volt a cselekvés módja, véli Szájer József. „Mások voltunk, mint a többi ellenzéki csoport, amelyek elsősorban intellektuális eszmecseréket folytattak. Mi ezzel szemben szervezet voltunk, konkrét kérdéseket tettünk fel magunknak, folyamatos egyeztetésben voltunk. 1988–1989-ben mi már demokratikusan működtünk, és meg tudtunk vitatni különböző véleményeket." Egyszóval pragmatikus közösség voltak. „A szovjet rendszer megbuktatása elérhetetlen volt számunkra. Viszont rendelkezhettünk a szabadságunkkal, nem kellett kompromisszumot kötnünk a rezsimmel. E tekintetben Bibó filozófiája inspirált bennünket: nem tudtuk megváltoztatni a rendszert belülről, de képesek voltunk a túlélésre a rendszeren belül. Nem kellett mindent megváltoztatnunk ahhoz, hogy bizonyos szintű minőségi életet élvezhessünk."

Orbán Viktor egyébként, bizonyítékaként annak, hogy az intellektuális képzés nem volt számára elsődleges az átalakulóban lévő Közép-Európában, gyorsan lerövidíti a tanulmányait. Nem tölti ki az évet Oxfordban – ottani tanulmányait egy olyan ösztöndíjnak köszönhette, amelyet az az ember biztosított számára, aki huszonöt évvel később a legádázabb ellenségeként tűnik fel,

a milliárdos Soros György.[10] Az akkor érvényes két tábor logikájának megfelelően az 1931-ben Budapesten született üzletember, aki a brit font elleni spekuláción gazdagodott meg,[11] valóban támogatta a közép-európai demokratikus mozgalmakat, és a régió egyetemistáinak felkínálta a nyugati liberális gondolkodáshoz kapcsolódó képzés lehetőségét. Azok közül, akik később a Fidesz kemény magját alkották, hárman voltak a Soros-ösztöndíjrendszer kedvezményezettjei. Szájer József 1987-ben, Németh Zsolt – az első szabad választásoktól kezdve a Fidesz folyamatosan újraválasztott országgyűlési képviselője – 1988-ban. És 1989-ben Orbán Viktoron volt a sor.

Oxfordban Orbán rövid ideig a politika filozófia lengyel professzora, Zbigniew Pelczyński kurzusára járt – a konzervatív gondolkodó számos, a kommunista országokból érkezett egyetemistát vett a szárnyai alá. Orbán ebben az időszakban fedezi fel a brit Roger Scrutont, a '68 ellenes morálfilozófust, aki a polgárok engedelmességén alapuló társadalmi modellt dolgozott ki. Scruton, aki az 1980-as években aktívan elkötelezte magát a közép-európai kommunista rendszerek ellenzéke mellett, „nagy tekintélynek számított körünkben – magyarázza Németh Zsolt Budapesten. – Mert a hagyományokra, az értékrendre, a vallásra és az identitásnak a politikában játszott szerepére helyezte a hangsúlyt." Roger Scruton egyébként rendszeresen ellátogatott Magyarországra, hogy előadásokat tartson, és gondolkodása attól kezdve más jobboldali európai alakulatokat is befolyásolt. Része volt a francia republikánusok vezetője, Laurent Wauquiez intellektuális világának, aki beszédében idézte is őt 2018 augusztusában, a politikai szezon kezdetén.

10 Vö. 6. fejezet.

11 1992-ben, a brit font bedöntése idején Soros már nagy vagyon fölött rendelkezett. – *a ford.*

Orbán azonban, alig három hónappal Londonba érkezése után, pontot tesz az akadémiai pályafutás végére, és visszatér szülőhazájába, Magyarországra. Ugyanis kirajzolódnak az első szabad választás körvonalai, és ő vezető szerepet szeretne játszani benne. Hegedűs István, aki egy hónappal a megalakulása után csatlakozott a Fideszhez, és mielőtt lezárta volna ezt a fejezetet, képviselővé is választották az első törvényhozási ciklusban, így mesél a hirtelen jött változás időszakáról: „Eredetileg mi nem voltunk politika párt. A civil társadalom logikáját követve jártunk el, és a célunk az volt, hogy a civil társadalom minél függetlenebb legyen a rendszertől." Ám miután döntés születik arról, hogy részt vesznek az 1990. júniusi választásokon,[12] minden felgyorsul. „Letettünk a civil társadalom gondolatáról. A Fidesz párt lett, és a politikai érdekek kerültek előtérbe az értékekkel szemben. Attól kezdve a párt vezetői játszmaként, harcként gondolkoztak a politikáról."

Szemben azzal, amit Orbán később állít, a Fidesz alapítói tehát nem voltak forradalmárok. Azok, akiket ma ott találunk az ország legfontosabb hatalmi pozícióiban, és akik az „antikommunizmust" tették meg vezérfonaluknak – végig az 1990-es években ez vezérli őket, amikor határozottan elutasítanak mindenféle szövetséget a posztkommunistákkal –, olyan pragmatikusok voltak, akik növelni akarták saját szabadságbuborékukat egy olyan rendszerben, amelyhez alkalmazkodtak. A magyar értelmiségi ellenzék tagjai, akik náluk idősebbek voltak, inkább „demokratikus ellenzékként", mint „antikommunistaként" határozták meg magukat: a demokratikus szocializmus nevében hirdettek reformokat. A születő Fidesz berkeiben senki sem

12 Az első szabad választás két fordulója 1990. március 25-én és április 8-án volt. – *a ford.*

gondolta, hogy a kommunista tábor ilyen gyorsan összeomlik majd. Ifjú követőik nem annyira a posztkommunista átmenet modelljén gondolkoztak, mint inkább a két tábor logikájának megfelelő alternatív modellen. Mihelyt a rendszer megváltoztatása lehetségessé vált, vita nélkül csatlakoztak a nyugati modellhez.

Ez a pragmatizmus jól látható a politikai örökségen is, amelyet a Fidesz kezdettől magáénak vall. A Bibó kollégiumban Orbán és társainak szervezete valójában a szintézist keresi a 20. század elején született két nagy magyar gondolkodási áramlat között. Önmagukról „elvált szülők gyermekeiként" beszélnek: az egyik szülő az urbánus tradíció – amelyet mások mellett a demokratikus ellenzék testesített meg –, a másik a népies hagyomány – a magyar nemzeti identitást középpontba állító konzervatív gondolkodás. A Fidesz ebben az atavisztikus konfliktusban szeretne békítőként feltűnni, és egy új generáció pártjaként hirdeti magát.

Még ha később gyorsan meg is tagadják majd ezt a kettős örökséget, és a kilencvenes évek közepétől egyértelműen a második irányzattal azonosítják magukat, a Fideszben kezdettől fogva megvan a szándék, hogy a lehető legszélesebb tábort gyűjtse maga köré. Az első demokratikus parlamentbe megválasztott huszonegy, átlagosan huszonnyolc éves képviselője lezser stílusával tűnik ki, tüntetően elutasítja a funkcióval együtt járó viselkedési szabályokat, és sajátos pimaszsággal utasítják el azokat a konzervatív értékeket, amelyeket a választások nyomán felálló végrehajtó hatalom testesít meg. „A kormány hazudik!", szeretik kiabálni a parlamenti padsorokból. 1990 szeptemberében Orbán és az övéi nem hajlandók részt venni azon a ceremónián, amelyet az Országgyűlés rendez a trianoni szerződés emlékére – ez a magyar nacionalizmus kitörölhetetlen mérföld-

köve, mert 1920-ban az ország területének drasztikus megcsonkításával járt.[13]

Orbán kigúnyolja azokat, akik tekintetüket a múltba fordítják, harsányan és erőteljesen bírálja az autoriter rendszereket. 1989-ben, a Tienanmen téri események idején tüntetni megy a budapesti kínai követség elé, majd ezt követően a szabad Tibet harcosaként lép fel. Ezzel párhuzamosan ellenzi a hittanoktatás bevezetését az iskolákban és a kommunista állam által kisajátított ingatlanok visszaadását az egyháznak, támogatja az abortuszt, felszólal a halálbüntetés eltörlése mellett. És szívesen leckéztet másokat. Így az SZDSZ szemére hányja, hogy nincs elegendő számú nő a soraikban.

In fine, eszmei téren egyedül az antikommunizmusa látszik megkülönböztetni a Fideszt a kimúlt rezsim reformátoraiból létrejött politikai alakulattól, a Magyar Szocialista Párttól (MSZP). A Fideszhez nem lehet társítani a szocialista szót, mert a jelző „diszkreditálta" önmagát, hangsúlyozza a Fidesz egyik tagja, Vágvölgyi András 1990-ben, a *La Nouvelle Alternative*-ban,[14] „de a baloldali értékeknek növekvő szerepük lesz a Fideszen belül, ha ellenzéki párt marad és ha a konzervatív párt kormányoz", véli.

Valójában épp az ellenkezője történt. A hatalomban megszerzett első tapasztalatok után a konzervatív párt, az MDF 1994-ben ellenzékbe került. A Fidesz pedig kormányzó párt akart lenni. Orbán soha többé nem utalt mozgalma első éveinek politikai pozicionálására. Beszédeiben az egyetlen dolog, amit megtartott ebből az időszakból, az a tény, hogy alapvető változásokat kezdeményeztek Magyarországon, és hogy ahhoz

13 Vö. 5. fejezet.

14 Beszélgetés Vágvölgyi Andrással „L'avenir est-il au liberalisme alternatif"? (Az alternatív liberalizmusé-e a jövő), *La Nouvelle Alternative*, 1990. szeptember, 19. sz.

a nemzedékhez tartoznak, amelyé a rendszerváltozás egyik első műhelye volt. A történelem és a választói számára Orbán Lech Wałęsa vagy Václav Havel megfelelője szeretne lenni. Azok egyike akar lenni, akik megdöntötték a kommunizmust.

2

A konzervatív fordulat

„A mérsékeltség hangsúlyozása nagyon fontos, mivel a Fidesz korábban valóban radikális párt volt. Az e tekintetben történt változást a párt legnagyobb politikai tettei között tartom számon. A radikalizmusnak ugyanis más volt az értelme 1990 előtt, s más lett utána. A rendszerváltás előtt a Fidesz volt a legradikálisabban antikommunista párt [...] A rendszerváltás után azonban az ilyen radikalizmus teljesen kiüresedett, követeléseink tekintélyes részben teljesültek." 1994 márciusában vagyunk, Orbán Viktor beszél. A Fidesz főnöke interjút ad a *Kritika* című folyóiratnak.[15] Pártja pontosan négy éve ül a parlamentben, és ez már a korábbiak megtagadásának időszaka. A Fidesz által kezdetben sokat hivatkozott „radikalizmus", a kormányzó kommunista párt ellenzékeként, nincs többé.

A demokratikus Magyarország első kormányát Antall József vezette, aki a kerekasztal-tárgyalások egyik főszereplője volt. 1989 júniusától szeptemberig itt zajlottak azok a viták politikai vezetők és az ellenzék képviselői között, amelyek a szabad választások megtartásához és az egypártrendszer végéhez ve-

15 Ebben a műben az Orbán Viktortól származó 1990–2006 közötti idézetek forrása az a könyv, amely *Orbán Viktor. 20 év. Beszédek, írások, interjúk* címmel gyűjtötte össze Orbán szövegeit. Heti Válasz Kiadó, 2006.

zettek. Antall konzervatív volt, és kormányát azok az emberek alkották, akik hozzá hasonlóan az MDF-hez, a Magyar Demokrata Fórumhoz kötődtek. Az ellenzékben ott voltak a Szabad Demokraták Szövetségének az eggyel idősebb generációhoz tartozó szociáldemokratái, Orbán nemzedékének mentorai; az egykori kommunista pártból kiszakadt formáció, a Magyar Szocialista Párt; és az akkor még csekély befolyással rendelkező Fidesz. Számára két perspektíva kínálkozott: a konzervatívokkal szemben felálló ellenzékhez tartozni, vagy épp ellenkezőleg, szövetségi stratégiát kialakítani, hogy kormányra kerülhessen.

A fiatal párt soraiban tetőpontra hágnak a feszültségek. 1993 tavaszán, a Fidesz-székház körül kialakult korrupciós ügy miatt néhányan távoznak. A párton belül hatalmi harc állítja szembe egymással az „orbánista klánt" és egy progresszívabb csoportot, amely az Orbánhoz egykor közel álló Fodor Gábor körül gyülekezik. Mint mindenütt Közép-Európában, a kommunista időket követő mozgalmas években megindult a differenciálódás folyamata. A liberális táborban, amelyet addig a szolidaritás és a kommunista rendszer bírálata tartott össze, megjelennek az első szakadások, az egyének között pedig az első rivalizálások. Némelyek nacionalistábbnak bizonyulnak, mások erősebben szociáldemokratának, megint mások kevésbé antikommunistának. A Fideszen belül a Fodor-féle csoport hamarosan kisebbségbe kerül. Hegedűs István meséli, aki ehhez a „baloldali szárnyhoz" tartozott: „Felvetődött a kérdés, hogy ki képviseli a Fidesz eredeti értékeit. Mindkét oldal magának követelte ezt a szerepet. Orbán és az övéi azt állították, és még ma is így gondolják, hogy mi mindannyian ugyanazokat az értékeket vallottuk. Csak éppen a balszárny árulókból áll, ügynökökből, azokból, akik megváltoztak." Az 1993 tavaszán megrendezett kongresszuson, amelyen a párt hátat fordít a kollektív vezetésnek, és elnököt választ, Orbán vezető szerepe kerül előtérbe. A baloldali szárny utolsó képviselői majd a törvényhozási ciklus végén távoznak. „Ettől kezdve – folytatja Hegedűs István – a Fidesz teljesen új párt. Már nem a személyes szabadság értékeinek előmozdítója, mint a kezdetekkor; nacionalista párttá lett, amely az egyházat és a családot védi, egy olyan retorika kíséretében, amely ellenségként tüntet fel mindenkit, aki nincs vele."

1994-ben a párt megfizet az urnáknál ezért az ideológiai váltásért. Csak a szavazatok 7 százalékát kapja meg. Viszont négy évvel később, ugyanezzel a programmal, közel 30 százalékot ér el a választásokon. És ez elég ahhoz, hogy a konzervatív oldalhoz tartozó két koalíciós partnerrel együtt kormányozzon: az MDF-fel és a Kisgazda Párttal (a legrégebbi magyar párt, amely be volt tiltva a kommunista időkben).

Egy ifjúkori eltévelyedés korrekciója? Úgy érzékelték, hogy a párt eredeti álláspontja többé nem felel meg a posztkommunista társadalom magyarjainak? Politikai számítás? A Fidesz újrapozícionálásának okairól, amelyet Orbán végrehajt, számtalan kommentár születik Magyarországon. Némelyek szerint a Fidesz csak visszatért oda, ahonnan indult: az a párt, amelynek tagjai tradicionális vidéki családokból származnak. Huszonöt évvel később azonban, amikor a korabeli tanúkat kérdezzük, a választási megfontolások győznek. Az 1990-es évek elején Orbánnak valójában egyetlen dolog járt a fejében: a hatalom megszerzése. A konzervatív miniszterelnök, Antall József 1993 végén bekövetkezett halálával az ifjú pártvezér megérti, hogy politikai űr támadt, amely csak elfoglalásra vár: a hagyományos jobboldal elveszítette vezéregyéniségét, miközben a többi politikai alakulat a sakktábla bal oldalát foglalja el. „Orbán úgy gondolta, hogy túl sokan vannak a baloldalon", mondja a nemzeti bank korábbi elnöke, Bod Péter Ákos, aki később Orbán gazdasági ta-

nácsadója lesz. „Puszta megalkuvásból köpönyeget fordít: nem akarja megkockáztatni, hogy nem lesz tere a kiemelkedéshez."

Orbán elkezd terjeszteni egy mítoszt: Antall József a halálos ágyán azt mondta volna neki, hogy őt tekinti utódjának – noha akkoriban a két ember hivatalosan nem ugyanazokat a nézeteket vallotta. Ezt az anekdotát, amely inkább a városi legendák kategóriája, többen is cáfolták. Egy dolog azonban biztos: a két politikus többször is beszélt egymással, és eltérő politikai véleményük ellenére Antall nagyra becsülte Orbánt. Sok más kortársához hasonlóan ezt az alig harmincéves fiatalembert dinamikusnak és nagy ígéretnek látta, aki alkalmas rá, hogy egy napon fontos funkciókat töltsön be. Kétségkívül abban is reménykedett, hogy a Fidesz és a saját pártja közeledik majd egymáshoz. Egyébként ez is történt Orbán első kormánya idején: az MDF és a Fidesz együtt kormányzott 1998 és 2002 között. A valóság azonban az, hogy a Fidesz felfalta az MDF szavazóbázisát, és a párt hamarosan el is tűnt a radarképernyőkről. Antall politikai utódaként feltüntetni magát – ez lehetett Orbán kommunikációjának első nagy sikeres művelete. Harmincöt évesen, 1998. július 6-án Orbán Viktor lett Magyarország miniszterelnöke. Akkoriban ő volt az európai kontinens legfiatalabb kormányfője.

A Fidesz konzervatív átprofilírozása gyorsan nyilvánvalóvá vált. Első mandátuma idején Orbán közeledik a vallási intézményekhez, a keresztényi értékeket, a hagyományos családfelfogást kezdi el hangoztatni, és már ekkor eszközként használja a történelmet. Magáévá teszi az Antallnak kedves témát, a külföldön élő magyarokat: a nemzet részének tekinti őket. Beszédeiben a magyar nemzeti büszkeséget hangsúlyozza.

Néhány év elteltével gyakorlatilag minden kérdésben ellentmond önmagának. Módszerei vagy új eszméi miatt korábbi tanácsadói, akik hittek benne, gyorsan leválnak róla. Orbán politikai személyisége kialakult: ő egy stratéga, a hatalom embere. Még messze van az „illiberális demokrácia" fogalmától és a jogállam ellen indított támadásoktól. De már olyasvalaki, aki ha azt érzi, hogy ez szavazatokat hozhat számára, nem fél merész álláspontokra helyezkedni.

Külpolitikai téren a fiatal kormányfő egyértelműen az amerikaiak oldalán áll. Amikor hatalomra kerül, háromszor is ellátogat az Egyesült Államokba, és Magyarország az ő mandátuma idején csatlakozik a NATO-hoz – Lengyelországgal és a Cseh Köztársasággal egyidejűleg. Az első mandátuma arra is alkalmat ad, hogy tisztázza európai szövetségeit. A Fidesz 2000-ig a Liberális Internacionálé tagja, sőt Orbán a szervezet egyik alelnöke. Ám a német kancellár, Helmut Kohl körbeudvarolja az ifjú miniszterelnököt, és 2001-ben, egy évvel az előtt, hogy ismét ellenzékbe kerülne, a Fidesz csatlakozik az európai jobboldal 1976-ban alapított nagy alakulatához, az Európai Néppárthoz.

Évekkel később a Fidesz Orbánhoz hű keménymagja már nemigen tulajdonít jelentőséget a párt első éveiben végrehajtott kiigazításoknak. Amikor őket kérdezem, nem akarnak elidőzni a problémánál, a kezdeti liberalizmust az ifjonti hévnek tulajdonítják vagy a posztkommunista évek még cseppfolyós állapotban lévő politikai kategóriáinak. Szívesebben foglalkoznak a mai nézeteikkel, azzal, hogy olyan keretrendszert dolgozzanak ki, amely mintha mindig is meglett volna, és koherensnek beállítani, noha csak az időszámítás és az Orbán és társai által végrehajtott különféle döntések gyümölcse. Kövér László, az Országgyűlés elnöke is így magyarázza a dolgokat: „Ötven évnyi kommunizmus után a hagyományos kategóriáknak – jobb- és baloldal, társadalmi demokrácia, kereszténydemokrácia, liberalizmus – nem ugyanaz a jelentésük Magyarországon. Mindenféle abszolút hatalommal szemben a szabadsághoz való jogért folytatott harcot tekintettük liberalizmusnak. Mi

ekként fogadtuk el ezt az elméletet." Más szóval a Fidesz önmagától nem tekintette volna liberálisnak magát. A korszaknak ez az *a posteriori* átértelmezése lehetővé teszi, hogy ügyesen távol tartsák magukat attól az ultraliberális gazdaságpolitikától, amelyet az 1990-es években Antall konzervatív kormánya, majd utóda, a szociáldemokrata kormány folytatott – még ha a valóságban a Fidesz maga is hozzájárult ennek a liberális gazdasági rendszernek a kialakításához.

Az elkanyarodás a Fidesz alapításának éveitől kétszeresen is megvilágító erejű. Először is megmutatja, milyen mértékig képes Orbán a hirtelen véleményváltozásra: olyan szélkakas, aki az idők szele szerint halad, és aki képes később értelmet adni új meggyőződéseinek. Ám ez az időutazás tanulságokkal is terhes az antikommunista önmeghatározást illetően. Ez az antikommunizmus, amely sokkal inkább egy üres kagylóhéj, mint program, és amely önmaga karikatúrájává válik, amikor az ország történelmének átírására szolgál,[16] végső soron a párt egyetlen vörös határvonala. Meghatározza bizonyos politikai szövetségek lehetetlenségét. A Fidesz ebből vezeti le önmaga koherenciáját és bizonyítja látszólagos kontinuitását, minden ideológiai átigazítás dacára.

A Fidesz, fennállása óta folyamatosan, elutasítja, hogy együtt kormányozzon a szocialistákkal, az egykori kommunista párt örököseivel, de a Szabad Demokraták Szövetségével is, pedig ez a párt, hozzá hasonlóan, a régi rendszerrel való szembenállásból született. Az SZDSZ 1994-től a posztkommunistákkal együtt kormányoz koalícióban: a Fidesz szemében ez a közeledés megalkuvás. Az SZDSZ ettől kezdve politikai ellenség, ugyanúgy, ahogy az egykori kommunisták.

16 Vö. 4. fejezet.

Amikor Orbán 2010-ben visszatér a hatalomba, az 1993–1994-ben végrehajtott átpozicionálás van érvényben: a kommunisták és a liberálisok elutasítása, a tradicionális értékek tisztelete, nacionalizmus. Két nem várt választási vereség és nyolc év ellenzéki lét után kerül újra az állam élére. Körülötte megváltozott a világ. George W. Bushsal az Egyesült Államok belépett a „civilizációk összecsapásának" korszakába, a 2008-as pénzügyi válság hatásait az egész világra megérezte. Orbán visszatérése a kormányrúdhoz más természetű lesz – ezúttal az ország tartós kormányzására készül, és be akarja biztosítani hatalomban maradását. Konzervativizmusa tekintélyelvűséggé változik.

Magyarországon számos megfigyelő pszichológiai okokra vezeti vissza ezt a fordulatot. A Fidesz két választási veresége, 2002-ben és 2006-ban, áramütésként hathatott Orbánra. „Nem a hatalom, hanem a hatalom elvesztése változtatta meg Orbánt – véli Debreczeni József, aki három könyvet írt a magyar vezetőről, köztük az első, róla készült életrajzot.[17] – Annál is inkább, mert mindig csak kevéssel veszített. Ez magyarázza, miért törekszik ezt követően a rendszer lelakatolására, hogy a legkedvezőbb feltételeket biztosítsa hatalomban maradásához." A két kudarcból Orbán semmiféle olyan tanulságot nem von le, amely saját esetleges tévedéseiről szólna. Szerinte a média volt a hibás, amelyet akkoriban még a szocialista elit uralt. Új átalakítás következik. „Orbán elkezdi a Fideszt olyan párttá formálni, amely az ő személye köré épül – folytatja Debreczeni. – Semmibe veszi a parlamentet. Miközben ő az első számú ellenzéki párt vezetője, inkább utcai megmozdulásokat szervez, mintsem felszólal az országgyűlésben. Sohasem törekszik konszenzusra. Úgy tartja,

17 Debreczeni József, *Orbán Viktor*, Osisiris, 2002. Külön említés nélkül a Debreczenitől származó idézetek forrása a vele készült beszélgetések.

hogy neki vétójoga van, és mindent elkövet, hogy keresztbe tegyen a törvényeknek." A Fidesz egykori parlamenti képviselője, Ungár Klára hasonló megállapításra jut: „A 2002-es vereséget Orbán sohasem tudta megemészteni. Arra jut, hogy ha újra az övé lesz a hatalom, többé nem engedi ki a kezéből. És akkortól kezd úgy tekinteni önmagára mint a nemzet megtestesítőjére, az egyetlenre, aki képes megvédeni a magyarok érdekeit. Ez a retorika azt is lehetővé teszi, hogy mindenkit, aki vele szembehelyezkedik, árulónak minősítsen. Bizonyos értelemben ez vezérli majd tizenöt éven át."

A 2002. áprilisi választási veresége után két héttel Orbán Viktor így fogalmaz: „A haza nem lehet ellenzékben." Ugyanebben a beszédben felveti a „polgári körök" létrehozásának gondolatát – olyan szervezetről van szó, amely a Fidesz számára lehetővé teszi, végig az ellenzékben töltött évek alatt, hogy választási szempontból behálózza az ország egész területét. A gondolat, hogy a Fidesz és a magyar nemzet egy és ugyanaz, hogy egyedül az ő pártja képviseli legitim módon a magyar polgárokat, ez lesz Orbán világának kulcsmozzanata – a választások eredményétől függetlenül. A pártvezér immár közvetlenül csak saját választóihoz beszél, az őt támogató médián keresztül; majd 2006-os siralmas teljesítménye után a szocialista jelölttel folytatott vitában soha többé nem vesz részt érdemi vitákban.

A hatalom visszahódítására szánt nyolc évében Orbán a csapataival úgy építi fel a Fideszt mint a magyar nép *par excellence* pártját. A szervezet nevét már 1995-ben megváltoztatták. Eredetileg betűszó volt (Fiatal Demokraták Szövetsége), de hogy a pártot az 1980-as évek végén megalapító fiatal generációhoz képest arculatot adjanak neki, hozzáragasztották az MPP rövidítést, amely Magyar Polgári Pártot jelent, amiből később MPSZ lett, azaz Magyar Polgári Szövetség. Mindkét fejleményben megtalálható a *polgár* szó, amely egyszerre jelent állampolgárt

és jó értelemben vett kispolgárt. Ez a névváltoztatás nemcsak a címke megváltozása. A *polgár*ra való hivatkozás Orbán számára egyenértékű a „jó" magyarral, a vidéki magyarral, a támogatásra érdemes állampolgárral, aki a szülőföldjéhez kötődő hazafi. Az ellenzékben töltött években a Fidesz vezére megkezdi a nép uszítását az elitek ellen. Vissza kell adni a plebs szó méltóságát, mondja egy 2007. márciusi beszédében.[18] A polgároknak kell cselekedniük, hogy megváltoztassák a dolgokat, mondja gyakran.

Ez a stratégia a párt szempontjából együtt jár egy félelmetes szervezettel és egy kidolgozott kommunikációval. „A Fidesz nem valamiféle one man show – magyarázza Szájer József Brüsszelben, európai képviselői irodájában. – Ez egy organikus szervezet, harmincéves gyakorlattal, amelyben igen fejlett az emberekkel folytatott kommunikáció. Jól ismerjük a közvetlen kommunikációs technikákat: megkerüljük a médiát, hogy eljuttassuk az üzeneteinket. Azokra a kapcsolatokra támaszkodunk, amelyeket kiépítettünk az egész országban, a közösségi hálókon videókat teszünk közzé, és közvetlenül fordulunk az emberekhez: például leveleket küldünk nekik vagy nemzeti konzultációkat szervezünk. Az a legjobb módja, hogy közel hozzuk őket magunkhoz, ha megkérdezzük őket valamilyen problémáról: ha a véleményüket kérjük, elérjük, hogy fontosnak érezzék magukat." Így aztán a Fidesz 2008-ban, két évvel visszatérése előtt a hatalomba, elkezd aláírásokat gyűjteni, hogy kikényszerítsen egy népszavazást a közkórházakban fizetendő napidíjról és az

18 Beszéd a Fidesz 19. születésnapján: https://www.youtube.com/watch?v=QLmZUzDMKyA (*a ford. megj.*: Orbán ebben a beszédben csak annyit mond, önmagukról beszélve: „Erre a nemzedékre jellemző még valami. Egy olyan kifejezést használok, ami mindig vitákat gerjeszt, de én ezt vállalom. Ez egy plebejus érzelmű nemzedék volt. Még akkor is, ha a plebejus szó alatt a patrícius hajalmúak mindig valami bezárt, lábszagú, művetlen dolgot szoktak érteni. De plebejus volt ez a nemzedék – és az is maradt – abban az értelemben, hogy a kiváltságok ellen harcolt.")

egyetemi tandíjról.[19] A győzelem vitathatatlan. A párt több alkalommal is ehhez a módszerhez nyúl majd.

Szájer József elmagyarázza, hogy a Fidesz magáévá tette azt az elméletet, amely szerint hét személyes eszmecsere kell ahhoz, hogy valakit sikerüljön meggyőzni. Mindegy, hogy az elmélet bizonyított-e vagy sem, az ötletre való hivatkozás megmutatja azokat a technikákat, amelyeket Orbán pártjának káderei évek óta alkalmaznak: fáradhatatlanul ismételgetni ugyanazokat az üzeneteket, módszeresen behálózni az országot, minden választóval teremteni valamilyen kapcsolatot. Miközben a többi magyar politikai formáció lassanként elhagyja a terepet, a Fidesz felveszi azt a szokást, hogy az ország legeldugottabb zugaiba is elmegy, és szemérmetlenül klienshálózatot épít ki. A párt stratégiája abszolút cinikus. „Kialakítjuk az érzelmi politizálást – folytatja az európai képviselő. – A politika együtt jár az érzelmekkel, amelyek egyben tartják a társadalom tagjait. Ebből a perspektívából érthető meg visszatérésünk a valláshoz. Ma Európában, ahogy Magyarországon is, a politikai pártok túlságosan racionálisak. Félreteszik az érzelmeket. Nem beszélnek többé a választóiknak a nemzeti hovatartozásról. Márpedig az emberek nem a társadalmi újraelosztás politikájához, hanem országuk történelméhez kötődnek!" A recept működik: 2010-ben a Fidesz visszatér a hatalomba, méghozzá kényelmes, kétharmados parlamenti többséggel. Mind a mai napig.

Már az első hetekben törvényhozási láz lesz úrrá az új többségen. Beszédeiben Orbán Viktor „forradalmat" ígér, és meghirdeti a „nemzeti együttműködés rendszerét", hogy legitimálja annak az új államnak az alapjait, amely majd véget vet a posztkommunista időszaknak. Néhány héttel hivatalba lépése után az országgyűlésnek benyújtott huszonnégy oldalas kormányprogramban ezt olvashatjuk: „Az új parlament több, mint Magyarország hatodik szabadon választott parlamentje, az új Ház valójában alkotmányozó nemzetgyűlés és rendszeralapító parlament." Az új hatalom által megválasztott szavak nem semlegesek: az ország megváltoztatja hivatalos nevét. A Magyar Köztársaságból Magyarország lesz. Nem kevesebb mint 859 törvényt szavaznak meg négyéves mandátumuk során, sokat gyorsított eljárásban és képviselői javaslatként, ami lehetővé teszi, hogy megkerüljék a parlamenti bizottságokban az ellenzéki pártokkal lefolytatandó vitát.

Az első nagy horderejű változás: az alkotmánybíróság szétverése. Az a helyzet, hogy a magyar alkotmánybíróságnak addig igen nagy hatalma volt – köszönhetően az 1989-es kerekasztal-tárgyalásoknak. Bármelyik állampolgár fordulhatott hozzá, és egyik főszereplője volt a posztkommunista átmenetnek. Döntései vezettek egyebek mellett a halálbüntetés eltörléséhez és a szólásszabadság számos garanciájának megteremtéséhez. A reform 11-ről 15-re emelte a bírók számát, bevezette az élethosszig tartó kinevezést,[20] és megkérdőjelezte a korábbi döntéseket.

Ugyanazzal a lendülettel nekivágtak a bírósági reformnak is. A magyar bírók nyugdíjba vonulásának korhatárát előrehozták hetven évről hatvankét évre, ami gyakorlatilag egyet jelentett minden hivatalban lévő bírósági elnök eltávolításával; létrehoztak egy új szervezeti elemet is, az Országos Bírósági Hivatalt (OBH), amelynek hatalmában áll az ország minden bíráját kinevezni és leváltani.[21] Az OBH élére, kilencéves időtartamra az Orbánhoz igen közel álló Handó Tündét nevezik ki, aki nem

19 És a vizitdíjról (szociális vagy háromigenes népszavazás) – *a ford.*

20 A 2011. évi CLI. törvény szerint: „Az Alkotmánybíróság tagjának megbízatási ideje tizenkét év. Az Alkotmánybíróság tagja nem választható újra." – *a ford.*

21 A bírák jogállásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény szerint a bírák kinevezése és felmentése a köztársasági elnök hatásköre. Az OBH elnöke csak javaslatot tesz a köztársasági elnöknek. A bíróságok vezetőit azonban ő nevezi ki és váltja le. – *a ford.*

más, mint az európai képviselő, Szájer József felesége (Szájer ezzel párhuzamosan az új alkotmány szövegén is dolgozik) – mindhárman Bibó kollégisták voltak.

A médiaszektort is átszabják. A köztelevíziót és -rádiót a Médiatanács fennhatósága alá helyezik, amely maga is a kormány fennhatósága alatt áll, újságírók tucatjait bocsátják el, a magánszektorra pedig apránként Fidesz-közeli üzletemberek terjesztik ki a befolyásukat. Más törvényszövegek bevezetik a köztisztviselők indoklás nélküli elbocsátását, a magyar állampolgárság megadását minden olyan, az országhatáron kívül élő személynek, aki egy magyar felmenőt tud igazolni, az állami kulcspozíciókban ülők mandátumának meghosszabbítását (legfőbb ügyész, költségvetési tanács, számvevőszék stb.). Törvények csökkentik gyakorlatilag a felére az országgyűlési képviselők számát, átszabják a választókerületeket és megerősítik a többségi elvet a választásban. A négy év alatt, és különösen a mandátum első két évében a Fidesz jogi kormányzást folytat, és bebetonozza az ország megszervezésének módját.

A 2012. január 1-jén hatályba lépő új alkotmány sem kivétel a szabály alól. A két hónap alatt elfogadott szöveg hivatkozik az ország keresztény gyökereire, „ezeréves történetére", a házasságra mint férfi és nő életközösségére, és az élet védelmére a fogantatástól kezdve. Mint a magyar kutató, Pap András megjegyzi,[22] az alkotmány több mint ötven olyan alapvető törvényt tartalmaz, „amelynek tárgya megmaradhatott volna a rendes törvényhozás és a többségi politika keretein belül, mint például a család- vagy a szociális és fiskális politika szabályozása".

22 András Pap, *Democratic Decline in Hungary, Law and Society in an Illiberal Democracy* (A demokrácia hanyatlása Magyarországon, jog és társadalom egy illiberális demokráciában), Routledge, 2018.

Amikor 2014-ben Orbán ismét kiáll a választók elé, már egy nagyrészt újraalkotott törvényhozást, Fidesz-közeliek által kézben tartott intézményeket és egy számára kedvező választási rendszert visz magával. A párt, egy mandátummal, ismét kétharmadot szerez.

Csakúgy, mint a konzervatív párt, a Jog és Igazság (PiS) Lengyelországban, amely 2015-ben tér vissza a hatalomba, és nyomban hasonló reformokba kezd, a Fidesz is arra alapozza a sikerét, hogy intézményi téren egy új rendet léptet érvénybe. Fordított utat jár be, mint a nyugat-európai szélsőjobboldali pártok, amelyeknél – például Franciaországban a Rassemblement national (Nemzeti Tömörülés) esetében – a hatalom meghódításához a diabolizálás útja vezet. A Fidesz és a PiS épp ellenkezőleg, hatalomgyakorlás közben radikalizálódik. Ezzel párhuzamosan továbbra is mérsékelt pártként állítják be magukat, és a jobboldalukon ott vannak a náluk szélsőségesebb formációk (a MIÉP, majd a Jobbik a Fideszné, a Lengyel Családok Ligája, a KORWIN-párt és a KNP – az Új Jobboldali Kongresszus – a PiS-nél). Valójában a Fideszben, újbóli hatalomra kerülésük első két évétől kezdve, már nincs semmi mérsékeltség. Ekkorra datálódnak az utolsó nagy szakadások Orbán körül. Az a néhány konzervatív tanácsadó, aki még mellette maradt, elhagyja. Már csak buzgó ideológusok és kommunikációs emberek veszik körül.

3

Visszatérés a gyökerekhez?

Budapesten, a parlament előtt az erőteljesen szimbolikus Kossuth tér ismét felöltötte a háború előtti alakját. Az 1920–30-as években felállított szobrok ismét felbukkantak, míg a szocialista kötődésű városfejlesztések eltűntek. 2015-ben a tér északi részén megjelent a fehér kőből kifaragott, szigorú arcú, borús tekintetű Kossuth Lajos, körülötte az 1848-as forradalom főszereplői. Néhány lépéssel arrébb az ellenforradalom alakja, egy bronz Tisza István jelent meg 2014-ből. A kommunista érában készült szobor, amely az első demokratikus köztársaság (1918–1919) elnökének, a „vörös báró" Károlyi Mihálynak állított emléket, ugyancsak eltűnt. A tér déli részén az 1970-es években emelt modernista épületet földig rombolták. A helyén egy neoklasszicista épület munkái vannak folyamatban. Ami az egykori kommunista miniszterelnököt, az 1956-os forradalom alakját, Nagy Imrét illeti, akinek az emlékezete élénken él Magyarországon, az ő kisméretű szobrát, amely már eddig is kicsit távolabb, délkeletre állt a tértől, 2018 végén kitörölték a tájból. Helyére majd a Tanácsköztársaság áldozatainak tiszteletére emelt emlékmű kerül,[23] a bolsevik ihletésű rendszer 1919 márciusa és augusztusa között állt fenn.

23 A Nemzeti Vértanúk Emlékművét 2019. október 31-én avatták fel. – *a ford.*

Bár Orbán Viktor ritkán hivatkozik közvetlenül Horthy kormányzóra, arra az emberre, aki a két háború között vezette Magyarországot és a hitleri Németországgal kötött kompromisszum országát személyesíti meg, a magyar főváros politikai központjában végrehajtott városrendezés beszédes: az a történelmi korszak, amelyet a mai hatalom szimbolikusan értéknek nyilvánít, Horthy kormányzásának időszaka, az pedig, amelynek még a nyomait is el akarja törölni, a kommunista periódus. 2017 júniusában egyébként Orbán valamivel nyíltabban beszélt, amikor Horthy Miklóst és a korszak más vitatott vezetőit „kivételes államférfiaknak" nevezte. Kabinetfőnöke, Lázár János még erre is rátett egy lapáttal, amikor azt mondta: „Nagy magyar hazafinak tartom Horthy Miklóst."[24]

Orbán nacionalizmusa a két háború közti időszak politikai tradíciójának része. 1989 után, amikor negyvenöt évnyi kommunizmus után a magyar jobboldal újraformálta önmagát, ennek az időszaknak néhány történelmi jellemzőjéhez nyúlt vissza. „A hagyományos jobboldal eszméit a családokban adták tovább a nagyszülők – mondja a politológus és Orbán egykori tanára, Kéri László. – Így maradt életerős a hazafiság a kommunista korszakban, különösen a vidéki kisvárosokban. Hivatalosan a hatalom szőnyeg alá söpörte, a valóságban azonban a családokban ápolták a múltbeli sérelmek és az ország történelmi veszteségeinek kultusza révén." A Fidesz alapítóinak többsége éppen ezekből a kisvárosokból, sőt falvakból származik: Orbán Viktor Alcsútdobozról és Felcsútról; az országgyűlése elnöke, Kövér László Pápáról; az európai képviselő Szájer József Sopronból; a köztársasági elnök Csornáról stb.

24 *Le Courrier d'Europe centrale*, 2017. június 25., https://courrierdeuropecentrale.fr/orban-qualifie-horthy-un-homme-etat-exceptionnel/

A kommunizmus bukásakor először Antall József MDF-je nyúl vissza a hagyományos nacionalizmushoz. Magyarország első nem kommunista kormánya élén ez a konzervatív politikus lesz az első, aki visszaidézi Horthy Miklós alakját. Támogatja, hogy a tengernagynak helyet találjanak a nemzeti emlékezetben, és 1993-ban, a Magyar Tengerészek Egyesületének kérésére (amelyet Horthy családja sürgetett) hozzájárul, hogy az egykori kormányzó hamvai visszakerüljenek az országba, ami hivatalos újratemetéséhez vezetett.

Az 1990-es évek közepére tehető konzervatív fordulatát követően Orbán ugyanehhez a tendenciához kapcsolódik. A kulisszák mögött nagy befolyással rendelkező emberek, például Boross Péter hatására – aki rövid ideig miniszterelnök volt Antall halála után, majd Orbán környezetéhez csatlakozott – megkezdődik a két háború közötti Magyarország átértelmezése, és a Fidesz magáévá teszi a hagyományos jobboldal karakterjegyeit: „magyarkodás" és ellenségesség a Nyugattal szemben. Ez a Nyugat-ellenes gondolkodásmód a 20. század első felében született. A néphez közelinek, „népiesnek", és a falusi kultúrához tartozónak vallja magát, szemben a városi közegből származó áramlatokkal. A magyar identitást középpontba állítva csak másodlagos jelentőséget tulajdonít a demokrácia problémájának. Ez az áramlat, amelyet a „harmadik utasnak" nevezett értelmiségi és irodalmi mozgalom testesít meg, számos olyan szerzőt gyűjt egybe, aki ma a nemzeti örökséghez tartozik, mint a költő-író Illyés Gyula vagy az esszéista Németh László. Szembeötlők a hasonlóságok az ő eszméik és Orbán Viktor mai beszédmódja között. Németh szerint ugyanis a Nyugat megakadt a fejlődésben, és hogy kijusson a zsákutcából, meg kellene újítania a kapcsolatait az igazi európai hagyományokkal, azaz a kapitalizmus előttiekkel. Lackó Miklós történész kifejezésével

élve,[25] a „harmadik úttal" a Nyugat új, külső impulzust kapna, de ugyanabból a kultúrából: Közép-Kelet-Európa nagy kulturális energiákkal rendelkezik, amelyek eddig homályban maradtak. Pontosan ez Orbán egyik elképzelése is, amelyet a 2015-ös migrációs hullám felerősített: a magyar miniszterelnök szerint Közép-Európa országai, élükön Magyarországgal, új fuvallatot hozhatnak a hanyatlóban lévő Nyugat-Európa számára, és elősegíthetik, hogy visszataláljon alapértékeihez.

A Fidesz a távolabbi múltban is talál mintát: felhasználja a *kuruc-labanc* megkülönböztetést, amely a 17. század óta strukturálja a magyar politikai térképet, de mindenekelőtt az 1848-as forradalmat, amelyben Magyarország kísérletet tett rá, hogy felszabaduljon a Habsburg-uralom alól. Az első irányzat egyöntetűen 1848-ra hivatkozik – azaz a kérlelhetetlen hazafiságra Béccsel szemben, amelyet Kossuth Lajos alakja testesít meg; ő volt az új ember, aki hajlandó elmenni a végsőkig. A második irányzat 1867-re hivatkozik – azaz a kiegyezésre a Habsburg Monarchiával –, amelyet Széchenyi István alakja képvisel, azé az arisztokratáé, aki hajlandó a tárgyalásokra. A *kuruc* és a *labanc* olyan szavak, amelyek mindenkinek mondanak valamit Magyarországon, és amelyek sematikus módon megkülönböztethetővé teszik a harcos hazafiakat egyfelől, és a reformátorokat másfelől. Mint előtte más vezetők is, Orbán a körülmények függvényében gyakran hivatkozik hol az egyik, hol a másik irányzatra. Beszédeiben gyakran utal rájuk közvetlenül, sőt az első nagy gazdasági programját Széchenyiről nevezte el. Ám amikor Brüsszellel áll szemben, a *kuruc* világ hagyományaiba illeszkedik.

25 Miklós Lackó, „Populisme et »troisième voie« en Hongrie" (Populizmus és „harmadik út" Magyarországon), in *Histoire des idées politique de l'Europe centrale*, sorozatszerkesztők Chantal Delsol és Michel Masłowski, Cerf Patrimoines, 2015. (Populizmus és „harmadik út" Magyarországon)

Mindazonáltal a Magyarország élén viselt három mandátum után legvilágosabban az a mód rajzolódik ki, ahogyan Orbán Viktor több jellemző vonását is átvette a Horthy-féle uralomnak. Ellentétben a szélsőjobboldali Jobbikkal, a Fidesz persze sohasem tekintette magát az altengernagy politikai örökösének, és nem mond nosztalgikus beszédeket a két háború közti időszakról. A párhuzamok ezzel együtt is léteznek, véli az ellenzék országgyűlési képviselője, Mellár Tamás, aki elmagyarázza, hogy a nem demokratikus Horthy-rendszer a politikai vezetők és a nemesség szövetségén alapult, amelyben a szegényeknek nem volt szavuk. „Ma ennek a rezsimnek a modernizált változatában élünk – mondja a független képviselő. – A két rendszer ugyanazon a piramis alakú osztályszerkezeten nyugszik; felül a gazdagok, alul a nagyszámú szegény, és közte nincs erős középréteg. Az egész a feudális rendszerhez hasonlít, amelyben a király diktálja a törvényt. Ugyanez érvényes a Fidesz működésére, amely a vezér hatalmára épül."

A hosszú időn át fennálló függés a nagyhatalmaktól nem teremtett kedvező terepet a demokratikus jogok gyakorlásához: minden konzervatív magyar áramlat kiindulópontja az identitásprobléma és a hazafias harc volt. Egészen a második világháború végéig kellett várni az országban az általános választójog bevezetésére – és ezt a látszatdemokráciát is nyomban megsemmisíti 1948-ban a Moszkva által az országra kényszerített egypártrendszer. Ezt megelőzően cenzusos választás volt: 1918-ig csak a lakosság 6 százaléka járulhatott az urnákhoz (és kizárólag a férfiak); 1922-től a százalékarány 29-re emelkedik.[26] A magyar rendszer másik fontos sajátossága: a két háború között

26 Az 1919. november 12-ei Friedrich-féle választójogi rendelethez képest csökkent, mert a rendelet alapján az 1920-as nemzetgyűlési választásokon a lakosság 40 százaléka vehetett részt (első ízben a nők is). – *a ford.*

a vidéki és a kisvárosi szavazók számára a választás nem titkos. Összességében az egyébként is szűkre szabott választói kör kétharmadát kötelezték nyílt szavazásra. Ez a rendszer semmilyen esélyt nem hagy az ellenzéknek, hogy hatalomra kerüljön, de a hagyományos elit számára lehetővé teszi, hogy megmaradjon az ország élén. Amikor a kommunista hatalom 1989–1990-ben megbukik, a magyarok tehát egy olyan demokráciába vágnak bele, amelyet sohasem ismertek, és egy olyan politikai pluralizmusba, amelyet éppen hogy csak megtapasztaltak 1945 és 1948 között.

Bár sem náci, sem fasiszta nem volt, a tekintélyelvű, keresztény és konzervatív Horthy-rendszer táplálta az antiszemitizmust. Magyarországon lépett hatályba Európa első antiszemita törvénye. 1920-ban szavazták meg a *numerus clausus*nak nevezett törvényt, amely kvótákkal korlátozta az egyetemre felvehető zsidók számát.[27] Bár Horthynak joga volt a kormánya által kiadott törvényeket megvétózni, nem tette. Ezt követően a kormányzó kétértelmű magatartást tanúsít: ameddig lehet, késlelteti az együttműködést a III. Birodalommal, de 1938-tól zsidóellenes törvényeket fogad el, hogy eleget tegyen Hitler követeléseinek. Az 1938-ban, 1939-ben, 1941-ben egymás után megszavazott törvények célja, hogy korlátozza a zsidók jelenlétét a társadalomban és a gazdaságban, majd elszigetelje őket. Az első törvény rögzíti a zsidóság definícióját, és bizonyos foglalkozásokban 20 százalékra korlátozza a zsidók arányát. A második a német minta alapján a zsidók faji meghatározását vezeti be, megfosztja őket a választhatóságtól az országgyűlés felsőházába (kivéve a főrabbit, aki a többi vallási közösség képviselőjéhez

27 Európában Magyarország szavazott meg elsőként olyan törvényt, amely korlátozta a zsidók felvételét az egyetemekre. Oroszország hasonló törvényt 1908-ban fogadott el.

hasonlóan ott ül), kizárja a zsidókat bizonyos foglalkozásokból, és megfosztja őket a földszerzés jogától. Végül a harmadik törvény elfogadja a nürnbergi faji törvények koncepcióját: alsóbbrendű polgárokká minősíti a zsidókat, és megtiltja a vegyes házasságokat, hogy megvédje az úgynevezett magyar fajt.

Horthy ellenzi a kitelepítéseket, amelyek majd 1944 márciusában kezdődnek, miután a németek megszállják az országot, és az ország vezetőjeként eltöltött utolsó hónapjaiban megakadályozza a budapesti zsidóság elhurcolását. Ez nem változtat azon, hogy felelős a magyar zsidóság kiirtásáért, hiszen hatalmon maradt, és olyan minisztereket nevezett ki, akik hajlandó voltak együttműködni a III. Birodalommal. És ő az, aki 1944 októberében végül átadja a hatalmat a magyar náci szervezetnek, a Nyilaskeresztes Pártnak. Az államapparátus és összességében mintegy kétszázezer magyar vesz részt a deportálásokban, 560 ezer zsidó halálát okozva.

Catherine Horel történész szerint Horthy Miklós nem ideológus volt, hanem olyasvalaki, akinek hagyományos képe van a hatalomról. „Dinasztikus vagy birodalmi ideológia híján a régi Magyarország szolgál majd hivatkozási rendszerül, a kereszténységgel mint alappillérrel", írja a kutató az altengernagynak szentelt életrajzában,[28] akiben megvan „a vallás felmagasztalása, amelynek célja a nemzet összeforrasztása". A keresztényi elhivatottság értelemszerűen kizárja a zsidókat a nemzeti közösségből.

Az őket elválasztó hét évtized ellenére van bizonyos rokonság Orbán és Horthy közt. Először is, a két emberben közös az őket megelőző rendszer iránt érzett mély gyűlölet, és mind a ketten egy kommunista tapasztalat után emelkedtek fel: Horthy a Tanácsköztársaság után jut hatalomra – ez Kun Béla elvetélt

28 Catherine Horel, *L'Amiral Horthy. Régent de Hongrie*, Perrin, 2014. (Magyarul: *Horthy*, Bp., Kossuth, 2017., p. 158., Ferch Magda fordítása)

bolsevik kísérlete volt 1919-ben –, és rendszerét az ellenforradalom gondolatára alapozza. Orbán, mint az első fejezetben láttuk, politikailag a „népköztársaság" negyvenöt évének elutasítására épít, és ebből meríti első választási sikerét nyolc évvel a rendszerváltás után.

Ezt követően mind a ketten a gondviselés küldte ember pózát öltik fel. Kormányzásának első éveiben a róla elterjedt kép Horthyt a nemzet megmentőjeként ábrázolja, akinek sikerült elhárítania a bolsevik veszélyt, és egyedüliként sikerült elérnie annak a trianoni szerződésnek a revízióját, amely a kétharmadától fosztotta meg az ország területét. Maga is meg van győződve róla, már a hatalom megragadását követő első hónapoktól kezdve, hogy ez a küldetése. Ugyanígy állítja be magát Orbán számos beszédében: egyikeként azoknak, akik elősegítették a kommunizmus bukását, és ma már egyetlenként, aki képes megvédeni Magyarország érdekeit Brüsszelben és mindenütt a globalizált világban.

Egyébként mind a ketten olyan rendszert építenek ki, amelynek demokratikus jellege vitatható. Horthy rendszere tekintélyelvű, és cenzusos választójogon alapul. A hatalmon lévő párt ellenőrzi a sajtót, és egymás után hozza létre az őt segítő orgánumokat. Catherine Horel említett művében 113 olyan újságot sorol fel 1930-ból, amely Horthy vonalát támogatja, és csak 23 olyat, amely a liberális és demokratikus gondolkodást képviseli. Orbán és az övéi ugyancsak fokozatosan ellenőrzésük alá veszik a magyar médiát, és a választási rendszert is a saját előnyükre alakítják át.

Ideológiailag a Horthy-rendszer tradicionalista ihletésű, és az ország keresztény gyökereit állítja előtérbe. A kormányzó Szent István kultuszát hirdeti, azét a királyét, akinek a megkoronázása jelzi 1000 körül a magyar nemzet megalapítását és csatlakozását az európai kereszténységhez. Személyesen vezeti minden

évben az augusztus 20-ai körmenetet, ezt a 19. század végére visszanyúló hagyományt. 2000 óta Orbán Viktor ugyanígy jár el: felélesztí a Szent István-kultuszt, részt vesz a körmenetben, és védelmezi az ország „keresztény" jellegét, olyannyira, hogy 2015 után ez a vonulat minden beszédében jelen van.

Horthy hatalmának éveit egyébként erős antiszemita propaganda kíséri. A zsidók olyan karikatúrákon keresztül jelennek meg a sajtóban, amelyek bolsevikként, a magyar nemzet árulóiként, összeesküvőként ábrázolják őket. Mint Catherine Horel könyvében hangsúlyozza, maga az alkormányzó nem élharcosa az ilyesfajta gondolatoknak, de nem is ítéli el őket, és semmit sem tesz, hogy véget vessen ennek a propagandának. Ugyanígy Orbán sem támadja soha közvetlenül a zsidó közösséget, és sohasem mond antiszemita mondatokat. Sőt, hangsúlyozza kiváló kapcsolatait Izraellel. A dolog ennél sokkal ravaszabb: zsidó sztereotípiák jelennek meg a zsidó származású magyar milliárdos, Soros György ellen indított lejáratő kampány mögött, akit 2015 óta azzal vádolnak, hogy ő szervezi a migránsok érkezését Európába. Úgy látszik, a migráns került a háború előtti propaganda zsidójának helyébe.

Egy másik vonás, amely rokonítja a két embert: viszonyuk az ország területéhez. Orbán, ahogy Horthy is, a fővárossal szembeállított vidékben gyökerezteti hatalmát. A Fidesz rendszeresen vidéken húzza be a választásokat, míg Budapesten van néhány fészke az ellenállásnak.

Végül, ki-ki a maga módján, és kora viszonyainak megfelelően, az elvesztett területek sorsához köti a politikáját: Horthynak határozott célja volt, hogy felülvizsgáltassa a trianoni szerződésben megállapított határokat, hogy visszaállítsa a „Nagy-Magyarországot", és Hitlerben ehhez látott szövetségest. Orbán ezzel szemben nem vitatja a határokat, de harcias politikát visz az országhatárokon kívül élő magyarokat illetően.

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 3.

Debreczeni József politológus még tovább viszi a párhuzamokat. A Fidesz vezérének szentelt életrajza 2015-ös, javított lengyel kiadásában[29] megkülönbözteti a Horthy-korszakot – és az általa terjesztett eszméket – a Horthy-féle kormányzati rendszertől. A Horthy-rezsim parlamentáris rendszeren nyugodott: a kormányzó felelős volt a parlamentnek, amely szuverén módon járt el a törvények magszavazásánál. Persze nincs szó demokratikus rendszerről, hiszen a választójog a polgárok szűk körére korlátozódott. De ez nem diktatúra, és nem is autokratikus kormányzati rendszer. A szerző szerint legfeljebb tekintélyelvű kormányzat. E tekintetben különbözik tőle az Orbán által felépített rendszer. „Orbán nem Horthy politikai örököse – mondja az életrajzíró. – Sokkal inkább a parlamentarizmussal szembeforduló [...] Gömbösé! Meg Imrédyé!" Gömbös Gyula és Imrédy Béla egymást követő miniszterelnökök voltak Horthy kormányzásának második felében: az első, aki az olasz fasizmusból merített ihletet, 1932 és 1936 között, a második, aki nyíltan antiszemita volt, és még inkább kész az együttműködésre Hitlerrel, 1938 és 1939 között.

Később Debreczeni hozzáfűzi: „A fideszes vezér nem visszafelé tart az időben. Nem a konzervatív, arisztokratikus parlamentarizmus, nem a Horthy-rendszer felé. Hanem előre: egy posztmodern (félig modern, félig archaikus) populista-fundamentalista elnöki rendszer irányába. Amihez képest a Horthy-korszak kormányzati rendszere idilli szisztémának tűnhet. (Ismétlem, nem a korszakról, a rendszerről beszélek.)"

A kommunista hatóságok negyvenöt éven át fasiszta rezsimként mutatták be Horthy kormányzását, minden eltérés nélkül.

29 József Debreczeni, *Viktor Orbán. Jeden Obóz. Jeden Sztandar. Jeden Wódz.* (Orbán Viktor. Egy zászló. Egy tábor. Egy parancsnok), Akurat, 2015. Magyarul: Debreczeni József, *Arcmás*, Bp., Noran Libro, 2009. (Az idézetek az eredeti magyar nyelvű szövegrészek – *a ford.*)

A kommunizmus bukásával óhatatlanul megkezdődött egy ellenkező irányú folyamat. Így Orbán első mandátuma idején (1998–2002) a jobboldali sajtó előszeretettel fordult a Horthy-rendszer banalizálása, sőt dicsőítése felé. E szerint a felfogás szerint az államnak semmiféle felelőssége nem volt a magyar zsidók kiirtásában és elhurcolásában.

2010-ben, amikor a Fidesz visszatért a hatalomba, ez a folyamat is folytatódott. Szélsőjobboldali és antiszemita írók kerültek be az iskolai programokba, például Nyirő József és Tormay Cécile. A könyvkiadás is eszerint alakul. Bátorítják azokat a munkákat, amelyek a Horthy-korszak történetét kedvezően értékelik át, elhallgatják az időszak antiszemitizmusát, ahogy a magyar zsidókat érintő állami diszkriminációt is, noha ez már a nácik bevonulása előtt is létezett.

Mi több, egy intézményt is létrehoznak az irányzat számára: a Veritas intézetet. Már önmagában a név is sokat elárul arról a szerepről, amely ma a hatalom által támogatott történészekre vár: kimondani az „igazságot" – mintha rögzíthető lenne egyetlen, a továbbiakban nem vitatható igazság a magyar múltról. A miniszterelnöki kancellária fennhatósága alá helyezett intézetet 2014 januárjában hozták létre. Célja: „az elmúlt több, mint másfélszáz esztendő magyar történései kutatását újra- és átgondolva [...] forduljon a magyar nemzet történetében meghatározó jelentőségű, nem kevés vitát kiváltó – és feltehetően mindenki számára elfogadható konszenzusos eredményt soha nem hozó – események felé",[30] olvasható az intézet honlapjának bemutatkozó oldalán, gondosan lefordítva németre és angolra. A Veritas, amelynek munkássága „a magyar azonosságtudat erősítésére" van szánva, három időszakra összpontosul: az első a kiegyezéstől (1867) az első világháború végéig; a második

30 https://www.veritasintezet.hu/hu/lectori-salutem

Trianon („a XX. századi Magyarország legnagyobb tragédiája"), a Horthy Miklós nevével fémjelzett két világháború közötti korszak; végül a harmadik a háború utáni Magyarország 1945 után. A bemutatkozásban egyetlen szó sem esik a holokausztról, mintha semmi sem történt volna a Horthy-rendszer és a „háború utáni időszak" között. A hiány a kutatóközpont valódi céljáról árulkodik: intézményesen megállapítani a Horthy-rendszer ártatlanságát.

A Szakály Sándorral készült egyik beszélgetés is nyilvánvalóvá teszi azt a látásmódot, amely védelmébe veszi az altengernagy által irányított Magyarország védelmét, és relativizálja a korszak antiszemita törvényhozását. Ennek a hadtörténetre specializálódott embernek a véleménye szerint, aki egyben a Kiemelt Nemzeti Emlékhely Bizottságnak is tagja – a bizottság feladata a Kossuth tér eredeti arculatának helyreállítása –, a törvény, amely a zsidók bejutását korlátozta az egyetemre, nem volt diszkriminatív. „A *numerus clausus* törvény kísérlet volt arra, hogy arányos jelenlétet biztosítsanak a kisebbségeknek és etnikumoknak bizonyos felsőoktatási intézményekben. A magyarországi zsidóság, amely túlreprezentált volt a felső rétegekben – háromszor-ötször nagyobb volt az aránya, mint a magyar népességben –, természetesen negatívan reagált erre a törvényre, noha nem Magyarország volt az egyetlen, amely elfogadott ilyen törvényt."

A magyar állam persze hivatalosan is elismerte 2014-ben, Lázár János révén (ő akkoriban a Magyar Holokauszt-2014 Emlékbizottság elnöke volt, majd néhány hónap múlva a miniszterelnök kabinetfőnöke[31] lett), hogy Magyarország felelősséget visel az országban élő zsidók deportálásáért és meggyilkolásáért. De a kijelentés nem meggyőző. A nagy számú értelmiségi és a magyarországi zsidó közösséget képviselő intézmény, a Mazsihisz is szót emelt a töredelmes megbánás ilyesfajta gyakorlata ellen, amely csak arra szolgál, hogy fényezze a magyar kormány imázsát, ugyanis a kormányra akkoriban külföldi bírálatok összetüze zúdult. Ez a színjáték, vélték, párhuzamosan folyt azzal, amit ők a Horthy-korszak meghamisításaként bíráltak.

Az emlékezet narratíváinak összecsapása a főváros szívében zajlik. A Szabadság téren, néhány lépésre a parlamenttől, egy különös emlékmű a birodalmi sast ábrázolja, amint lecsap Gábriel arkangyalra. A szoborral szemben, amely azt sugallja, hogy a nácik megtámadták a szent és ártatlan Magyarországot, ott áll, ugyanezen a helyen, egy másik, elmélyedésre ösztönző emlékmű: deportáltak bőröndjeit, fotóit, kavicsait helyezték le a földre. Az emlékművet 2014. július 20-án állították „a náci megszállás áldozatainak emlékére", annak ellenére, hogy a történészek ellenvéleményüket fejezték ki, és az egykori deportáltak családjai tiltakoztak. „A kormány elhárítja a magyar állam felelősségét abban, hogy közel hatszázezer magyar állampolgárt (főként zsidókat, cigányokat, homoszexuálisokat és értelmiségieket) hurcoltak haláltáborokba", olvasható azokon a több nyelvre lefordított szórólapokon, amelyek „hazug emlékműről" és „a történelem átírásának kísérletéről" beszélnek.

Az emlékmű-konfliktus, amely 2014-ben kristályosodott ki, „egyre inkább azt a benyomást keltette, hogy nem egy, hanem két emlékévvel van dolgunk – írja a magyar történész, Kovács Mária a politikatudományi szemlében, az *Europäischer Rundschau*ban.[32] – Párhuzamosan a hivatalos Holokauszt Emlékév-

31 Lázár János 2014. június 6-ától a Miniszterelnökséget vezető miniszter lett. – *a ford.*

32 Mária Kovács, „Holocaust-Gedenkjahr und Horthy-Rehabilitierung in Ungarn" (Holokauszt-emlékév és Horthy rehabilitálása Magyarországon), *Europäischer Rundschau*, 2014/1.

vel ugyanis megfigyelhetünk egy másik, nem hivatalos emlékezetpolitikai offenzívát, amelynek középpontjában Horthy Miklós rehabilitációja jelenik meg." Mint sok más területen is – Orbán európai politikájában látni fogjuk –, a hatalmon lévő Fidesz által képviselt emlékezetpolitika kétarcú. Egyfelől odafigyel az ország külföldi imázsára, másfelől a magyar múlt határozottan nacionalista látásmódjáról árulkodik – és persze választási megfontolásokról. A történelem átértelmezésétől a párt a szélsőjobboldali Jobbik lenyelését remélte. A hatása minden bizonnyal az lett, hogy a közvéleményre rákényszerítette a magyar múlt új értelmezését. 2014 tavaszán a Jobbik látványos előretörést mutat: a szavazatok több, mint 20 százalékát gyűjti be (szemben a négy évvel korábban elért 17 százalékkal). A 2018-as választáson még mindig 19 százalékon egyensúlyoz – a választást mindenesetre gyorsan követi a pártszakadás az alapító ultranacionalista szárny és a mérsékeltebb, a politikai szövetségekre nyitott szárny között.

A 20. század elejének konzervatív áramlatai, Horthy kormányzósága, az ártatlan Magyarország víziója – ám Orbán végső soron egy másik magyar politikai hagyományba illeszkedik, noha politikailag nem vállalja. A kádárizmusba. A kommunista vezető, Kádár János egy hazugságra építette a rendszerét: tabuvá tette 1956 véres megtorlását. Kádár Nagy Imre forradalmi kormányának tagja volt, majd a felkelés idején titokzatos módon eltűnt. Miközben harcostársait letartóztatták és kivégezték, őt Moszkvába küldték, ahonnan a forradalom után egy teljesen újjáalakított kommunista párt első titkáraként tért vissza. Ezt követően 1988-ig vezeti Magyarországot, és kialakít egy sajátos rendszert a keleti kommunista blokkon belül, a képmutatás és a viszonylagos gazdasági jólét keverékét. Magyarországon senki sem szerette ezt az embert, aki megtagadta a forradalmat és hagyta kivégezni Nagy Imrét (őt 1958-ban, egy látszatper után

felakasztották). De a többség értékelte azt a kényelmes életet, amelyet a rendszere nyújtott. „A Kádár-rezsimnek sikerült, jobban, mint bármelyik szomszédos kommunizmusnak, áthatnia a társadalmat és megdolgoznia belülről – írja[33] a magyar szociológus és egykori disszidens, Kende Péter, aki 1956 után emigrált Párizsba. – Lengyelországgal ellentétben például nemcsak az ország társadalmi energiáit sikerült megszelídítenie azáltal, hogy kanalizálta a törekvéseket, hanem a többség aktív együttműködését is megszerezte, sőt bizonyos népszerűségre is szert tett. A magyar társadalom egyre nagyobb számú csoportjai jutottak arra a következtetésre, hogy országuk geopolitikai helyzeténél fogva nem remélhetnek többet, mint amit a magyar vezetés kínál nekik."

A társadalmi szerződésnek ez a formája, amelyben az ellenzék atomizált és neutralizált, cserébe bizonyos stabilitásért és látható gazdasági fejlődését, komoly visszhangra lel Orbán Magyarországán. Jóval az előtt, hogy a jogállamra támadt volna, Orbán egyik mondata már összefoglalta ezt a törekvést: „mindenkinek lehessen három gyereke, három szobája és négy kereke", ígérte a kormányfő 2000 februárjában. Mind a két rendszerben megfigyelhető a valóságtól elszakadt propaganda,[34] az egyetlen személyre épülő erős vezetés és az éles szembenállás a Nyugattal. A két emberre egyébként hasonló pragmatikus megközelítés jellemző, hangsúlyozza a politikatudományok kutatója, Bozóki András.[35] Kádár, bár a kommunista blokk egyik „népköztársaságának" vezetője, nem volt ideológus: távolságot

33 Pierre Kende, *Le Défi hongroise, de Trianon à Bruxelles* (A magyar kihívás Trianontól Brüsszelig), Buchet Chastel, 2004.

34 Vö. 6. fejezet.

35 András Bozóki, „Hundert Jahre Rätselhaftigkeit: Horthy, Kádár, Orbán", *Europäischer Rundschau*, 2018/4. (Magyarul: Bozóki András: „Száz év talány – Horthy, Kádár, Orbán", *Mozgó Világ*, 2019/1. – *a ford.*) Megjegyzendő, hogy Bozóki András a szocialista kormány kulturális minisztere volt 2005 és 2006 között.

tartott a marxista elmélettől, és a hatalom megszerzéséért tudott köpönyeget fordítani. Kádár elárulta a forradalmat, Orbán elárulta a rendszerváltást, írja a kutató. Mintha a szakítás a korábbi nézeteivel kulcsfontosságú lett volna Magyarország kormányzásához, és ahhoz, hogy ráüsse a saját bélyegét az ország történelmére.

4

Revideált múlt

A lépcsőt lehullott levelek borítják. Egy lelakatolt kerítés állja útját minden bejutási kísérletnek. „Vigyázat, harapós kutya", figyelmeztet egy tábla. A kerítés mögött két torony emelkedik, a marhavagonokat felidéző szimbólumként: ez a Sorsok háza, az a múzeum, amelyet arra szántak, hogy elbeszélje a magyarországi zsidó közösséget a második világháború idején sújtó tragédiát.

A budapesti múzeum épülete már négy éve készen áll, és a tartalmát várja. Az egykori józsefvárosi pályaudvar helyén, ahonnan alig három hónap alatt, 1944 májusa és júliusa között több, mint 437 ezer zsidót indítottak el Auschwitz felé, a kapuk zárva maradnak, minden magyarázat nélkül. Hogy mi van a lezárás mögött? Az a narratíva, amelyet a múzeum kurátora, Schmidt Mária gondolt ki, hogy elbeszélje a holokausztnak ezeket a lapjait. A narratíva semmibe veszi a magyarok felelősségét a zsidók kiirtásában, és az üldözött gyerekek sorsát állítja középpontba. A Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége (Mazsihisz) csakúgy, mint az izraeli Yad Vasem emlékhatóság, noha társ lett volna a múzeum koncepciójának kialakításában, vitatta ezt a részleges látásmódot mindarról, amit Magyarországon a soah jelentett. Csak az ortodox zsidóközösség (chábád) vesz továbbra is részt a projektben.

Schmidt Mária nem akárki Magyarországon. Orbán első kormányfői mandátuma idején, 1998 és 2002 között a miniszterelnök tanácsadója, ő a Terror Háza koncepciójának kialakítója, és a múzeum igazgatója abban az épületben, amely nemcsak a kommunista politikai rendőrség székháza volt 1945 és 1989 között, hanem a magyar náci párt, a nyilaskeresztesek karhatalmi alakulatainak székháza is a második világháború végén. A 2002-ben megnyitott múzeum ugyanarra a síkra helyezi a náci megszállást és a szovjet megszállást, vagyis tagadja a zsidó népirtás speciális jellegét, és látványos módon ábrázolja a magyar nemzet áldozattá válását. Ezt két külső diktatúra kényszerítette volna rá a teljesen ártatlan nemzetre. A múzeum a hangsúlyt a szovjet rendszer bűnös jellegére helyezi, így ellehetetleníti minden árnyalt megközelítését annak, ami a kommunizmus volt Magyarországon – különösen az utolsó harminc évében, amikor a rendszer sokat puhult –, és egyenlőségjelet tesz közé és a holokauszt közé, noha ez utóbbiban elkövetett népirtás mértéke összehasonlíthatatlan. A zsidók kiirtását egyébként alig idézi fel a múzeum (összességében közel 600 ezer ember: 437 ezret Auschwitzba deportáltak, több tízezret helyben öltek meg a nácik és a nyilaskeresztesek). A magyar antiszemita törvényeket, amelyek már a nácik bevonulása előtt megszülettek, meg sem említik, míg a múzeum bejárása végén a látogató egyesével hallja felsorolni az 1956-ot követő szovjet megtorlás áldozatainak nevét (több mint 2500 embert öltek meg akkor).

A 20. század két tragédiájának ez a sematikus bemutatása, amelyben a hangsúlyt a szovjet megtorlásra és a mártír nemzet ábrázolására helyezik, nem magyar sajátosság. Találkozunk vele az egykori keleti tábor országaiban az utóbbi húsz évben felépített múzeumokban – nevezetesen Litvániában (a vilniusi népirtás áldozatainak szentelt múzeumban), és Varsóban (a varsói felkelés emlékmúzeumában). Budapesten, ahogy máshol is Közép- és Kelet-Európában, a jobboldal hatalomra kerülését a 2000-es években jelentős emlékezetpolitikai változások kísérték. Világossá akarták tenni azt a tényt, hogy a szovjetek győzelme a nácik felett 1945-ben korántsem a felszabadulást jelentette ezekben a társadalmakban. És újra kellett teremteni a nemzeti identitást, amelyet úgy fognak fel mint amit semmibe vettek az elnyomás évtizedei.

Schmidt Mária ezt a szélsőségekig hajtott irányzatot testesíti meg. Ő az Orbán-rendszer egyik ideológusa, képzettségét tekintve történész. Még ha 2010, Orbán hatalomba való visszatérése óta nem is viseli hivatalosan a „miniszterelnöki tanácsadó" címet, ádáz szószólója Orbán politikájának, és nem habozik szélsőséges módon kiállni mellette a nemzetközi médiában vagy a blogján, hol a német kancellárt, hol Brüsszel politikáját vagy éppen azt az értetlenséget ostorozva, amellyel a Nyugat viseltetik a magyar út iránt. „A nyugati elit képviselői meg akarják nekünk szabni, hogyan gondolkozzunk a történelmünkről és milyen szerepet tulajdonítsunk az életünkben a keresztény értékeknek. Hogyan neveljük a gyerekeinket, hogyan fogjuk fel a férfiak és nők viszonyát, hogyan udvaroljunk, és milyen szabályokat fogadjunk el a magánéletünkben. Egészen addig elmennek, hogy benéznek a takarónk alá, és ellenőrzik, megvan-e nekünk is a magunk *metoo*-ja", írta a *Le Monde*-ban 2018 augusztusában megjelent cikkében,[36] amelyben leleplezi azt a szándékot, hogy „a saját képükre akarnak formálni minket, megtörni az ellenállásunkat, összeroppantani a gerincünket és lerombolni az identitásunkat".

[36] „L'Union européenne veut briser notre identité au nom de la démocratie" (Az Európai Unió a demokrácia nevében akarja megtörni az identitásunkat), *Le Monde*, 2018. augusztus 1., https://www.lemonde.fr/idees/article/2018/08/01/maria-schmidt-l-union-europeenne-veut-briser-notre-identite-au-nom-de-la-democratie_5338100_3232.html

Schmidt Mária igen aktívan terjeszti a nézeteit Magyarországon. A Lapkiadó vállalaton keresztül tulajdonosa a *Figyelő* című hetilapnak,[37] amely bőségesen átveszi a kormánypropagandát. Schmidt sokféle funkciót tölt be különféle, anyagilag jól elerésztett intézményekben. Ő adja ki 2012-ben a lengyel újságíró, Igor Janke Orbánt dicsőítő életrajzának magyar változatát. 2016-ban őt bízzák meg az 1956-os megtorlás[38] hatvanadik évfordulójának megszervezésével. 2019-ben ugyancsak az ő feladata, hogy lebonyolítsa a kommunizmus bukása harmincéves évfordulójának ünnepségeit. És az is ő, aki 2018 májusában, közvetlenül az után, hogy a Fideszt diadalmasan újraválasztják Magyarország élére, megszervezi Donald Trump egykori tanácsadója, az ultrakonzervatív Steve Bannon Budapestre érkezését. Az amerikai ideológust, aki 2018 eleje óta megsokszorozta kapcsolatait a kontinens különféle radikális jobboldali szereplőivel, a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány hívta meg a Duna partjára – amelynek elnöke nem más, mint Schmidt Mária. Kivételes eset Steve Bannon európai körútján: Magyarországon bőségesen megfizetik közpénzből, és hivatalos konferencián vesz részt.

Amikor találkozom vele mint a Terror Háza múzeum igazgatójával, Schmidt Mária előszeretettel kalandozik át a politikai terepére, ellentmondást nem tűrő állításokkal; ezekből annak a sajátos történelmű Magyarországnak az esszencialista és büszke

37 A Lapkiadóról és vele együtt a *Figyelő*ről 2018 végén, minden ellentételezés nélkül mondott le a tulajdonosa – sok más médiatulajdonoshoz hasonlóan –, így a Lapkiadó is „önként" csatlakozott a „nemzetstratégiai jelentőségűnek" minősített, a teljes jobboldali médiát egyetlen alapítványban kezelő és felügyelő Közép-Európai Sajtó és Média Alapítványhoz (KESMA). – *a ford.*

38 Pontosabban az 1956-os szabadságharc 60. évfordulójára meghirdetett állami emlékév lebonyolítása volt Schmidt Mária feladata kormánybiztosként és az Emlékbizottság társelnökeként. – *a ford.*

víziója rajzolódik ki, amelyet sért a nyugatiak megvetése – legalábbis amit ők ekként fognak fel. Ha az ember kérdést tesz fel Magyarország náci múltjáról, ez nyomban megjegyzésekre jogosítja fel a francia kollaborációról és emlékezetbeli feldolgozásáról. Schmidt Máriánál az az érzésem, hogy hibán akar érni, és kapásból erőfölényt alakít ki, mintha Magyarország múltjának a tanulmányozását személyes támadásnak tekintené.

Schmidt Mária abból a meggyőződésből táplálkozik, hogy Magyarország, amely tegnap Moszkva áldozata volt, ma a Brüsszel által rákényszerített politika áldozata: harminc évvel szabadságának visszanyerése után Budapest ismét egy diktatórikus rezsim igáját nyögi, amely feljogosítva érzi magát arra, hogy kioktasson egy országot, noha nem osztozott fájdalmas múltjában.

Orbán Viktor és környezete a magyar történelem őrzőjének tekinti magát. Aki nem magyar, nem értheti meg ennek az országnak a múltját. És aki nem értheti meg ennek az országnak a múltját, az nem beszélhet bele ma a politikájába. Találkozásom a miniszterelnök egyik közeli tanácsadójával, Hegedűs Zsuzsával ugyanerről a belső meggyőződésről árulkodik, amely a budapesti hatalom stábját hevíti. Az egykori szociológus, kommunista érabeli disszidálása és az 1970-es, 1980-as évekbeli párizsi egyetemek után, hosszú fejtegetéssel indítja beszélgetésünket a magyar történelemről, Szent István megkoronázásától kezdve. Nem hallgatja meg egyetlen kérdésemet sem, és nem is válaszol rájuk. „Nem értheti meg Magyarországot, ha nem ismeri a történelmét – mondja. – Könyvet írni Orbán Viktor személyiségéről teljesen érdektelen. Ezeknek a közép-európai országoknak a fejlődését kell megérteni: sajátos történelmük van, amelyet az itt élők gyerekkoruk óta ismernek." A török hódoltság a 16–17. században, a Habsburg birodalom, amelyet rövid időre meg-

rengetett az 1848-as magyar forradalom, az ország megcsonkítása a trianoni szerződéssel 1920-ban, a szovjetek érkezése 1945-ben... „Nem vidám a történelmünk. Ezek a közép-európai országok, amelyek, mint minden alávetett ország, nagyon is tudatában vannak szuverenitásuk elvesztésének, csak 1990-ben nyerték vissza a szabadságukat. Harminc évvel később a függetlenség egy darabkájáról sem lehet lemondani."

A történelem Orbán Viktor számára mindenekelőtt eszköz, amely politikájának igazolására szolgál. A múlt valóban ott van minden beszédében és tettében. Hazai terepen első mandátumának második felétől, 2000-től használja. Egy olyan országban, amelyben igen erősen él az érzés, hogy a történelem áldozata, az ilyen beszéd hat: hízeleg a nemzeti egónak.

Ez az emlékezetbeli fordulat egy olyan évvel kezdődik, amelyben rendkívüli ünnepségsorozat jelzi a magyar nemzet születésének ezeréves évfordulóját. Ezt követően történelmi hivatkozások tarkítják folyamatosan a miniszterelnök megszólalásait. Az 1848-as forradalom és a szovjet hatóságok 1956-ot követő megtorlása visszatérő motívum. Schmidt Mária ösztönzésére kialakul a kötelező értelmezés: többé nem Nagy Imrét, az egykori miniszterelnököt ünneplik, aki szembe mert szállni Moszkvával, hanem a magyar népet. A magyar nép lázadt fel a hatalom ellen, és vett részt tömegesen a megmozdulásokban. A nép viktimizációja és glorifikálása kéz a kézben jár.

Orbán és körének múlt-átértelmezése nemcsak a kommunista rendszert, a második világháborút és a két háború közti időszakot érinti, hanem a közelmúltat is, a posztkommunista átmenetet. A lengyel Jog és Igazságosság (PiS) mintájára, amely a 2000-es évekbeli sikerét arra alapozta, hogy átértelmezte az ország 1989 utáni átalakulását, rámutatva a politikai elitek megalkuvására és a korábbi rendszer szereplői ellen indított eljárások

hiányára, a magyar Fidesz is egy revansista szemléleten prosperál, amely megkérdőjelezi az átmenet békés jellegét. A magyar eset annyiban is speciális a keleti tömb országai között, hogy a kommunista párton belül létezett egy reformáramlat, ami hozzájárult a rendszerváltás konszenzusos jellegéhez. Ellentételezésként a korábbi elitek az új rendszerben is fennmaradtak.

Noha a magyar kommunizmus, különösen az utolsó éveiben, egyike volt a legkevésbé elnyomó rendszereknek a „népi demokráciák" tömbjében, Orbán sürgeti az egykori kommunisták eltávolítását a politikai életből. Első választási győzelmeiben szerepe volt annak, hogy leleplezte az elitek korrupcióját, amelyek 1989 után hasznot húztak a gazdasági átmenetből, és a privatizációnak köszönhetően meggazdagodtak. Az 1990-es években, az ellenzéki padsorokban a fiatal képviselő rendszeresen támadja a *hálózat*ot[39] – a gazdasági és politikai érdekek összefonódását egyazon klikken belül –, hogy a Fideszt olyan új pártként tüntesse fel, amely tisztakezű és elszánt, hogy helyreállítsa az igazságot és a méltányosságot az országban. Az ifjú országgyűlési képviselő 1996. szeptember 18-ai beszéde sokat elmond erről a törekvésről. „Magyarországon többpártrendszer van; [...] Magyarországon kiépültek a piacgazdaság intézményei. S valóban, a kulisszák szintjén nincs restauráció. Azonban [...] miért érzik úgy sokan ebben az országban, hogy a régi világ szele lengedez a közéletben? A válaszunk erre a kérdésre az, hogy a kulisszák mögött befejeződött annak a kapcsolatrendszernek vagy nómenklatúrának a helyreállítása, amely 1990 előtt behálózta, uralta, irányította, és bizony tönkretette Magyarországot. Különösen erős ez a hálózat az állami tulajdon szétosztásában [...] Amiképpen a régi szép időkben az államosításkor, most a

[39] Magyarul a szövegben – *a ford.*

magánosításban, az elmúlt két esztendőben a kormány figyelmét nem kerülte el egyetlen négyzetméternyi termőföld, egyetlen beépíthető telek, sőt, egyetlen trafik sem. Egyetlen igazgatótanácsi, felügyelőbizottsági szék, egyetlen kulturális intézmény igazgatói posztja sem [...] A veszély tehát nem az, hogy a régi intézmények visszatérnek. A veszély az, hogy tisztességes versenyre épülő piacgazdaság helyett maffia-piacgazdaságot épít ki a jelenlegi kormány [...] talán megbocsátják nekem, ha megkockáztatom, hogy ma Magyarországon a Kádár-rendszer hatalmi viszonyainak [...] egyre nyíltabb restaurációja folyik." Amikor első mandátuma után ismét ellenzékbe kerül, Orbán feleleveníti az 1989 utáni átalakulásnak ezt az olvasatát. Ami kiderül abból a beszédrészletből is, amely 2004 júniusában az Európai Uniónak szentelt napon hangzott el: „Egy bankárkormány vezette országban sohasem lesz becsülete a munkásnak, a tanárnak, az ápolónak, az orvosnak, a gazdának, a nyugdíjasoknak, a szellem embereinek; sohasem lesz becsülete a tisztességesen végzett munkának. Bankárországban kijár a hajbókoló elismerés a pénznek, a vagyonnak, a haszonnak, a kamatnak, az ügyeskedőknek, a ravaszkodóknak, a befolyásosoknak, a pénzembereknek, de a munkából élő embereknek sohasem. [...] 2002-ben figyelmeztettük Magyarország polgárait, ha a Magyar Szocialista Párt kezébe adják a kormányrudat, akkor baloldali álruhában a nagytőke, sőt, a pénztőke alakít kormányt."

Orbán, ellenzéki éveiben mindvégig felhozza a rendszer „megtisztításának" szükségességét. Ám a politikai és gazdasági elitek stigmatizálásának nincsenek következményei, amikor 2010-ben a Fidesz visszatér a hatalomba. Épp ellenkezőleg: az Orbán család és a hozzá közelállók hasznosítják, ellenőrzik és koncentrálják egyre nagyobb mértékben az ország vagyonát. Azonban az 1989 utáni átmenetnek ez az értelmezése hatékony

marad, mert a szociáldemokraták elutasítottsága a társadalomban rendkívül erős, hiszen a régi nómenklatúra túléléséhez és a fájdalmas gazdasági reformok időszakához kötik, amelyektől a Fidesz ügyesen távol tartotta magát.

Az 1990-es években valóban egymás követték a privatizációk és a korábbi állami gyárak bezárása. Magyarok ezrei váltak hirtelen munkanélkülivé, miközben a külföldi befektetők elözönlötték az országot. Ellentétben az általuk papíron védelmezett baloldali eszményekkel, az 1994-ben alakult kormány, amelyet az egykori uralkodó párt szocialistái és a demokratikus ellenzékből kinövő demokraták koalíciója alkotott, ultraliberális gazdasági sínekre helyezi az országot.

1995 márciusában Bokros Lajos pénzügyminiszter, egyetértésben a nemzeti bank elnökével, egy sor drasztikus gazdasági intézkedést hirdet meg: számos szociális segély megszüntetését, közalkalmazotti bércsökkentést, nyugdíjcsökkentést, beiratkozási díjat az egyetemeken, adóemelést, a forint csúszó leértékelését. A „sokkterápia" egy éve alatt a reálkeresetek újabb 18 százalékkal csökkentek az 1990 és 1994 között bekövetkezett 20 százalékos csökkenés után. Az országnak tíz évre lesz szüksége, hogy ismét elérje az 1989-es GDP-adatot.[40]

A szocialista pártot, túl azon, hogy erősen társítják ezzel a neoliberális ihletettségű politikával, amelyet akkor is folyta-

[40] Az 1995-ben az ország – a Kádár-rendszer gazdasági öröksége, a rendszerváltás gazdasági következményei, az előző kormány gazdaságpolitikája, a kormányra került szocialisták iránti külpiaci bizalmatlanság miatt – a fizetésképtelenség határán állt. A március 12-én bejelentett kiigazítási csomag (Bokros-csomag) megmentette az ország fizetőképességét, és a rákövetkező években helyreállt a magyar gazdaság megbomlott külső és belső egyensúlya. Eredményeképpen az ország „példátlan gyorsasággal szerezte vissza a nemzetközi tőkepiac bizalmát" (Antal László), és az 1994-es 2,9 százalékkal szemben1997-ben már 4,6 százalékra gyorsult a gazdasági növekedés. A Fidesz 1998-ban – negyedszázados rekordként – több mint 5 százalékos növekedéssel vette át az országot. – *a ford.*

tott,[41] amikor 2002 és 2006 között visszatért a hatalomba, több korrupciós botrány rázta meg. Bukását végső soron napvilágra került cinizmusa okozta. 2006 májusában, a szocialisták újabb választási győzelmét követően, egy zárt ajtók mögött megrendezett tanácskozáson vezetőjük, az újdonsült miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc kijelenti, hogy a párt teljesen rossz úton jár. A kormányfő, meglehetősen közönséges nyelven, azt állítja, hogy pártja hazudott „reggel, éjjel meg este" a választóknak. „Nincsen sok választás [a költségvetési kiigazítást illetően]. Azért nincsen, mert elkúrtuk. Nem kicsit, nagyon. Európában ilyen böszmeséget még ország nem csinált, mint amit mi csináltunk", mondja a pártja tagjainak. A titkos beszéd néhány hónap múlva kiszivárog a sajtóba.[42] A Fidesz alaposan kihasználja a vallomást, kormányellenes retorikába kezd és tüntetéseket szervez, amelyek hamarosan elszabadulnak.

Tizenhárom évvel később a magyar szocialisták még mindig nem tértek magukhoz. A Fidesz 2010-ben diadalmasan visszatér a hatalomba, egy olyan kampány eredményeként, amely teljes egészében a szocialisták rossz kormányzása és a korrupció körül forgott. A magyar középosztályban azóta is olyan elevenen él ezeknek az éveknek az emléke, hogy hajlamos minimalizálni a jelenlegi rendszer túlkapásait.[43] Márpedig a Fidesz mai

41 A 2002-es választási győzelem után Medgyessy Péter miniszterelnök meghirdette a száznapos programot: átlagosan 50 százalékkal emelte a közalkalmazottak bérét, a nyugdíjasoknak egyszeri 19 ezer forintos pótlékot adott, emelték a legalacsonyabb nyugdíjakat és az egyetemi ösztöndíjakat. Az intézkedések akkori árakon összesen 190 milliárd forintba kerültek. Ennek hatására egy második száznapos programot indított hasonló jóléti intézkedésekkel. Közgazdászok utólag ennek az osztogató – és korántsem liberális – politikának a számlájára írták a gazdasági mutatók romlását és az ország euróövezeti csatlakozásának elhalasztását. – *a ford.*

42 Nem a beszéd, amely éppen hogy nem volt cinikus, hanem a Fidesz által összevágott változata jut el szinte minden sajtótermékhez. – *a ford.*

43 Ilyen összefüggést senki sem mutatott ki a középosztály emlékezete és a magyar választók közönye között a Fidesz visszaélései iránt. – *a ford.*

korrupciós szintje nem marad el az akkori szociáldemokratáké mögött. „A legfőbb különbség ma az, hogy a gazdagság sokkal erősebben koncentrálódik néhány személy kezében – magyarázza Pethő András, a Direkt36 portál oknyomozó újságírója, aki több vizsgálatot is folytatott az Orbán-klán vagyonáról. – A szocialisták kormányzása idején a korrupcióból fakadó gazdagodás több embert érintett. Paradox módon a rendszer ma átláthatóbb: a korrupciós folyamatokban érintett emberek köre igen szűk, mindenki tudja, kikről van szó."[44]

Orbán Viktor, akinek nem kellett fájdalmas gazdasági intézkedéseket hoznia, pontosan tudta, hogyan húzhat hasznot a magyar társadalom nehezteléséből, amellyel az átmenet legkeményebb éveiben hatalmon lévő politikai elit iránt viseltetik. Amikor 2010-ben visszatér az államügyekhez, egy egész beszédet szentel az éppen zajló „forradalomnak". Ugyanebben az évben, július 24-én, a Fidesz nyári egyetemén (ezt hagyományosan Băile Tuşnadon, Tusnádfürdőn tartják, abban a romániai városban, ahol jelentős magyar kisebbség él) elhangzott felszólalásában kijelenti: „...egy korszaknak véget vetettünk. Ezt a korszakot lehetett nevezni [...] posztkommunista korszaknak, lehetett értelmiségibb nyelven az átmenet korszakának nevezni. Én azonban egyetlen, ennél egyszerűbb és kicsit primitívebb mondattal írom le: ez volt az a korszak, amikor a rendes, becsületes emberek állandóan vesztesekké váltak. [...] Most egy olyan berendezkedést akarunk fölépíteni Magyarországon, ahol az, aki betartja a törvényeket és becsületes, az jobban jár, mint

44 Sok elemző szerint ez nem így van. A szocialisták idején nem volt államilag irányított korrupció, és nem a korrupció volt a gazdaság szervező elve; emellett ma minden információ szerint számos fideszes önkormányzatban ugyanolyan korrupt módon zajlanak a közbeszerzések, mint állami szinten – azaz a korrupció igen sokakat érint, ha nem is Mészáros Lőrinc-i szinten. Lásd például a szerző által is hivatkozott Magyar Bálint-tanulmányt a magyar maffiaállamról. – *a ford.*

az, aki nem tartja be és az, aki becstelen. [...] Az ő világukat, az ő országukat akarjuk fölépíteni a spekulánsok eddigi húsz sikeres évével szemben."

Ez a revansista attitűd megtalálható abban a viszonyban is, amelyet a Fidesz az Európai Unióval alakít ki. Magyarországnak, a 2004-ben csatlakozott többi országhoz hasonlóan, meglehetősen gyors integrációs folyamaton kellett végigmennie, és alkalmazkodnia egy sor olyan szabályhoz, amelyek teljesen újak voltak számára. A folyamat párhuzamosan zajlott az 1990-es évek gazdasági és társadalmi katasztrófáival, így aztán a magyarok az évek múlásával egyre kritikusabban viszonyultak hozzá. Orbán Viktor ráérez a feltámadó frusztrációra, és ki is használja, mihelyt kikerül a hatalomból. 2002. december 14-én véleménycikket jelentet meg a *Magyar Nemzet* című újságban: „Tizenkét évvel ezelőtt, a szocialista fogságból frissen szabadult nemzetként az Európai Unió volt számunkra a vágy titokzatos tárgya – olvasható a szövegben. – Miként oly sokszor a magyar nemzet történetében, a szerelem eleinte viszonzatlan volt. Viszonzatlan volt, mert a 90-es évek elején hiába reménykedtünk az Európai Unió gyors bővítésében, az unió a visszatérni akaró országok felvétele helyett saját tagállamainak együttműködését mélyítette el. [...] Gyors csatlakozás helyett nekünk csak társulási szerződés jutott." Majd nem minden irónia nélkül így folytatja a Fidesz országgyűlési képviselője: „Bár voltak pillanatok, amikor a célhoz vezető út reménytelenül hosszúnak tűnt, végrevalahára kaptunk egy meghívót. A legjobb ruhánkat vettük fel, hiszen idejében értésünkre adták: negyvenéves rongyainkban nem mehetünk egy ilyen fényes társaságba. Tizenkét évig dolgoztunk keményen, hogy elmehessünk egy rendes szabóhoz. Méretre igazított, elegáns ruhánkban megjelentünk a megadott címen, ám vörös szőnyeg helyett tarra nyírt, komor tekintetű, sorszámokat osztogató őrző-védőkkel találtuk magunkat szemben. Baráti ölelés helyett úgy kellett beverekedni magunkat a házba. [...] végre most, a hét végén Koppenhágában[45] kinyitják a szalon ajtaját."

A közeledés lassúsága és az a benyomás, hogy van bizonyos leereszkedés a Nyugat részéről: Orbán kritikai víziójában az újonnan érkezőknek nincs akkora súlyuk a döntéshozatalban, mint a régi tagoknak. Ezt az érzést egyébként némely nyugat-európai vezető magatartása is táplálja, például Jacques Chiracé, aki 2003-ban, amikor több közép- és kelet európai ország úgy dönt, csatlakozik az amerikai csapatokhoz Irakban, kijelentette, hogy ezek az országok „remek alkalmat szalasztottak el a hallgatásra". Miközben több nyugati főváros maga is felsorakozott Washington mellett (például London, Róma, Koppenhága), a francia elnök az uniós csatlakozás küszöbén álló államokat vádolta azzal, hogy „nem igazán jól neveltek, és kevéssé vannak tudatában annak a veszélynek, amelyet a túl gyors felsorakozás jelent az amerikai álláspont mellett". Szavai élénken megmaradtak a Duna partján élők lelkében.

Ma ezt az érzést, hogy „másodrendű" tagok volnának, a hatalmon lévő Fidesz a szélsőségig vitte el. Magyarország állítólag vesztese volt az európai csatlakozási folyamatnak, és mindazok a támogatások, amelyek beáramlottak az országba, egyáltalán nem segítették infrastruktúrájának fejlesztését. Orbán környezetéből valaki arról biztosított nehezteléssel teli hangon: „Semmit sem kaptunk a nyugati országoktól. Minden, amit kaptunk, az némi arrogancia, kioktatás, gyarmatosító viselkedés. A külföldiek minden piacunkat felvásárolták. Az átmenetből a nyugati cégek profitáltak. Ma a magyarok csak harmadát keresik annak,

[45] A koppenhágai csúcson, 2002. december 12–13-án az akkor tizenöt tagállamból álló Európai Tanács jóváhagyja az Európai Unió kibővítését tíz új állammal 2004. május 1-jétől kezdődően.

amit Nyugaton keresnek. Nem normális, hogy hálásnak kellene lennünk."

Akár őszinték, akár kreáltak ezek az állítások, az érzés, hogy az Európai Unióhoz tartozás első éveit a Nyugat dominálta, ma már a puzzle részét képezi. Orbán annyit akar érni, mint az alapító tagok, és ennek érdekében nem fél szembe menni az európai elvekkel. Éppen ebben áll a módszere: teljesen szembehelyezkedik velük, hogy kikényszerítse az akaratát.

5

Az eltűnés kísértete

Mint láttuk, Orbán Viktor nacionalizmusa a magyar történelem egyes mozzanatait hívja segítségül. És felerősíti az irracionális félelem attól, hogy a magyar nép eltűnik. Ez részint a mai demográfiai adatokon, részint az ország földrajzi helyzetén alapul.

Az európai kontinensen Magyarország valóban kicsi: területe 93 ezer négyzetkilométer (alig nagyobb, mint az új-aquitaniai régió),[46] lakossága 9,8 millió fő, ezzel a huszonhetek között a 13. helyen áll. Lakói elszigetelt nyelvet beszélnek. A finn-ugor nyelvcsaládhoz rokon magyarnak kevés köze van a mai finnhez, és beszélői olyan nyelvekkel vannak körülvéve, amelyekben semmi közös nincs az övékkel: latin (román), szláv (ukrán, szlovák, szlovén, szerb-horvát) és germán (német). A magyarnak ez a különlegessége és a külföldi számára hermetikus zártsága – hiszen semmiféle közös pontot nem talál benne a saját nyelvével – hozzájárul a büszkeséggel kevert törékenység érzetéhez: Magyarországon előszeretettel érzik magukat mártír népnek, amelyet még mindig fenyeget a kihalás veszélye, noha eddig sikerült elkerülnie ezt a veszélyt.

[46] Új-Aquitania (Nouvelle-Aquitaine) Franciaország 2016. január 1-jétől létező régiója az ország délnyugati részén. Területe 84 036 km² – az ország legnagyobb régiója –, népessége 5,8 millió fő. Székhelye Bordeaux. – *a ford.*

„A magyar társadalomban ott lappang a gondolat, hogy a magyarok jelene és jövője egzisztenciális szempontból még mindig fenyegetett – magyarázza nekem Budapesten Kővágó Pál pszichológus. – Márpedig egy olyan közösség, amely fenyegetve érzi magát, hajlamos belekapaszkodni identitásának alkotóelemeibe. Kettős jelenséggel van dolgunk, dicsőítéssel és megkülönböztetéssel: a közösség egyfelől felerősíti az értékeit, hirdeti büszkeségét; másfelől leszögezi a különbségeit, az eltérő jegyeit. Orbán tipikusan ezt teszi."

Az egzisztenciális félelem mögött ott van a trianoni szerződés, amelyet az első világháborút követően, 1920. június 4-én írtak alá. Az osztrák-magyar birodalom hivatalosan akkor esett szét, és új országok jelentek meg a térképen. Magyarország, amelyet megbüntettek a háborús győztesek, így kénytelen alkalmazkodni a népek önrendelkezési jogának elvéhez, elveszíti területének 70 százalékát, a tengerhez való kijutás lehetőségét és hárommillió lakosát. Összességében a magyar népesség egyharmada kerül az új határokon kívülre: Romániába, Csehszlovákiába, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságba, Ukrajnába és Ausztriába.

A csonkításon túl, amelyet hevesen elleneztek demográfiai szempontból, a szerződés csapást mér az ország elitjére is: Budapest kivételével a fontosabb magyar városok és egyetemi központok az új határokon kívülre kerülnek. Ez történt Clujzsal Romániában (magyarul Kolozsvár) vagy Košicével Szlovákiában (magyarul Kassa): akkoriban ezek olyan városok, amelyekben túlnyomó többségben magyarok élnek. A trianoni szerződés, amelyet Budapesten az első pillanattól kezdve „diktátumként" fogtak fel, sokáig meghatározta az ország nemzetközi kapcsolatait. A két világháború között az vezérli majd Horthy altengernagy egész külpolitikáját, hogy vissza akarja szerezni az „elveszett területeket". A maga részéről a magyar jobboldal

ezzel a traumával azonosul majd, amelyet elhallgatott ugyan a kommunista rendszer, de az 1980-as évek közepétől újjáéled, amikor Ceaușescu szomszédos rezsimjének elnyomó gépezete az erdélyi magyarokra támad. Így aztán mihelyt megválasztják, a demokratikus Magyarország első miniszterelnöke, a konzervatív Antall József kijelenti, hogy ő „lélekben 15 millió magyar miniszterelnöke", azaz az országban élő választók, egyben a külföldön élő magyarok képviselője.

Akkoriban Orbán Viktor még nem hajtotta végre a maga konzervatív fordulatát; tehát nem eszerint pozícionálja magát. Ám azokban a körökben, amelyeket az 1980-as években az egyetemen látogat, a külföldön élő magyar kisebbség kérdése viták tárgya volt. A demokratikus ellenzéket nyugtalanította a romániai magyar kisebbség sorsa.

Amikor aztán hatalomra kerül, Orbán Viktor magáévá teszi a magyar konzervatív és nacionalista köröket meghatározó problémát, és egy ideig kétértelmű módon lebegteti az országhatárok újratárgyalásának kérdését. A 2000-es év fordulatot jelent ebből a szempontból. Orbán akkor első kormányfői időszakának a felénél jár, és megsokszorozza a szimbolikus gesztusokat. Augusztus 20-án, Szent István nagy pompával megrendezett nemzeti ünnepén meg is hirdeti ezt a hazafias kanyart, amellyel egyesíteni szeretné a határok innenső és túlsó oldalán élő magyarokat. „...kell hogy legyen újra magyar álom. Egy gazdag és erős Magyarország. Egy nemzet Európa szívében, amelyet magukban bízó, szabad és büszke emberek építenek maguknak a saját szájuk íze szerint. Egy sokasodó, erős, független, szabad Magyarország. A magyarok országa. Ami mindannyiunké. Az idegenbe szakadt és az anyaországban élő magyarok közös álma [...] És érezze ezt [...] Kolozsvár összes magyar lelkű polgára, érezzék a Márai nyelvét őrzők Kassán, érezzék Kárpátalja sűrű sorsú magyarjai, és érezzék a háború dúlta Délvidék megszo-

morítottjai is. A gazdag és erős nemzetet velük együtt álmodjuk. Szent István álmában ők is benne vannak. Mert az álmoknak nem lehet határt szabni."

Ám Magyarország kilátásba helyezett belépése az Európai Unióba – amely majd négy évvel később, 2004-ben meg is történik – gyorsan lezárja az irredentizmus esetleges fejezetét. Orbán az európai uniós bővítésben éppen azt a lehetőséget látja, hogy megoldja ezt a kényes kérdést. „Az európai uniós csatlakozással a nemzetről leválasztott részek integrációja lehetővé válik", mondja 2000 novemberében. Ez azonban nem vet véget annak a szándékának, hogy kapcsolatot létesítsen a külföldön élő magyarokkal. Amikor az ellenzékben töltött évek után 2010-ben visszatér a hatalomba, amennyire lehetséges, biztosítja majd a közeli országok magyarjainak a kettős állampolgárságot. A folyamat csak a szlovákiai magyarok esetében ütközik akadályba, mert a szlovák kormány vonakodik megadni a kettős státust – az érintett személyeknek választaniuk kell tehát állampolgárságot, ami kizárja a másikat.

Ez a politika összességében több, mint egymillió embert juttat magyar állampolgársághoz. A választási érdek nyilvánvaló: 2014-ben az országos választáson először szavazó külföldi magyarok 130 ezer szavazatának 95 százalékát adták le a Fideszre. A választások másnapján Orbán örömét fejezte ki afölött, hogy, mint mondta, az itteni lakosságtól és a más országokban élő magyaroktól kapott felhatalmazás alapján a kormány első ízben képviseli az egész magyar nemzetet. A következő országgyűlési választásokon, négy évvel később, már 225 ezer határokon kívül élő választó járul az urnákhoz (a közel 8 milliós hazai szavazótábor mellett), és a szavazataik 96 százalékát adják le a Fideszre.

A határokon túli magyarok felé kinyújtott kézben Tamás Gáspár Miklós filozófus egy teljes egészében művi megfontolást lát. „Azokat az embereket, akik tragédiát csinálnak Trianonból,

egyáltalán nem érdekli Erdély. Én, aki ebből a régióból származom, mondhatom önnek, hogy akkoriban, amikor még tárgyaltunk Orbán Viktorral, a kommunista éra végén, és amikor még sokkal kevesebb ismeret állt rendelkezésre, mint ma, ő sohasem tett fel egyetlen kérdést sem az erdélyi magyarokról."

Valójában, magyarázza a filozófus, aki a demokratikus Magyarország első országgyűlésében az SZDSZ képviselője volt, „Orbán számára Trianon újjáélesztése szükséges volt ahhoz, hogy kapcsolatot tudjon teremteni a régi magyar jobboldal támogatóival. Számukra a Trianonról szóló beszéd hittétel, erről ismerszik meg az igaz magyar. Orbán így teszi magáévá az uralkodó osztály ősi félelmét a nemzet kihalásától. Ez inkább fantazmagória, mint valóság, mert amikor a Nagy-Magyarország 1920-as feldarabolásáról beszélnek, olyan entitásról beszélnek, amely sohasem létezett. Valójában a 18. századi Magyarország fele nem volt magyar. Olyan egység volt, amelyben éltek románok, szászok, szerbek stb. És hogy a 19. században magyar többség alakul ki, az a zsidóknak köszönhető, akik magyarnak tekintették magukat." A magyar jobboldal már akkoriban is attól félt, hogy a kisebbségek népességszámban meghaladják a saját közösségüket, és hogy különösen a román és a szerb parasztoknak több gyerekük van, mint magyar honfitársaiknak.

Orbán Viktor számára ettől kezdve van az „ország" és a „nemzet". 2012. szeptember 29-én, amikor felavatja az ország déli részén, az ópusztaszeri emlékparkban a Nemzeti Összetartozás Emlékművét, kijelenti: „A magyar világnemzet, hiszen az ország határai és a magyar nemzet határai nem esnek egybe [...] ezért ahhoz, hogy erős politikai közösség jöjjön létre, szükségünk van az összetartozás megerősítésére." És most már politikai ambícióit is igazolni tudja Közép-Európában: Budapest volt a kezdeményezője a visegrádi csoportnak, amely 1991-től szervezi egybe Magyarországot, Lengyelországot, a Cseh Köz-

társaságot és Szlovákiát, hogy az EU keretein belül elősegítsék a közös érdekérvényesítést; a határontúli magyarok politikájával Orbán akár el is kezdheti régiós vezetőnek képzelni magát.

A magyar nép egyesítése elhomályosítja ugyan, de Orbánt foglalkoztatja az országot érintő alapvető trend is: a népesség hanyatlása. Ami persze nem új jelenség, ám a tendencia csak megerősödött, amióta Orbán 2010-ben visszatért a hatalomba, és akadályozza terveit, illetve számos kezdeményezését a családpolitika terén.

A népességhanyatlás fenyegetése már az első mandátuma idején feltűnt neki. „...a fiatalok eggyel kevesebb gyermeket mernek vállalni, mint ahányat szeretnének. Ezért a polgári koalíció kormánya sohasem nyugodhat bele abba, hogy a gyermekvállalás sokaknak a szegénység vállalását is jelentse – mondja 1999 februárjában. – Remélem, hogy ma a családok tudják és érzik, hogy a mostani kormányzatban őszinte szövetségesre lelnek, és nekünk, vagyis a kormányzatnak mindent meg kell tennie azért, hogy a családalapítás ne alacsonyodhassék gazdasági kérdéssé. A gyermek a legutolsó választások óta most már nem csak a család, hanem az állam számára is érték." A kormányfő ekkor jelentette be a családi pótlék egyik fajtájának bevezetését, a gyermekgondozási segély megerősítését és a családok számára kedvezőbb adózást.[47]

Orbán második mandátumától kezdve, amelyet a végrehajtó hatalom élén tölt, ez a félelem lesz politikájának egyik kulcsmozzanata. 2011-ben ezt a pesszimista megállapítást teszi a Fidesz nyári egyetemén: „...az elmúlt húsz év azt jelentette számunkra, hogy Magyarország eladósodott, nemzeti vagyonának nagy részét elvesztette, a demográfiai hanyatlás folytatódott, sőt gyorsult, a nemzet mint eszmény háttérbe szorult [...] Ezért lényegében az az érzése alakult ki az embernek [...] hogy folyamatos hátrálásban vagyunk."

Magyarország demográfiai helyzetének valóban az a sajátossága, hogy folyamatos csökkenésben van 1980 óta. A Központi Statisztikai Hivatal becslése szerint 2018. január 1-jén az ország 9,7 millió lakost számlált. 1980-ban még 10,7 milliót, és a népességszám azóta sohasem mutatott emelkedő görbét. Tulajdonképpen három tényezőtől szenved: alacsony születésszám, kivándorlás, a bevándorlás hiánya.

Mindez régóta azt eredményezi, hogy a nagycsalád nem domináns minta Magyarországon. A termékenységi ráta az 1970-es évek vége óta a generációs megújuláshoz szükséges küszöb, azaz 2,1 gyerek / szülőképes korú nő alatt maradt. A 2011-es rekord óta – 1,23 gyerek / nő – az ország 2016 után az 1,49 gyerek / nő átlagszinten állapodott meg, amely az európai rangsor végére helyezi, ahol ugyanazon a sorson osztozik, mint Lengyelország, és főként a dél-európai országok (Görögország, Spanyolország, Portugália, Olaszország).

A magyar népesség egyébként sohasem gyarapodott külföldről. Épp ellenkezőleg, mintegy harminc éve az erős kivándorlás jellemzi. A kommunizmus bukása után a határok megnyitása és a vonzó nyugati munkaerőpiac eredményezte az első elvándorlási hullámot. A vérveszteség aztán a sokkterápia kemény évei alatt folytatódott: a lakosságszám az 1990-es 10,4 millióról 10,2 millióra csökkent a 2001-es népszámlálás szerint. Három évvel később jött az európai integráció: az uniós csatlakozás és az EU közös piaca a régió minden országában agyelszívást eredményezett, amelynek a haszonélvezői mások mellett Németország, az Egyesült Királyság és a skandináv országok voltak. 2011-ben a

47 „...alanyi jogon hozzáférhetővé tettük a családi pótlékot, a GYES-t és szándékunkban áll a GYED visszaállítása is. Szintén kifejezetten a kereszténydemokráciával közös vonásnak tartjuk az adórendszerben végbement változásokat, annak új elemeit. Olyan rendszer irányába haladunk, amely nem az egyénre, hanem a családra épül" – mondta Orbán ugyanebben a beszédben. – *a ford.*

magyar népesség a szimbolikus 10 milliós sáv alá zuhant. Nyolc évvel később, miközben a gazdasági feltételek ezúttal látszólag úgy alakultak, hogy segítsék a fiatalok munkához jutását anélkül, hogy kivándorolnának, a tendencia nem változott, jeleként annak, hogy a jelenség nem teljesen független a politikai légkörtől. A munkaerőhiány még a gazdaság bizonyos szektorait is érinti, egyebek mellett a közigazgatást.

Pedig az Orbán-kormány megpróbálta orvosolni a helyzetet. Hogy megakadályozza a friss diplomások menekülését, 2013-ban azt javasolja, hogy minden tanulmányi ösztöndíjasnak a végzés után legalább öt évig az országban kelljen munkát vállalnia. Ezzel párhuzamosan, a magyar nép reprodukcióját szem előtt tartva, az emberi erőforrások minisztere, akkoriban a lelkész Balog Zoltán felmentést kínál a korlátozás alól azoknak a diplomás nőknek, akik „három vagy több gyereket" hoznak világra. Harmadik mandátuma idején Orbán új intézkedést hoz: azoknak a házaspároknak, amelyek három gyereket vállalnak, segítséget kínál a lakásvásárláshoz. Negyedik mandátuma elején egy „nemzeti konzultációval" kísért széles körű kampány népszerűsíti a hagyományos családmodellt.

2017-ben, egy sajátos konvergencia jeleként, a magyar kormány látja vendégül Budapesten a Családok Világkongresszusát – azt az amerikai szervezetet, amely egybegyűjti a világ összes *pro-life* és homofób lobbiját. Miközben a kommunizmus számos előrelépésre volt hajlandó a női jogok terén, Orbán nézetei bizonyos visszalépésről tanúskodnak. Az ő világképében a nők reprodukciós szerepre vannak kárhoztatva. 2015 márciusában, a Bibó kollégium egyetemistáival megrendezett informális beszélgetésen – ahol maga is tanult harminc évvel korábban – a magyar miniszterelnök a politikát harcmezőhöz hasonlítja, amely brutális helyzeteket teremt, s ezt a nők nem bírják. Egy évvel korábban arra szólította fel a választókat, hogy olyan európai képviselőkre szavazzanak, akik „becsülettel, férfiasan és alázattal fogják szolgálni Magyarországot". A férfi és női szerepeknek ez az archaikus felfogása csak erősödött az idők során: 2018 őszén a kormányzat úgy dönt, hogy háborút indít a „gender szakok" ellen, és kiszorítja őket a magyar egyetemekről. Az Orbán-kormányok szinte csak férfiakból állnak, ahogy a miniszterelnöki kabinet és a Fidesz parlamenti képviselőcsoportja is. A 2018 júniusában megalakult kormányban egyetlen nő tűnik fel: Bártfai-Mager Andera (tárca nélkül). A szélesebb kormányban van egy második nő is: Novák Katalin, a külügyminisztérium család- és ifjúságügyért felelős államtitkára. A korábbi kormányokban (2010–2014 és 2014–2018) egyetlen nő sem volt.[48] A 2018 áprilisi választás után a Fidesz színeiben megválasztott 107 képviselő között 10 nő van.

A hagyományos családmodell népszerűsítése és a hozzá kapcsolódó intézkedések mindeddig nem bizonyultak gyümölcsözőnek. A magyar demográfia még mindig leszálló ágban van, és a magyar fiatalok elvándorlási szomja nem csökkent. 2017 júniusában a Népességkutató Intézet kutatója, Gödri Irén vizsgálata arra a következtetésre jutott, hogy a 18–40 éves korosztályban minden harmadik ember, azaz 680 ezer fő gondolkozott már a kivándorláson.[49]

Csak a bevándorlás kompenzálhatná ezt a csökkenő tendenciát, de ez az opció teljesen kizárt Orbán Viktor számára. Az ő felfogása szerint a magyar népesség megőrzése nem más, mint egy homogén, keresztény, fehér népesség megőrzése. Azaz szembe kell szállni a keveredéssel. A 2015-ös migránshullámtól

[48] Államtitkárként több nő is tagja volt a végrehajtó hatalomnak, például Hoffmann Rózsa oktatási államtitkárként 2010 és 2013 között – *a ford.*

[49] M. László Ferenc, „Pár éven belül 370 ezer ember hagyhatja el Magyarországot", *Magyar Nemzet*, 2017. május 20., https://magyarnemzet.hu/archivum/belfold-archivum/par-even-belul-370-ezer-ember-hagyhatja-el-magyarorszagot-3878630/

kezdődően a miniszterelnök folyamatosan emlegeti az afrikai kontinens növekvő dinamikájú népesedését, és Magyarországra is ránehezedő fenyegetésként hivatkozik rá. A Fidesz 2016-os nyári szabadegyetemén katasztrófát idéző hangnemben sorol légből kapott számokat: „Arra kell felkészülnünk, hogy, mondjuk, Egyiptom népessége kis híján a duplájára fog nőni. Arra kell felkészülnünk, hogy Szíria népessége, dacára a nagy kiáramlásnak, továbbra is jelentős mértékkel és ütemben növekedni fog. Azt fogjuk tapasztalni, hogy Líbia népessége, ami pedig polgárháborúban szenved, hasonlóképpen nő majd. Megvan a szám! Egyiptom 90 millióról 138 millióra fog növekedni 2050-re, Nigériáé 186 millióról 390 millióra, Uganda népessége 38 millióról 93 millióra, Etiópiáé pedig 102 millióról 228 millióra."

Magyarország lakosságszáma csökkenő tendenciát mutat, de a Fidesz képviselői mintha vakok lennének erre a tényre. Az ország egyik legfejlettebb régiójában, Csornán, ebben a nyugat-magyarországi kisvárosban a terület képviselője, Gyopáros Alpár meg van győződve róla, hogy „a családtámogatási rendszer és a születési ráta emelkedése" révén lehet megszüntetni a munkaerőhiányt a piacon. „Nincs szükségünk bevándorlókra – állítja magabiztosan a képviselő. – A családtámogatási rendszer 2010-ben kezdett el működni. Meg fogja hozni a gyümölcseit, és több gyerekünk lesz." Ebben a szemléletben a bevándorló immár nemcsak fenyegetés, mumus vagy éppen egy olyan Európa szimbóluma, amelyből nem kérünk, hanem haszontalan ember is: olyan, akire nincs „szükségünk".

Pontosan ez jár Orbán Viktor fejében: a magyarok végül mindenből kimásznak, bármiféle külső segítség nélkül. A Fidesz 2015. decemberi kongresszusán a pártelnök kijelenti: „...büszke, öntudatos, olykor önfejű emberek vagyunk, akik mindig a maguk erejükből akarnak elérni mindent. Olyan nemzet, amely soha nem kuncsorog másoknál, soha nem kéri mások pénzét, se ura, se alattvalója, se eltartója, se eltartottja nem akar lenni más népeknek."

Ezeket a magyarokat dicsérő mondatokat Orbán sokszor és különféle alkalmakkor előveszi majd. A kép azonban nem volna teljes, ha nem említenénk meg azt a kapcsolatot, amelyet Orbán a magyar identitás és a keresztény vallás között létesít. Ez megint csak a konzervatív értékek felé fordulás eredménye, azé a szándéké, hogy elkülönítse magát a magyar szociáldemokratáktól, és a Fideszt erős megkülönböztető jegyekkel lássa el. A kommunizmus bukásakor Orbán valóban meggyőződéses antiklerikális. Saját bevallása szerint nem hívő, egyébként a magyar lakosság többsége nem gyakorolja a vallását. Lengyelországgal ellentétben sem a katolicizmus, sem a protestantizmus nem identifikációs pont a magyarok számára; a vallásnak a kommunista időszakban sem volt ellenzéki szerepe, és a magyar papságot inkább a rendszer támogatójának tekintették. Az 1990-es évek végén Orbán mégis a keresztény értékek felé fordul. 1997-ben, tizenegy évvel polgári házasságkötésük után ő és felesége, Lévai Anikó egy lelkipásztorral is szentesíttetik ezt a köteléket. Orbán kálvinista – de nem hívő – családból származik, felesége azonban gyakorló katolikus. Gyerekeik közül hármat protestáns szertartás szerint keresztelnek meg; két kisebbik lányukat katolikus templomban.

1999 szeptemberében egyik első külföldi útja miniszterelnökként a Vatikánba vezet. Találkozása II. János Pállal semmiféle kétséget nem hagy többé új elhivatottságáról: „A kereszténységet mi nem a múltnak, hanem a jövőnek tekintjük", mondja az ifjú kormányfő. Az egyházi méltóságok egyre gyakrabban tűnnek fel a kormány hivatalos ünnepségein. A fordulat akkor lesz teljes, amikor a 2000. év nagy megemlékezései sorában

Szent István[50] koronáját abban az épületben helyezik el, amely az országgyűlésnek és a kormánynak ad helyet. Ugyanebben az évben, mondja lengyel életrajzírója, Igor Janke,[51] Orbán protestáns konfirmációjára is sor kerül, Balog Zoltán lelkésszel folytatott több mint féléves heti beszélgetéseit követően. Opportunista betérés vagy őszinte felismerés? Mint sok más területen, Orbánnál ez nem számít. „Orbán Viktor olyan ember, aki szinte automatikusan hisz mindannak az igazságában, amit a saját szempontjából politikailag hasznosnak tekint", mondja másik életrajzírója, a magyar Debreczeni József.

A hatalomba való visszatérése óta Orbán mind gyakrabban hivatkozik a vallási dimenzióra. „A mi eszméink keresztények, az egyéni felelősségre épülnek, a nemzeti érzést fontosnak tartjuk és pozitívnak, és a családot tekintjük a jövő alapjának", mondja az európai parlamentben ülő képviselőknek 2012 januárjában. A reformáció öt solájából származó latin formula, a *Soli deo gloria* – egyedül Istené a dicsőség – rendszeresen visszatérő elem a beszédeiben.

Ebből az elgondolásból természetesen következik Európa keresztény felfogása. „Én azok közé tartozom, akik azt akarják, hogy a következő ezer évet magyarként élhessük a keresztény Európában – mondja a kormányfő 2015 decemberében. – [...] azt hiszem, mi mindannyian azt gondoljuk, hogy az életünk csak akkor értelmes, akkor értékes, akkor van súlya, ha azzal a saját életünknél fontosabb és jelentősebb dolgot szolgálunk, például családunkat, hazánkat vagy éppen Isten országát. Esetleg mind a hármat egyszerre."

50 Vö. 3. fejezet.

51 Igor Janke, *Napatnik. Opowieść a Viktorze Orbánie* (L'attaquant. Récit sur Viktor Obán), Demart, 2012. (Magyarul: Hajrá, magyarok! – Az Orbán Viktor-sztori egy lengyel újságíró szemével, Rézbong Kiadó, 2013.)

A keresztény identitás bevetése igen hasznosnak bizonyul a „menekültválság" idején. Azóta Orbán minden beszédét átszövi a nemzeti és keresztény identitás kérdése, szemben az idegenekkel, az iszlámmal, a nem-európaiakkal.

6

Az ellenséggyártás

Orbán Viktor xenofób irányultsága és ellenállása a menekültek kezelésére irányuló minden európai törekvéssel szemben számításból ered. 2015 elején a népszerűsége félárbocon áll – egyébként egy hónappal később, egy időközi választás eredményeként elveszíti kétharmados parlamenti többségét. Pártját korrupciós botrányok szorongatják. Keres valamit, amivel újra lendületet adhat neki. Néhány hét óta a szerb-magyar határon át koszovóiak érkeznek. Január 7-én Franciaországra lesújt a Charlie Hebdo és a szupermarket elleni támadás. Orbán, François Hollande oldalán, részt vesz a 11-ei párizsi nagy tömegfelvonuláson.

A magyar miniszterelnök ekkor megvilágosodik. Miért ne hozná össze a Budapesttől 1500 kilométerre elkövetett terrorista merényleteket a magyar országhatárokon kialakult fejleményekkel? Még ha a kettőnek nincs is semmi köze egymáshoz, nincs-e ebben olyan tematika, amely mozgósítja majd a szavazótáborát? Még aznap este kijelenti a magyar televízióban, hogy a gazdasági bevándorlás csak zavarokat okoz az európai társadalmakban. „Nem akarunk tőlünk különböző kulturális tulajdonságokkal és háttérrel rendelkező jelentős kisebbséget látni magunk között – mondja. – Magyarországot szeretnénk Magyarországként megtartani." És elkezdődik egy kampány óriásplakátokkal, amelyeken ez olvasható: „Ha Magyarország-

ra jössz, nem veheted el a magyarok munkáját"; „Ha Magyarországra jössz, tiszteletben kell tartanod a kultúránkat". Úgy tűnik, a magyar nyelvű szöveget nem annyira a külföldieknek szánták, mint inkább a Fidesz választóinak.

Néhány hónappal később Európába érkezik több százezer szíriai, iraki, afganisztáni menekült. Magyarország az egyik kulcsországa ennek a vándorútnak, mert a balkáni útvonal után az Európai Unió kapuja, itt lehet átjutni Ausztriába, majd Németországba. 2015 folyamán összességében 220 ezer személy halad át Magyarországon. Orbán érzi, hogy a migránsellenes sulykolás működik, az események nem várt visszhangot biztosítanak a szavainak, tehát folytatja.

A téma állandó elem lesz a megszólalásaiban. Hajthatatlan magatartást kovácsol belőle Brüsszelben, semmiféle vitát nem tűr a menekültek befogadásának kérdéséről. Alighogy felvázolja az Európai Bizottság a menedékkérők elosztásának tervét a tagállamok közötti kvóták formájában, Budapest nyomban elveti. Május 20-án az Európai Parlamentben Orbán Viktor kijelenti: „A tények világosan beszélnek, óriási migrációs nyomás nehezedik ma Európára. 2010-hez képest Európában háromszorosára nőtt az illegális bevándorlás mértéke, Magyarországon rövid idő alatt húsz-, azaz húszszorosára emelkedett az illegális határátlépők száma. Nyíltan fölvetjük, hogy felül kell, felül kellene vizsgálni a jelenlegi egyezményeket, és vissza kellene adni nemzetállami hatáskörbe annak a jogát, hogy az uniós tagországok megvédhessék a saját határaikat [...] meggyőződésem szerint őrültség az a javaslat, hogy engedjük be a menekülteket Európába, és osszuk szét őket valamilyen mesterségesen meghatározott kvóta alapján." Később úgy tesz, mintha nem tudna a mészárlásról, amely akkoriban Szíriában folyt. „Mi keresztény, nemzeti kormány vagyunk, van a szívünkben irgalom, és a menekülteket, a valódi menekülteket mindig be is fogadtuk, a

jövőben is így fogunk tenni. A bevándorlók azonban nem menekültek, jobb életet akarnak, és ezért jönnek. Ezt megértjük, de nem fogadhatjuk el." Attól azonban nem fosztja meg magát a kormány, hogy duzzadó pénztárcájú idegeneket engedjen be az országba. 2017-ig bárki „arany vízumot"[52] kaphatott, aki 300 ezer eurót fektetett be magyar államkötvénybe. Az egyetemek pedig nigériai, ómáni, vietnami diákokat fogadnak.

A magyar miniszterelnök által terjesztett sémában a francia társadalom ellenpéldaként jelenik meg, a baloldal és a liberálisok pedig a migrációs mozgás cinkosaiként. „Képzeljék el, tisztelt Hölgyeim és Uraim, hogy mivé lenne Magyarország, ha 2014-ben a baloldal alakíthatott volna kormányt? Riasztó gondolat, mégis egy pillanatig képzeljük el: egy-két év, és nem ismernénk rá a saját hazánkra, nem ismernénk rá Magyarországra, olyanok lennénk, mint egy nagy menekülttábor, afféle közép-európai Marseille."

A magyar miniszterelnök nem utal rá közvetlenül, de a „nagy lakosságcsere" elmélete van a fejében. „...számunkra a tét ma már Európa, az európai polgár életmódja, az európai értékek és az európai nemzetek megmaradása vagy eltűnése, még pontosabban felismerhetetlenségig történő megváltozása", mondja ugyanott. A manapság Budapesten használt ideológia szempontjából megvilágosító erejű a miniszterelnök egyik tanácsadójával beszélgetni. Rasszista és összeesküvésekre építő szemlélet. „Világos, hogy Brüsszel meg akarja változtatni Európa etnikai összetételét – mondja nekem Szőcs Géza. – Nagyon jól tudjuk, hogy a migránsok, akik nagy többségükben muzulmánok, a nők jogait tagadó antiszemiták. Úgy viselkednek a nőkkel, mint az állatok. Nem akarnak integrálódni. Azért jönnek,

52 Arany vízum: pénzért letelepedést/állampolgárságot kínáló programok Európában. Magyarországon 2013 után ez a letelepedési kötvény. – *a ford.*

hogy elfoglalják Európát. Ez az ötszáz éve kezdődött iszlám megszállás ismétlődése."

A Keresztény Értelmiségiek Szövetségének kongresszusán, 2017 szeptemberében, Orbán Viktor más oldalról közelít: „...kevert népességű országok jönnek létre, amelynek lesz keresztény eleme, és lesz erős hitbéli identitással rendelkező, nem keresztény eleme. És ha jól olvasom a biológia és a matematika törvényeit, akkor ennek a kettő elemnek az aránya folyamatosan változni fog a kereszténység rovására és a nem keresztény hitbéli közösségek javára."

2015 óta a magyar kormányfő beszédében minden xenofób klisé megjelenik: Orbán világában a migránsok az okai a munkanélküliség emelkedésének, a bűnözés növekedésének és a terrorizmus előretörésének; romba döntik a szociális rendszert; másfajta kultúrából jönnek, amely összeegyeztethetetlen a magyar kultúrával, és asszimilálhatatlanok. Minden alkalmat kihasznál, hogy szítsa a tüzet. Így 2015. november 13-án, három nappal a második merénylethullám után, amely a francia fővárost sújtja, Orbán kijelenti a magyar országgyűlésben, hogy a migráció jelensége a terrorizmus exponenciális növekedésének egyik tényezője. Migránsellenes megszállottságában odáig jut el, hogy olykor szóról szóra ismétli önmagát a beszédeiben. Ugyanez az üzenet tér vissza abban széles körű plakátkampányban is, amelyet a 2016. októberi népszavazás előtt indítanak; a népszavazáson a magyar polgároknak az európai menekültkvótákról kellett nyilatkozniuk. „Tudta? A párizsi merényleteket bevándorlók követték el", olvasható az egyik plakáton, amellyel teleszórták az országot.

Az első számú magyar vezető által választott szótár, erősen negatív hangsúllyal, a veszély és a tömeges bevándorlás gondolatát tartja ébren. Beszédeiben a bevándorlókat rendszeresen

„illegálisnak" minősíti. „Emberáradatról" beszél, „veszélyről", amelyet ez „az ártatlan európai polgárok életére" jelent, „tömeges betelepítésről", „invázióról", „harcmezőről", „fenyegetésről", a „tömeges bevándorlási hullámok" okozta „konfliktusokról", „egyének beözönléséről", „több millió migránsról", „elárasztásról". A végeredményként kialakult kép: nem emberi lényekkel van dolgunk, hanem folyamatos természeti katasztrófával. Ez a legjobb módja annak, hogy beoltsa a félelmet az emberekbe, és meggyőzze őket arról, hogy szükségük van egy olyan emberre, mint Orbán, aki megvédi őket.

Lassanként az összeesküvés-elmélet teszi teljessé a képet. 2017 februárjában, a „nemzetállamról" szóló beszédében a magyar miniszterelnök oda jut, végül is az utóbbi évek irányának logikus fejleményeként: „Így jött létre a világtörténelem legbizarrabb koalíciója az embercsempészek, a jogvédő aktivisták és az európai csúcspolitikusok között arra, hogy tervezetten ideszállítsanak Európába sok millió migránst." Most már a legvaskosabb hazugságok is az érvelés részét képezik. „Fontos információ, hogy Soros György és NGO-i évente egymillió migránst akarnak az EU-ba szállítani", mondja Orbán Viktor az Európai Parlamentben 2017 áprilisában.

2018 telén az országutak mentén a reklámtáblák tele vannak a kormány által fizetett óriásplakátokkal. Az egyiken közelkeleti származású fiatal embereket látunk hosszú tömött sorokban, egyenesen az őket néző ember felé tartanak, fölöttük egy nagy felirat: „STOP". A másikon a nevető Soros Györgyöt látjuk, amint a nagyobb magyar ellenzéki pártok vezetői köré fonja a karját, akik nagy drótvágókat tartanak a kezükben a nyílás előtt, amelyet a kerítésen vágtak. Nem is lehetne világosabb a kormány által küldött üzenet, alig néhány héttel az április 8-ai országgyűlési választás előtt. Miközben semmi köze a valósághoz.

2015 ősze óta a balkáni útvonalakat egymást követő határzárakkal – Magyarország déli határán is – ellehetetlenítették, az Európai Unió és Törökország 2016. februári megállapodása pedig még erősebben blokkolta a menekültek érkezését az Égei-tenger menti görög partokra. Magyarország immár egyáltalán nem szerepel a migránsútvonalak között, amelyek 2016 óta áttevődtek a Földközi-tengerre a líbiai és olaszországi partok között. Meredeken zuhan az európai földre érkező, rendezetlen helyzetű bevándorlók száma. 2018-ban ez valamivel több mint 140 ezer embert jelent. 2017-ben kevesebb mint 190 ezren érkeztek; 2016-ban 390 ezernél valamivel többen; 2015-ben több mint egymillióan.[53] Egyébként amikor a határok még nyitva voltak, gyakorlatilag egyetlen Magyarországon áthaladó menekült sem maradt az ország területén. 2017-ben csak 1216 fő kapott az országban nemzetközi védelmet. Magyarország egyike azoknak az uniós tagállamoknak, ahol a legkisebb a külföldi állampolgárok aránya: 2016-ban a lakosság 1,5 százalékát képviselték.

Orbán és a csapatai természetesen tisztában vannak azzal, hogy ez a valóság. Ám mivel a migránsellenes bunkósbot eddig kifizetődött a választásokon, tovább él a karikatúrákban és az álhírek terjesztésében. Bennük a Magyarország-kép megcsonkított: mintha történelmileg keresztény és egyetnikumú ország volna, ahol a muszlim bevándorlók nem is tudnának asszimilálódni. Ezzel a narratívával valójában kizárják az ország zsidó közösségét is, és semmibe veszik a magyar területek multikulturális és többnyelvű múltját.

Egy olyan országban, amelyben a társadalmi hierarchia igen hangsúlyos, az okmányok nélkül érkező bevándorló stigmatizálása hasznos: lehetővé teszi, hogy elhitessék a leghátrányosabb helyzetű csoportokkal – Magyarországon ők a romák[54] –, hogy van egy náluk is gyűlöltebb réteg. Nem véletlen, hogy a 2018-as választáson a cigány közösség elsöprő többsége a Fideszre szavazott. Valójában azon a Magyarországon, amely csak későn jutott hozzá a gazdagodás lehetőségéhez, egy pusztító gazdasági kiigazítás hosszú időszaka, majd a 2018-as, különösen viharos hatású pénzügyi válság után ez a bevándorló-ellenes politika épp ilyen jól működik a középosztályban, amely kevéssé hajlamos osztozni a nehezen megszerzett jóléten. Hogy ezt megértsük, elég csak meghallgatni a Fidesz szavazóit. Csornán, ebben a nyugat-magyarországi kisvárosban 2018 tavaszán találkoztam Mijo Ritával, aki egy ruhabutikot működtet. A hölgy, közel a hatvanhoz, meglehetősen kényelmesen megél a vadonatúj autópályával és gyakorlatilag nem létező munkanélküliséggel rendelkező régióban. Az azonban fel sem merül, hogy megossza jólétének gyümölcseit. „Mindenki maradjon ott, ahol született", mondja. Beleértve azokat is, akik háborús országból menekülnek? „Nem tudom, honnan jönnek ezek az emberek. Semmi sem utal rá, hogy háborús országból jönnének. Már csak azért sem, mert láttuk, hogy a kezükben szuperdrága telefonokkal vonultak végig az országon." Szóval látta végigvonulni a migránsokat? Pedig a 2015-ös migránsútvonal korántsem Csornán, hanem a megyeszékhelyen, Győrön haladt át, mintegy harminc kilométerrel arrébb. „Nem, én nem láttam őket – ismeri be. – De erős a gyanúm."

53 A Nemzetközi Migrációs Szervezet (IOM) adatai, https://migration.iom.int/europe?type=arrivals

54 A Budapest Intézet vizsgálata szerint (2017) a romák a lakosság 5–7 százalékát teszik ki, a jövedelmi szegények harmadát, https://civilhetes.net/kik-a-szegenyek-mekkora-a-szegenyseg-es-mi-a-helyzet-a-ciganyokkal; A miskolci egyetem kutatója szerint (2019): „A Magyarországon élő szegények fele nem roma, de becsült adatok alapján a nagyon szegények 80 százaléka az", https://boon.hu/kozelet/helyi-kozelet/romak-es-nem-romak-no-a-szakadek-3650081/ – *a ford.*

Mint nagyon sok magyart, Rität is átitatja a hatalom bevándorlás-ellenes retorikája, amely sok közvetítőn keresztül – közteleviziő és -rádió, kormánybarát magánsajtó, de a regionális és országos sajtótermékek is – terjeszti a mondandóját. Egyébként elég csak egy pillantást vetni néhány kormánypárti internetes honlapra, hogy megértsük a jelenség kiterjedtségét. Ezen a júniusi napon, az ország egyik vezető internetes oldalán, az *Origón* tíz cím közül hét közvetlenül kötődik a migránsproblémához. A zavaros nézetek egy biztonságközpontú, összeesküvéselmélet-gyártó és félelemgerjesztő közegben záporoznak. Csak néhány példa: „Európa határai továbbra sincsenek megvédve" (interjú a külügyminiszterrel); „Meg akarják változtatni az európai népesség összetételét", mondja a Fidesz parlamenti frakcióvezetője; „Franciaországban egy muszlim gyilkos kapott menedékjogot"; „A Soros-barát spanyol kormány feje hajlandó befogadni a hajót, amelyen migránsok utaznak".

Két Kutató, Céline Cantat és Prem Kumar Rajaram szerint, akik a migránsproblémát tanulmányozzák Magyarországon, a *másik* mint céltábla megteremtése lehetővé teszi a kormány számára, hogy egy sor rendkívüli mechanizmus révén jobban ellenőrzése alá vonja a társadalmat.[55]

2016 márciusában – ettől az időponttól kezdve egyetlen menekült sem léphet be az országba – a kormány kihirdeti a rendkívüli állapotot. Három hónappal később a terrorizmus-ellenes törvények egész arzenálját fogadja el az országgyűlés – miközben Magyarországon sohasem volt terrortámadás. Ez a különbségteremtő eljárás, hangsúlyozza a két szociológus, egy analógiába illeszkedik: Orbán Magyarországán *a másik* nemcsak a migráns, hanem a roma is. Mindkettő ki van zárva a magyar közösség bizonyos felfogásából, írják, következésképpen a részvételből az ország gazdasági, társadalmi és politikai sorsának alakításából.

A párhuzam egyébként nyíltan meg is jelenik 2015 szeptemberében, Orbán szokásos éves beszédében a külképviseleti vezetők előtt: „Magyarországnak az a történelmi adottsága, hogy együtt él néhány százezer romával. Ezt valakik valahol valamikor eldöntötték, amit mi megörököltünk. Ez a mi helyzetünk, ez egy adottság, ezt senki nem kifogásolhatja se így, se úgy, nekünk kell ezzel együtt élnünk, de mi nem támasztjuk senki felé azt az igényt, nyugati irányba különösen nem, hogy ők is éljenek együtt egy nagyszámú roma kisebbséggel."

2015 óta a magyar kormányfő beszédeiben változatlanul ott lebeg a migrációs veszély kísértete. És ha nem ez a tematika, akkor az ország szuverenitása kerül elő Brüsszellel szemben. Vele folytatott beszélgetésemben a nemzetközi kommunikációért felelős államtitkár, Kovács Zoltán röviden ismerteti azt a határozottságot, amellyel ma már a budapesti hatalom kezeli a kérdést. Magyarország migrációs politikája a legkövetkezetesebb Európában, magyarázza rendíthetetlenül. Magyarország éppen azért nem vált migránscélponttá, mert nem engedi, hogy a menekültek belépjenek az országba, mondja. De nem ülhetnek a babérjaikon, még akkor sem, ha a különböző választások itt-ott a kontinensen megerősítették a Fidesz irányvonalát – elsősorban Ausztriában és Olaszországban, ahol a szélsőjobb hatalomra került. „Európában természetesen folyik egy kiigazítás, de még mindig ellenséges környezetben vagyunk – szeretné hinni Kovács Zoltán. – Számos kormány szemben áll velünk, ahogy a nemzetközi sajtó és az úgynevezett NGO-k is."

55 Céline Cantat – Prem Kumar Rajaram, „The Politics of Refugee Crisis in Hungary: B/ordering the Nation and Its Others" (A menekültválság politikája Magyarországon: Korlátozni/rendbe szedni a Nemzetet és a Másikat), *The Oxford Handbook of Migration Crisis*, 2018. október.

Orbán világában mindig van valahol egy ellenség. A migráns egy hosszú listához csatlakozik, amelynek nem látszik a vége. Először, mint láttuk, voltak a posztkommunisták, a liberálisok, a „spekulánsok". A támadások ekkor elsősorban verbálisak, részét képezik a Fidesz mint tisztakezű és eltökélten kommunistaellenes párt imázsának, amely leszámol az átmeneti időszak minden hibájával. Aztán jöttek az újságírók és a független média. A Fidesz, miután visszatér a hatalomba, már az első hónapokban elkötelezi magát egy olyan reform mellett, amely ellenőrzés alá helyezi a médiát.[56] Ekkor születnek az első konfliktusok az európai intézményekkel: 2011 elején a magyar médiatörvény vitát vált ki az Európai Parlamentben. Bár ezt követően Orbán korrigálja a reformját, úgy dönt, hogy ezentúl kíméletlen nyelvet használ az európai intézmények támadására. És azóta se tett le róla. Ettől kezdve a brüsszeliekről csak mumusként beszél. „Idegen diktátumokat" emleget, „bürokratákat", „újkori gyarmatosítókat".

Az az interjú, amelyet ekkoriban ad lengyel életrajzírójának, világossá teszi, hogy olyan Európa-képet kovácsol ki az agyában, amely az ütközések, befolyási harcok terepe: „Meg kell védenünk a magyar érdekeket, és az adott helyzet követelményeinek megfelelően vagy értelmes tárgyalásokat folytatunk, vagy épp ellenkezőleg, keményen fel kell vennünk a harcot – mondja Orbán Viktor Igor Janke könyvében. – Az elmúlt két évben sikerült kiszélesítenünk Brüsszelben a manőverezési mozgásterünket [...] Ma Európában azoknak van befolyásuk, akik úgy gondolják, hogy túl kell lépni a szuverenitáson és a nemzeti gondolaton, és egy nemzetek fölötti irányba kell elmenni. A magyar kormány más álláspontot van." A magyar érdekek és a Brüsszelben uralkodó elképzelések szembeállításának módja ugyanaz, mint amit Lengyelországban a PiS első kormánya használt 2005 és 2007 között, hogy szembehelyezkedjen az európai intézményekkel. Az akkori pártvezér és kormányfő, Jarosław Kaczyński kérlelhetetlen magatartásával hívta fel magára a figyelmet Nizzában, az európai alapszerződés újratárgyalása során – miközben azt hangoztatta, hogy a lengyel érdekeket védi.

Baloldal, liberálisok, kritikus újságírók, európai képviselők: Orbán agyában ők mind egy húron pendülnek. Így aztán a 2014. májusi európai választáson a magyar miniszterelnök létrehozza a kapcsolatot a külső és a belső ellenség figurája között: „...újra meg kell küzdenünk azokkal, akik veszélyesek Magyarország érdekeire. [...] Akinek itthon nem sikerült elgáncsolni Magyarország megújítását, fejlődését, azok most Brüsszelben próbálják meg elgáncsolni. [...] Ne feledjék, a bukott baloldal mindig kész arra, hogy Magyarország ellen uszítsa az újságírókat, az uniós intézményeket, a bankokat, a kartelleket és a multikat."

2015-től kezdve megszaporodnak a célpontok, tekintet nélkül valós súlyukra a magyar társadalomban. A migránsok mellett Soros György a kijelölt bűnös. Amikor a miniszterelnök először említi a nevét ugyanezen év októberében, a nagyközönség még kevéssé ismeri. Az amerikai milliárdos aztán, köszönhetően a minden eszközzel folytatott lejáratókampánynak, gyorsan bűnbakká válik: ő lesz a felelős azért, hogy a migránsok Európa jönnek. A Közép-Európai Egyetem (CEU), amelyet ő alapított 1991-ben, a ciklon közepébe kerül: 2017 tavaszán a kormány azzal fenyegeti, hogy bezáratja ezt a tekintélyes egyetemi központot, amely negyedórás sétára található a magyar parlamenttől, és amely átlagosan 1500 diákot fogad a világ minden tájáról. A próbálkozást erőteljes mozgolódások követik Budapest utcáin. Végül, másfél évvel később, mivel nem sikerül megegye-

56 Vö. 2. fejezet.

zésre jutni a magyar hatóságokkal az amerikai diplomák további elismeréséről, a CEU bejelenti, hogy átköltözik a szomszédos Ausztriába, és kampuszt nyit Bécsben.

Ez a stratégia, amely mániákusan ki akarja jelölni az ellenséget, meghatározza a 2018. tavaszi választási kampányt is: a Fidesz heteken át azt sulykolja, hogy harcolni kell az NGO-k ellen, amelyek nagy részét ugyancsak Soros György pénzeli Magyarországon a Nyílt Társadalom Alapítványon keresztül. Orbán pártja nem késlekedik, hogy beszálljon az új küzdelembe. Alig két hónappal újraválasztása után megszavaz egy „Soros-ellenes csomagot" – azokat a törvényeket, amelyek a Magyarországon működő NGO-k menekülteket segítő tevékenységének korlátozását célozzák. Bárki, aki segítséget nyújt egy „illegális" személynek menedékkérelmének benyújtásában vagy segíti a tartózkodási engedély megszerzésében, börtönnel büntethető. A törvényszöveg emellett bevezet egy új adófajtát is: azokra az NGO-kra, amelyek külföldi pénztámogatásban részesülnek, a magyar adóhivatal 25 százalékos adót vet ki. Ezzel párhuzamosan elfogadnak egy alkotmánymódosítást is, amely úgy rendelkezik, hogy „Magyarországra idegen népesség nem telepíthető be".

Kevéssé valószínű, hogy Orbán Viktor őszintén hiszi, Soros Györgynek személyes felelőssége van ezekben a fejleményekben. Az első számú magyar örökös barátjával, az országgyűlés elnökével folytatott beszélgetésemben Kövér László a meggyőződés és a politikai fortély sajátos keverékéről tesz tanúbizonyságot. „A migránsválság nem spontán folyamat. Tudatosan irányítja Soros György – magyarázza higgadtan az az ember, aki a Fidesz egyik agyának számít. – Ez az egyén megtette nekünk azt a szívességet, hogy nevet, arcot adott egy olyan hatalomnak, amely a nemzetállamok demokratikus struktúrái fölött áll." Ez azt jelentené, hogy ezek vándorlások mind egyetlen ember akaratára lennének visszavezethetők? „Nem mondhatjuk, hogy Soros György lenne az egyetlen. De ő túlsúlyos szereplője annak a harcnak, amellyel szembe kell néznünk. A mi választóink számára tehát megkönnyítette a dolgot, érthetővé tette."

7

Harcban álló Európa

Ezekben a napokban a süketek párbeszéde zajlik Strasbourgban, az Európai Parlamentben. 2018. szeptember 11-e van, és 2011 óta ötödször[57] nyilatkoznak az európai képviselők a jogállam magyarországi torzulásairól. Ezúttal a kiváltó ok egy jelentés volt, amelyet a holland európai képviselő, Judith Sargentini készített; felszólította az Európai Tanácsot, hogy vegye elő az uniós alapszerződés 7. pontját, és állapítsa meg, fennáll az egyértelmű veszélye annak, hogy Magyarország megsérti az Unió alapértékeit. A 7. cikkely a legradikálisabb eljárás egy tagállammal szemben: lehetővé teszi szavazati jogának felfüggesztését az Európai Tanácsban. Orbán Viktor, akit meghívtak, hogy az európai képviselők szavazása előtt nyilatkozzon a jelentésről, megsértődik: „Önök most nem egy kormányt, hanem egy országot és egy népet fognak elítélni – veti oda agresszív hangon az Európai Parlamentnek. – Azt a Magyarországot fogják elítélni, amely ezer éve tagja a keresztény európai népek családjának [...] Azt a Magyarországot fogják elítélni, amely fellázadt, és fegyvert fogott a világ legnagyobb hadserege, a szovjet ellen,

[57] Az első határozatot 2011 márciusában szavazták meg, a másodikat 2013 júliusában, a harmadikat 2015 júniusában, a negyediket 2017 májusában, az ötödiket 2018 szeptemberében.

és súlyos véráldozatot hozott a szabadságért és a demokráciáért." A magyar miniszterelnök azokra támad rá megvetően, „akik örökül kapták a demokráciát, akiknek nem kellett személyes kockázatot vállalniuk a szabadságért".

A javaslatot a parlament nagy többsége megszavazta. Összesen 448 képviselő szavaz mellette a 693 jelenlévő közül. Bár az üzenet Budapest számára világos, az eredmény nem jelenti azt, hogy aktiválják a 7. cikkelyt. Az Európai Tanácsban ehhez a döntéshez a tagállamok egyhangú szavazata szükséges. Az egyhangúság pedig kevéssé valószínű, hiszen amióta a PiS van hatalmon, a lengyel kormány, amely hasonló úton indult el, mint Orbán, sohasem szavazna Budapest ellen. Akárhogy is, a fokozatosság a magyar kormánynak címzett figyelmeztetésekben reális.

Orbán Viktor fölényesen válaszol az egymás után felszólaló európai képviselők minden bírálatra. Zord arc, a szája sarkában időről időre megjelenő szarkasztikus mosoly vagy hangsúlyozott közöny: ennek az embernek már a gesztusrendszere is a parlament intézményének elutasítását fejezi ki. Csapatai tapsolnak, amikor három csoport elnökei egyértelműen közlik, hogy támogatják a magyar vezetőt, és biztatják, hogy járja tovább az útját. Az Európai Konzervatívok és Reformerek frakciójáról van szó (amelynek a lengyel PiS is tagja), a Szabadság és Közvetlen Demokrácia Európája képviselőcsoportról (amelynek olasz tagja az 5 Csillag Mozgalom), és a Nemzetek és Szabadság Európája frakcióról (ehhez tartozik a francia Nemzeti Tömörülés). A Fidesz anyaalakulata, az Európai Néppárt azonban megmutatja belső különbségeit: az európai jobboldal képviselői 115 szavazattal 57 ellenében osztják Judith Sargentini képviselő következtetéseit.

„Magyarország védeni fogja a határait, megállítja az illegális migrációt, és védeni fogja a jogait, ha kell Önökkel szemben

is", veti oda Orbán beszéde végén, eljátszva az „egy mindenki ellen" című játékot. Tökéletes a zsákutca az európai parlamenti többség és a magyar kormány között. Orbán szerint az európai intézmények immár szövetségre léptek országa ellen.

De mit akar valójában a magyar miniszterelnök? Ha ennyire úgy érzi, nem értik meg európai kollégái, milyen képe van az Európai Unióról? „Nem akarunk kilépni az Európai Unióból, de nyomást akarunk gyakorolni az irányvonalára", magyarázza nekem Szájer József Brüsszelben. Szájer azóta európai képviselő, amióta Magyarország jelen van az ülésteremben. Az Európai Néppárt korábbi alelnöke, aki tökéletesen tisztában van vele, hogyan működnek az EU-intézmények fogaskerekei, Orbán legfőbb tanácsadója európai ügyekben. A bírálat retorikai: a Fidesznek nem célja, hogy megreformálja az intézményeket – ahogy az Európai Bizottságot sem akarja megszüntetni, azt a végrehajtó szervet, amelyet oly szívesen bírál; ő ugyanis a Tanácsot (a Tanács az államfőkből és a nemzeti kormányok miniszterelnökeiből áll), illetve a kormányközi megállapodásokat helyezi előtérbe. Intézményi téren a *status quót* akarja. Politika téren pedig a közép-európai országok érdekeinek védelmét. Eszerint a választóvonal „köztünk" és „köztetek" húzódik: az Orbánhoz közel állókkal folytatott beszélgetéseket rendszeresen kisiklatja valamiféle esszencialista elfogultság, amely arra szolgál, hogy nyilvánvaló tegye Közép-Európa sajátos voltát; ez állítólag lehetetlenné teszi, hogy része legyen az európai modellnek. Harminc évvel a vasfüggöny lebontása után és tizenöt évvel a 2004-es nagy bővítés után még mindig mintha két Európa létezne. „Az önök számára a viszonyítási pont az Európai Unió – magyarázza Szájer József. – Nekünk azonban mást mondanak a tapasztalataink. Ha a lengyelek és a magyarok nem maradtak volna meg lengyelnek és magyarnak, ezek az országok eltűntek volna. Számunkra a viszonyítási pont a nemzet." De

akkor miért csatlakoztak az Európai Unióhoz, ha az ily kevéssé felel meg Magyarország önképének?

Mint sok más témában, a kronológia Orbán álláspontjainak határozott fejlődését mutatja. Láttuk, hogy az első kormánya teljesen magáévá tette az európai gondolatot, teljes mértékben részt vett a csatlakozási tárgyalásokban. A kommunizmus bukása óta Közép-Európa elitjei egyébként osztják ezt a meggyőződést: a „másik Európa" jövője – Czesław Miłos lengyel költő[58] megfogalmazása szerint – a tagállamok mellett van. Geopolitikai és kulturális szempontból nézve az európai bővítésnek egy történelmi sérelmet kell jóvátennie, azt, hogy Európának ez a része csaknem fél évszázadon át Moszkvának volt alárendelve, és el volt vágva a nyugati fővárosoktól. Nincs helye tehát kertelésnek. Orbán számára a közeledési folyamat még így is túl lassú: mihelyt ismét ellenzékbe kerül, a bővítés előestéjén az európai vezetők szemére hányja túlzott szigorúságukat a csatlakozás feltételeit illetően.[59]

A magyar vezetőnek több jó oka is van rá, hogy gyorsítsa országának rátérését az európai uniós útra. Az európai integráció lehetővé teszi a határok megszüntetését a magyarországi és a külföldi magyarság között. Minden bizonnyal tudatában van azoknak a gazdasági perspektíváknak is, amelyeket a csatlakozás kínálhat. Így aztán a Fidesz vezetője arról próbálja meggyőzni a választóit, összekapcsolva a magyar nacionalizmust és az európai vállalkozást, hogy mennyire megalapozott az uniós csatlakozás. Magyarán épp az ellenkezőjét teszi annak, amit majd tíz évvel később. Így aztán 2000 novemberében kijelenti a parlamentben: „Európa annál gazdagabb és annál erősebb, minél több nemzeti kultúrát foglal magába. [...] Ha megnézzük

58 Költő, író, esszéista, irodalomtörténész – *a ford.*

59 Vö. 4. fejezet.

azoknak az országoknak a példáját, amelyek hozzánk hasonló méretű nemzetek, és az elmúlt 30 esztendőben csatlakoztak az Európai Unióhoz, akkor azt tudom önöknek mondani, hogy ezekben az országokban a nemzeti öntudat, önazonosság nem elhalványult, hanem kivétel nélkül mindenhol megerősödött." Orbán megteremti az összefüggést Szent István király megkoronázásával is, és minden alkalommal emlékeztet rá, hogy Magyarország azóta a „keresztény Európa" része. „Ez a korona teremtette meg a lehetőségét annak, hogy Magyarország Európába lépjen – mondja 2000, január 1-jei újévi ünnepi beszédében.[60] – A századok során sok minden elveszett, de a korona, az ország és a nemzeti függetlenség megtestesítője valamiképpen mindig megmaradt." Akkoriban az Európához tartozás és a nemzeti érzés összeegyeztethető Orbán gondolkodásában, és ebben az időszakban még nem áll ellentmondásban Európával mint viszonyítási ponttal. „Az európai integráció időszakában Orbán Viktor tulajdonképpen már azt támogatta, hogy a tagállamoknak legyen nagyobb autonómiájuk, mint az ajánlott modellben – emlékszik vissza a korabeli tárgyalások egyik szereplője. – De nem mondta ki, mert minél gyorsabban akart haladni. Magyarországon e tekintetben konszenzus volt, mindenki csatlakozni akart az Európai Unióhoz." A csatlakozásról szóló népszavazáson, 2003. április 12-én a magyarok 83,8 százaléka megszavazta a belépést az EU-ba. Egyébként a lakosság többsége még ma is Európa-pártinak tekinthető. Orbán ellenségessége Brüsszel iránt csak 2011 után ölt formát, amikor az Európai Parlament reagál a kormány médiareformjára. „Elfogadjuk az európai együttműködés mindenkire érvényes szabályait, de mi nem fogadjuk el, hogy bármilyen kifinomult módszerrel idegenek kormányozzanak bennünket", közli 2012. október 23-án,

60 Orbán ezzel a beszéddel nyitotta meg „a magyar millennium évét". – *a ford.*

az 1956-os forradalom éves megemlékezésén. „Mi, magyarok látjuk, saját bőrünkön érezzük, az egykor méltányos és nagyvonalú Európa ma gyakran igazságtalan, és néha bizony visszaél a hatalmával", mondja hat hónappal később, a nyugat-magyarországi Zirci Ciszterci Apátság felújított látogatóközpontjának avatásán – karikatúrájaként annak, amit az európaiak valójában csinálnak, egy olyan Európa víziójaként, amely külső entitásként rákényszeríti a nézeteit Magyarországra, a lakosság nacionalista érzelmeivel való játékként: ezek a kulcsmozzanatai mindannak, amit Orbán ezt követően kialakít; és előkerülnek minden olyan alkalommal, amelyeknek semmi közük a Brüsszellel folytatott vitáihoz. Lassanként kirajzolódik az orbáni képzet arról az Európáról, amelyet behálózott a „politikai korrektség", amelyet az identitásvesztés fenyeget, és amely hűtlen saját hagyományos értékeihez.

Orbán Viktor ugyanazt a receptet alkalmazza, amely hozzájárult választási sikeréhez: egy olyan baloldali liberális hatalom leleplezését, amelyre ujjal mutogat mint az Európai Unió eltévelyedéséért felelős hatalomra – ahogy felelőssé tették a poszt-kommunista Magyarország bajaiért is. „Az európai baloldal – megint a baloldal – azt gondolja, hogy Európa attól lesz boldog, ha eltüntetjük belőle a lelkét adó nemzeteket, és helyébe egy európai szuperállamot állítunk – mondja a Fidesz 2015. decemberi kongresszusán. – Brüsszelben sokaknak tetszik ez a terv, és sokan dolgoznak is lopakodó megvalósításán." Ahogy más személyiségek, akikkel Budapesten találkoztam, Kövér László is arról biztosít, hogy nem változott a Fidesz Európa-víziója. „Mi nem a jelenlegi Unióhoz akartunk csatlakozni, és minket nem ebbe az Unióba vettek fel. Egy másfajta EU-ról volt szó. Az EU változott, nem mi." Legalábbis meghökkentő, ahogy Brüsszelt látja: „Az európai politika egyre inkább elment balra – mondja. – Ez egy aberrált tendencia."

Orbán bőségesen merít az európai válságokból, amelyek egyidejűleg és példátlan súlyossággal jelentkeznek Juncker elnöksége idején (2014–2019). Először is itt van az a háború, amely az EU kapujában, Ukrajnában robban ki az orosz erők fellépésével. Ezt követően jön egy terrorista támadáshullám, amely Párizsból kiindulva a kontinens több városát is érinti. Ezzel párhuzamosan kiújul a görög pénzügyi válság, és azzal fenyeget, hogy Athén elhagyja az eurózónát. Ugyanebben az időszakban, éppen Görögországon keresztül, megérkezik több tízezer háborús menekült Szíriából és Irakból, és fogadásuk vészhelyzet elé állítja az európaiakat. Amit kezdetben migrációs válságként írnak le, lassanként átalakul szolidaritási válsággá, minthogy egyre több ország zárkózik el a menekültek befogadásától. Egy évvel később a britek többsége arra szavaz, hogy Nagy-Britannia lépjen ki az Európai Unióból. A Brexit-tárgyalások elhúzódnak, a szuverenista és xenofób szirénhangokra fogékony új többségek kerülnek hatalomra, a különbségek Közép-Európai és az EU alapítói között egyre hangsúlyosabbá válnak, és az európai intézmények demokratizálására irányuló minden javaslat holt betű marad.

Mindez kimeríthetetlen forrás a magyar miniszterelnök számára, akinek egyik legfontosabb politikai törekvése, hogy polgártársaiba belecsepegtesse a félelmet, és a nemzet védelmező atyjaként állíthassa be magát. Sohasem emlegeti az európai integráció pozitív hatásait Magyarországra. A legkisebb alkalom is jó ürügy számára, hogy szidja az EU-t, és könnyű dolga van, ha le akarja leplezni a merevségét. „...az Unió sodródik, gyenge, bizonytalan és bénult. Tanácskozás és konferencia van rogyásig, de megoldások nincsenek. Ideológiák hálójában vergődünk ahelyett, hogy a józan ész és saját kulturális hagyományaink alapján cselekednénk", közli a magyar parlamentben 2015 novemberében, három nappal a párizsi terrortámadások után.

Európa, mondja ismét a magyar miniszterelnök 2016 júliusában, a Fidesz nyári szabadegyetemén, „nem képes megvédeni a saját polgárait, nem képes megvédeni a saját külső határait, nem képes egyben tartani a közösséget, hiszen az Egyesült Királyság éppen kilépett". Egyébként ez a nyári egyetem teremt alkalmat arra – egy évvel a „migrációs válság" tetőpontja után –, hogy Orbán Viktor a legmesszebb menjen el Európa-felfogásának tisztázásában. Szerinte az európai intézmények nemcsak az államok nemzeti szuverenitására nézve jelentenek támadást, hanem ideológiát is terjesztenek. „Európa ebben a felfogásban nem a benne élő nemzetek felmerülő problémáit megoldani képes közösség, hanem egy eszme, egy ideológia, egy zárt eszmerendszer, amely ha egyre több jogkört magához szív, akkor az jó folyamat, az helyes, bátorítandó folyamat, ha azonban a nemzetek oldják meg a saját problémáikat saját hatáskörben, az minimum gyanús", jelenti ki.

Orbán Viktor világában Európa elsősorban elvetnivaló dolog: el kell vetni a liberális Európát, a Magyarország ellen szövetkező elitet, az európai sajtót, amely semmit sem ért Magyarországból, mert „nem beszél magyarul" – hogy felidézzük beszélgetőtársaink megfogalmazását a miniszterelnök környezetéből. Amit a végrehajtó hatalom feje dicsér, az a nemzetek Európája – szembeállítva az európai föderalizmussal, az „Európai Egyesült Államok őrült ötleté"-vel, ahogy 2017 októberében fogalmaz. Ezt a föderalizmus-ellenes álláspontot szóról szóra, eltérés nélkül ismételgeti mindenki, akivel Orbán környezetéből találkozom, anélkül, hogy érvelnének mellette vagy reformjavaslatokkal állnának elő. Sematikus, manicheus látásmód, amely azt feltételezi, hogy a jelenlegi Európai Unió föderalista. Holott az EU köztes konstrukció az államok szövetsége és a közös politikák együttese között, a föderalista irányzatok pedig kisebbségben vannak. A fideszesek szerint azonban az EU külső hatalom,

amely rákényszeríti magát Magyarországra, birodalom, sőt, az új Szovjetunió, amelyben Közép-Európai érdekeire soha nincsenek tekintettel.

Orbán környezetének föderalizmus-párti emberei felülvizsgálták az álláspontjukat. Egyik volt minisztere elmagyarázza, hogy az a föderalizmus, amelyben a kezdet kezdetén maga is hitt, „szép eszme volt, de kissé mesterkélt, utópikus. Való igaz, hogy meg kell erősíteni Európát. De nem úgy, hogy föderalista szerkezetet kényszerítünk rá. Meg kell érteni, hogy a nemzeti identitásnak sokkal fontosabb a szerepe, mint az európai hatalomnak". Az illető de Gaulle-ra hivatkozik, hogy alátámassza a nézeteit. „Fiatalon még nem értettem meg. De az, ahogyan de Gaulle tábornok elhagyta a NATO katonai rendszerét, ahogyan a nemzetek Európájáról gondolkozott – hát neki volt igaza."

. Az EU-tagság Orbán szerint nem járhat együtt sem kötelességekkel, sem kényszerekkel. Az EU „szabad nemzetek közössége", ami enyhén szólva paradox állítás. 2018 júliusában például a nemzetközi színtéren erősebb Európai Unióért emel szót, saját védelmi kapacitással, hogy ne függjön teljesen a NATO-tól. Kijelenti, hogy Magyarország nem élhet örökké az amerikaiak pénzéből és a védernyőjük alatt. A magyar diplomáciában, amely a 2004-ben csatlakozott államokéhoz hasonlóan mindaddig erősen atlantista volt, ez doktrínaváltást jelent. Ami két dolgot tesz szükségessé: az egyetértést Párizzsal – amellyel Emmanuel Macron hatalomra jutása óta hűvös a viszony –, és valamiféle megállapodást a távozó Egyesült Királysággal: nehéz európai védelemről beszélni a kontinens nukleáris hatalmai nélkül.

A nemzetállamoknak ebben az Európájában Orbán valójában csak két konkrét szempontból jár élen: a bevándorlás terén képviselt szuverenista politikával és az ország határain visszaállított nemzeti ellenőrzéssel. Más szóval ez sokkal inkább a

schengeni térség megkérdőjelezése, mint az Európai Unió alternatív koncepciója. Minthogy Magyarország nem része az euróövezetnek, és gazdasága néhány év óta kedvező konjunktúrát élvez, a monetáris unió kérdése nem merül fel: Orbán az euró bevezetésének módját félretette. Ami az EU költségvetési politikáját és strukturális alapjainak elosztását illeti, ez ma még nem tárgya a magyar kormány bírálatának, és okkal: Magyarország 2004 óta nettó haszonélvezője az európai alapoknak.

A szuverenista migránspolitika védelmében Orbán nem éri be harcias megszólalásokkal. Elébe megy a közösségi döntéseknek. 2015 és 2017 között megépítteti a kerítést az ország Szerbiával és Horvátországgal közös déli határán. 2016 októberében megszavaztatja a magyarokat a menekültek újraelosztásának európai tervezetéről.[61] Sőt, a magyar kormány az Európai Bírósághoz fordul (csakúgy, mint Szlovákia) a program miatt – a bíróság 2017. szeptember 6-ai határozatával elutasítja a panaszt. A miniszterelnök valójában a kontinens határainak védelmezőjeként tekint önmagára. A fal megépítésével, amely megakadályozza a migránsok áthaladását, mondja a Sargentini-jelentés vitájában, „megvédtük Magyarországot, és megvédtük Európát. A mai eset az első az Európai Unió történetében, amikor egy közösség elítéli a saját határőreit".

Ez a megalomániát sem nélkülöző szemlélet Orbánnál a narcisztikus messianizmus sajátos formáját táplálja. „Az a véleményem, hogy Magyarországot abba a helyzetbe kell hozni, amelyben nemcsak az európai államokkal konkurálhat, hanem olyan új világhatalmakkal is, mint Kína vagy Brazília", mondja 2012-ben lengyel életrajzírójának, Igor Jankénak. Noha csak egy kis ország vezetője, Orbán kulcsszereplőnek látja magát az európai kontinensen, akire történelmi küldetés hárul. 2018-ban, negyedik megválasztásától szárnyakat kap: ezt követő beszédeiben egészen 2030-ig tervez – a következő európai költségvetésig.[62]

Közép-Európának tehát különleges szerepet kell játszania. A gondolat a Fidesz nyári egyetemén kezdett formát ölteni, 2011 júliusában. A miniszterelnök itt a történelmi korszakváltásokról értekezett, és azt hangsúlyozta, hogy a magyarok és a közép-európaiak a kritikus pillanatokban mindig a nyugati országokra figyeltek. De ma már a receptek nem szerezhetők meg onnan: „...mi egy-egy lépéssel hamarabb találunk megoldásokat, amiket aztán éppen a nyugatiak vesznek át tőlünk", közli. Az Orbán-kormány európai koncepciója a harc lett, egy olyan új rendszerért, amelyet erővel kell kikényszeríteni. 2017 novemberében, a Fidesz 27. kongresszusán kijelenti: „Itt harc lesz és küzdelem. Mit lesz?! Harc és küzdelem van! S ez a küzdelem oda vezet, hogy a következő évtized európai vitái éppen az identitás, az emberek, a népek, a nemzetek, az országok, sőt a kontinensek mivolta körül forog majd." Orbán 21. századi keresztes lovagnak látja magát. Szerinte Európa ma egy „civilizációs háború" foglya, amely a multikulturalizmus hívei és ellenfelei között zajlik. „Európa és Magyarország egy civilizációs küzdelem kellős közepén áll. Egy népvándorlással nézünk szembe, amely életünk eddigi rendjét és életmódunkat sodorja veszélybe", mondja az 1848-as forradalom ünnepi megemlékezésén, 2018 márciusában.

Lehetetlen előre megmondani, mit csinál majd Orbán a következő években, ahogy azt is, hogyan alakul az Európa-képe annak megfelelően, amit ő a magyar érdekeknek tekint. De arra nyugodtan fogadni lehetne, hogy negyedik mandátumát (2018–2022) a közép-európai országok hatalmának megerősö-

61 Vö. 6. fejezet.

62 Jelenleg az EU 2021–2027 közötti költségvetését tervezik. A következő költségvetési ciklus 2028-ban indul. – *a ford.*

dése jelzi majd. Mindenesetre ő ezt állítja beiktatási beszédében a Kárpát-medencéről szólva: „...számunkra a Kárpát-medence organikus természeti, kulturális és soknyelvű egység. Szeretném meggyőzni a szomszédainkat, hogy összefogva Európa legbiztonságosabb, leggyorsabban fejlődő, egységes gazdasági, kereskedelmi és közlekedési területévé tudnánk építeni a Kárpát-medencét." Egy héttel később, kormánya megalakításakor, még rálicitál erre: azt ígéri, hogy Európa gazdasági súlypontja áttevődik Keletre, és hogy 1990-nel ellentétben most már Közép-Európa jelenti a jövőt.

Orbán Viktor változékony, rendkívüli mértékben leegyszerűsítő és zavaros beszéde az Európai Unióról Franciaországban Marine Le Penére emlékeztet. A első számú magyar „tartalom nélküli formáról", „nem-demokráciáról", „arctalan bürokráciáról" beszél. Európát akar az európaiaknak, ahogy Magyarországot a magyaroknak. Ám ha a Fidesz tagjait kérdezzük, ragaszkodnak hozzá, hogy világosan elkülönítsék a pozíciójukat a Nemzeti Tömörülésétől, és előszeretettel diszkreditálják a francia pártot. Szeretnék ugyanis megőrizni a mérsékelt párt látszatát egy olyan alakulattal szemben, amelyet a szélsőjobbhoz sorolnak. Szájer József európai képviselő úgy véli, hogy a Nemzeti Tömörülés egyetlen témára fókuszáló párt, amely nem tartja be az ígéreteit és a végletekig leegyszerűsít – mintha maga a Fidesz nem tanúsítana migránsellenes megszállottságot 2015 óta. „Az olyan európai vezetők sorolnak minket a szélsőjobbhoz, mint Guy Verhofstadt vagy Pedro Sánchez:[63] azért teszik, mert szükségük van egy ellenségre, akivel megütközhetnek – mondja. – Xenofób alakokat konstruálnak, akik mi nem vagyunk."

63 Verhofstadt belga európai képviselő és a Liberálisok és Demokraták Szövetsége Európáért frakció elnöke az Európai Parlamentben; Sánchez Spanyolország szocialista miniszterelnöke.

Ráadásul a Fidesz nem akar odatévedni egy olyan párt mellé, amely sohasem volt kormányon, miközben ő hosszú gyakorlattal büszkélkedhet Magyarország élén. Marine Le Penhez közeledni, Orbán és csapatai számára ez azt a kockázatot hordozná, hogy hitelteleníti a nézeteiket és fékezné a haladásukat.

Orbán stratégiája egyértelműen a jobboldali kormányzat és a klasszikus jobboldal mellé sorolható, amelynek beszédmódja radikalizálódott az utóbbi években: Franciaországban a Laurent Wauquiez vezette Republikánus Párt, a német jobboldal (CSU) bajor szárnya, élén Horst Seehoferrel,[64] vagy Pablo Casado spanyol Néppártja. Ami meg Olaszországot illeti, a magyar miniszterelnök lovat váltott a 2018. márciusi választások után. Az olasz szavazás előtt Silvio Berlusconi mellett állt. Minthogy az „Il Cavaliere" nem lett tagja a végül három hónappal később megalakuló koalíciós kormánynak, Orbán Matteo Salvinihez, a Liga vezetőjéhez közeledett, aki az új kormány középpontjába került:[65] mihelyt a szélsőjobb kormányzati pozícióba jut, tüstént szalonképessé válik a Fidesz számára.

64 Seehofer 2018 novemberében jelentette be, hogy lemond a CSU elnökségéről. – *a ford.*

65 Salvini 2019 augusztusában kiléptette pártját és önmagát a kormányból, de nem sikerült előrehozott választásokat kicsikarnia.

8

Sokfalas biliárd

Milánó, 2018. augusztus 29. Ezen a napon Európában meglehetősen kevés polgárt foglalkoztat a kilenc hónappal később esedékes európai választás. A tagállamok fontosabb pártjai még nem indultak be, az Európai Parlament nagy pártjainak még nincs meg a maguk *Spitzenkandidat*ja, azaz listavezetője. Két politikusnak azonban már megvan a világos elképzelése ennek a szavazásnak a tétjéről, amely hagyományosan kevés választót vonz. Ők akarnak elsőként beszélni róla, s ezzel megadni a kampány tempóját. Ez a két ember Matteo Salvini és Orbán Viktor. Az első június óta az olasz miniszterelnök-helyettes és belügyminiszter. Ő a Liga (a volt Északi Liga) vezetője is, az olasz szélsőjobboldali párté, amely a kormány első páholyaiba kapaszkodott fel, az 5 Csillag protesztmozgalommal kötött váratlan szövetségnek köszönhetően. Hatalomra jutását követően Matteo Salvini megtagadja a kikötési jogot minden hajótól, amely a nyílt tengeren hányódó afrikaiak segítségére sietett. A magyar miniszterelnököt otthon fogadja, a milánói prefektúra szalonjában, lombardiai hűbérbirtokán, ott, ahol pártja immár húsz éve megszületett.

Zöld nyakkendő az egyiken, csíkos tengerészkék a másikon, a két férfi közhírré teszi tökéletes egyetértését, és láthatóan igen

elégedett azzal a játszmával, amelybe belefogott. Orbán nem kertel: Salvinit hősnek nevezi. „Ő az én hősöm, sorstársam is, nagyon kíváncsi vagyok a személyiségére, nagy tisztelője vagyok, és van néhány tapasztalatom, amit meg tudok vele osztani." Később még azt is mondja az olasz miniszterről: „vállalta azt a történelmi missziót, hogy bebizonyítsa, a migrációt a tengeren is meg lehet állítani [...] azt kívánjuk neki, hogy ne hátráljon meg, védjen meg bennünket, védje meg a határokat, és e tekintetben minden segítséget hajlandóak vagyunk megadni." Salvini cserébe dicséri a magyar gazdasági modellt, amely valóban megfelel a saját neoliberális gazdasági programjának: „Öt százalék alatti munkanélküliség, 9 százalékos egykulcsos adó a vállalkozásoknak, 15 százalékos magánszemélyeknek [...] és ellenőrzött bevándorlás." „Remélem, hogy ez a megbeszélés csak az első egy hosszú sorozatban, hogy megváltoztassuk Olaszország, Magyarország és az egész európai kontinens sorsát", teszi hozzá az olasz belügyminiszter.

A két politikus célja ugyanaz: lezárni az európai határokat, és ezzel megakadályozni minden jövőbeli bevándorlást, de azt is követelik, hogy küldjék „haza" azokat, „akik már Európában vannak". Nem tudni pontosan, milyen migránsokról beszélnek, sem azt, hogy milyen kritériumok alapján szerveznék meg a visszatelepítést; nem ez a céljuk. Végsőkig leegyszerűsített mondandójuk ugyanabba a kategóriába helyezi a menedékkérőket, a menekülteket, a legális és illegális bevándorlókat. A két vezető mindenekelőtt egy üzenetet akar eljuttatni mindenkihez: „...a legfontosabb kérdése ma Európának a migráció", mondja Orbán Viktor.

Ám nem érik be azzal, hogy rákényszerítsenek egy tematikát a majdani kampányra; mind a ketten körvonalazzák a terepét is. Legfőbb ellenségük, figyelmeztetnek Milánóban, a francia elnök, Emmanuel Macron. Orbán Viktor „a bevándorláspárti

erők vezetőjének" minősíti, Matteo Salvini számára pedig ő az, aki zárva tartja a francia-olasz határt, és nem hajlandó befogadni az Olaszországból érkező migránsokat. Szuverenizmus *versus* liberalizmus: ez lesz a készülődő választás két nagy tábora. A sajtótájékoztatón néhány pillanatra betekinthetünk Orbán módszerébe: elsőként kardot rántani, kikövetelni a saját programot, rákényszeríteni az ellenfeleket, hogy mögötte járjanak. Emmanuel Macron valóban vállalja is az Orbán által neki kijelölt ellenzéki szerepet a progresszív erők vezetőjeként, szemben az illiberális demokrácia védelmezőivel – de ott marad beszorítva a magyar kormányfő által rákényszerített kétpólusú sémában, miközben eltűnnek programjából a saját javaslatai az európai intézmények megreformálásáról, lévén hogy senki nem csatlakozik hozzájuk a kontinensen.

Pedig Orbán és Salvini nem ért egyet a lényegben. Az olasz azt szeretné, ha a menekültek elosztása a kontinensen hatékonyabb lenne, míg a magyar továbbra is elutasítja a legkisebb kvótát is, amelyet országa számára kijelölnének. És mindenekelőtt a két vezető politikai formációja nem ugyanabban a csoportban ül az Európai Parlamentben: a Liga egyértelműen a szélsőjobb mellett helyezi el magát, a Nemzeti Tömörülés oldalán, a Nemzetek és Szabadság Európája csoportban; a Fidesz viszont az európai jobboldal nagy pártja, az Európai Néppárt (ENP) tagja. A választáson tehát ellentétesek lesznek az érdekeik. Akkor mi értelme van meghirdetni a szövetségüket? Orbán számára kettejük közeledése azt jelenti, hogy mindenkinek megmutatja, a magyar választóknak éppúgy, mint európai partnereinek, hogy több szövetséges is van a tarisznyájában, tehát nehézség esetén van hová fordulnia. Hogy jobb vele lenni, mint ellene. Ekkor a következő probléma rázza meg az ENP-t: ki kell-e zárni soraiból a Fideszt autoritárius és xenofób elhajlásai miatt? A 2014–2019-es ciklusban Orbán pártja 11 képviselőt számlált a 219 euró-

pai képviselő között, azaz az ötödik párt volt az Európai Parlament legnagyobb frakciójában. A bírálatok egyre szaporodtak. Ha kizártok, majd csak nézzétek meg, kivel lépek szövetségre – lényegében ez a magyar miniszterelnök válasza Milánóban. Nem véletlen, hogy két hónap múlva az ENP brüsszeli kongresszusa megerősíti, hogy semmiféle kizárási eljárást nem kezdeményez a Fidesz ellen.[66] Az európai jobboldal nagy pártjának döntése így megerősítette Budapest stratégiáját, amelyet Szájer József képviselő azon a napon így magyaráz el nekem: „Az ENP-nek át kell tekintenie az alapjait. Ha nagy párt akar lenni, toleránsnak kell lennie saját ideológiai bázisa iránt."

Salvinivel való találkozóját követően Orbán megsokszorozza kapcsolatait más európai vezetőkkel. Júniusban fülig érő mosollyal mutatkozik a francia Köztársaságiak elnöke, Laurent Wauquiez oldalán. Három hónappal később a *Le Figaró*nak adott interjújában, amelyet sokan átvettek, úgy nyilatkozik, hogy a Fidesznek az ENP-ben kell maradnia. Ezzel egyidejűleg, jeleként annak, hogy a magyar kormány nem tesz fel mindent egy lapra, a franciaországi magyar nagykövet, Károlyi György előadást tart Carrefour de l'Horloge-ban, a francia szélsőjobboldali agytrösztnél, amely ma már a Nemzeti Tömörüléshez áll közel. De Marine Le Pen alakulatának is megvannak a kapcsolatai a Fidesszel, még ha a két párt nem is ugyanahhoz a politikai családhoz tartozik. Az Európai Parlamentben szívesen szóba elegyednek egymással, és a Sargentini-jelentés szavazásának napján Nicolas Bay, a Nemzeti Tömörülés európai képviselője Orbán Viktor oldalán fényképezkedik. Orbán elégedett lehet: a francia szélsőjobb egységesen a jelentés ellen szavazott. Másnap

66 Ez majd csak 2019. március 20-án történik meg, amikor az ENP közgyűlése 190 igen, 3 nem szavazattal elfogadta a Fidesz felfüggesztéséről („önfelfüggesztéséről") szóló javaslatot. – *a ford.*

a magyar miniszterelnök levelet intéz a képviselőcsoporthoz, amelyben megköszöni támogatását.

Budapest védekezik ellene, de a hatalomnak vannak kapcsolatai a Nemzeti Tömörüléssel. Így például 2018. december elején európai képviselők küldöttsége látogat a magyar fővárosba, mert hivatalosan ott tart gyűlést képviselőcsoportjuk, a Nemzetek és Szabadság Európája. De az úticél kiválasztása nem véletlen. „Ma itt, Magyarországon épül az a nemzetek Európája, az az európai védelem, az a szabadságok Európája, amelyet szeretnénk létrehozni", jelenti ki Budapestről a delegáció tagja, Nicolas Bay a Facebookon közzétett videóban.

A Nemzeti Tömörülés képviselői a kulisszák mögött találkoztak fideszes képviselőkkel és Orbán környezetéhez tartozó emberekkel, sőt a kormány tagjaival is. Ezek a találkozások, még ha bizalmasak is, nem jelentéktelenek: a francia szélsőjobb nagyon is szeretné látni egy olyan nagy parlamenti csoport felbukkanását Strasbourgban, amelynek ő maga és a Fidesz is tagja, annak a három csoportnak a helyén, amely eddig az ENP jobboldalán szerepelt. Orbán pártja hivatalosan nem részese ennek a tervnek – már csak azért sem, mert eddig sikerült bent maradnia az ENP-ben. De biztosítja a hátországát, ezért egyetlen ajtót sem zár be: sohasem mondott le a Nemzeti Tömörülés nyílt támogatásáról.

Közép-Európa szomszédos országaival ez a közeledési stratégia már 2015 óta működik: ebben az évben robbant ki a „migrációs válság" és került hatalomra a PiS Lengyelországban (júniusban megnyerte az elnökválasztást,[67] majd az országgyűlésit is októberben). Ezt követően a kétoldalú látogatások Budapest és

67 Az elnökválasztás második fordulóját 2015. május 24-én tartották, Andrzej Duda ekkor győzte le 51,55 százalékkal a hivatalban lévő elnököt, Bronisław Komorowskit. – *a ford.*

Varsó között megszaporodnak (összesen hat volt Orbán harmadik mandátuma idején), és lengyel vezetőket rendszeresen meghívnak a magyar nemzeti ünnepekre. Az 1956-os forradalom hatvanadik évfordulóját megtisztelte jelenlétével Andrzej Duda elnök, majd 2018 márciusában ismét Magyarországon járt, hogy megünnepelje a „lengyel-magyar barátság napját". Lengyel küldöttségek utaznak az 1848-as forradalom 170. évfordulójára és a Fidesz kampányának rendezvényeire. A PiS elnöke, Jarosław Kaczyński, és a miniszterelnök, Mateusz Morawiecki maguk is Magyarországra érkeznek két nappal az országgyűlési választás előtt: a magyar hatóságok ekkor avatják fel Budapesten a szmolenszki áldozatok tiszteletére emelt emlékművet (ez volt az a repülőgép-baleset, amely 2010-ben számos lengyel vezető halálát okozta). Az addig szunyókáló Visegrádi Együttműködés[68] hirtelen előkerül a feledés homályából, és Orbán európai szövetségi játszmáinak központi elemévé válik. A Visegrádi Négyek lassanként elkezdenek egy hangon beszélni – a magyar miniszterelnök hangján. Annak ellenére, hogy nem mindegyik országot vezetik a Fidesz testvérpártjai (a szlovák és a cseh kormányt a szociáldemokratákkal közös koalíció alkotja), a három, Magyarországgal baráti viszonyban álló ország ugyanazt a migránsellenes programon képviseli. A Cseh Köztársaság és Szlovákia csak tizenkét, illetve tizenhat menekültet fogad be a menekültek európai újraelosztási programjának keretében (a kvóták alapján összesen 11 401 menedékkérőt kellene elosztani a négy állam között). 2016 szeptemberében egyhangúlag ellenzik ezt a programot a Pozsonyban tartott európai csúcstalálkozón, cserébe egy kiüresített megoldást javasolnak: „rugalmas szolidaritást", azaz *à la carte* szolidaritást, az államok önkéntes vállalásától függően.

68 Vö. 5. fejezet.

Orbán 2018 májusában megalakult negyedik kormánya első jelzései egyértelműen Közép-Európának és a Balkánnak szólnak. Azaz továbbra is az az elképzelés, de most már konkrétan, hogy az egykori keleti blokk országainak frontot kell alkotniuk. Ettől kezdve segítik egymást a nemzeti választásokon is. Orbán negyedik kormánya még le sem tette az esküt, amikor a funkciójába éppen csak visszatért miniszterelnök Szlovéniába utazik, hogy kinyilvánítsa: az SDS-t, a Szlovén Demokrata Pártot támogatja a parlamenti választásokon. Az SDS kampánya a Fideszét másolta, ugyanolyan típusú plakátokkal és xenofób szlogenekkel.[69] Orbán beszédet mond a párt utolsó kampányrendezvényén a Celje nevű kisvárosban. Három nappal később a magyar miniszterelnök Lengyelországot választja első kétoldalú látogatásának helyszínéül. Találkozik kollégájával, Mateusz Morawieckivel, aki néhány hónappal korábban, a választási kampány kellős közepén Magyarországon biztosította támogatásáról a Fideszt. Még ha ez a stratégia nem is működik mindenkinél – az osztrák kancellár, Sebastien Kurz nem vállalt szolidaritást Orbánnal 2018 szeptemberében –, az Európai Parlamentben a Fidesz képviselője, Szájer József örül: „Azt látom, hogy Lengyelországban, Szlovéniában és Romániában sok szövegünket átvették. Modellként tekintenek ránk: a szomszédos országok pártjai, még ha hivatalosan nem is jobboldaliak, megpróbálják reprodukálni otthon mindazt, amit a Fidesz sikeresen megvalósított Magyarországon."

A szerb elnök, Aleksandar Vučić pályája jó példája ennek a közeledésnek. A nacionalista vezető, akivel szemben erős ellenállás bontakozott ki 2018–2019 telén tekintélyelvű elhajlásai mi-

69 Lásd Corentin Léotard, *Le Courrier d'Europe centrale*, 2018. május 30., https://courrierdeuropecentrale.fr/le-hongrois-viktor-orban-exporte-son-modele-dans-les-balkans/

att, rendszeresen találkozik Orbán Viktorral. Orbán hivatalosan négyszer járt Szerbiában 2014 óta, míg Vučić két alkalommal látogatott Budapestre. A két kormány még közös kormányülést is tartott 2018 februárjában.

A kelet-európai szövetségi játszmák olykor megkérdőjelezhető védelem biztosítását is jelentik. 2018 novemberében a korábbi macedón miniszterelnök, Nikola Gruevszki, akit hazájában korrupció miatt kétéves börtönbüntetésre ítéltek, és más ügyekben is eljárás alatt állt, börtönbüntetésének megkezdése helyett Magyarországra menekül. A *Deutsche Welle* szerint[70] állítólag a magyar hatóságok segítették az egykori kormányfő szökését – aki 2016 óta ugyanolyan Soros-ellenességet hirdet, mint Orbán, és akit a magyar kormányfő mindig is támogatott (2017 szeptemberében, közvetlenül a macedóniai helyhatósági választások előtt Orbán a helyszínen van, hogy kinyilvánítsa támogatását. „...amíg Gruevszki volt ennek az országnak a miniszterelnöke, addig Macedónia egy sikertörténet volt", jelenti ki nyilvánosan ebből az alkalomból). Alig néhány nappal Magyarországra érkezése után, abban az országban, amely elbarikádozza magát, hogy megakadályozza a migránsok belépését, Nikola Gruevszki menedékjogot kap.

Orbán diplomáciája sokfalas biliárd. Kevés hasonló méretű ország ápol ennyi külső kapcsolatot, és tudatja ezt nyilvánosan is, mint Magyarország. Nem számít, ha ezek a kapcsolatok olykor ellentmondanak a migránsellenes álláspontnak vagy a nacionalista kormányfő nézeteinek. Orbán Viktor kaméleon, aki ott keres, ahol talál, a körülményeknek megfelelően – azzal a hátsó-

[70] „Hungary suspected of helping former Macedonian PM Gruevski escape" (Gyanús, hogy Magyarország segítette a korábbi macedón miniszterelnök, Gruevszki szökését), *Deutsche Welle*, 2018. november 26., https://www.dw.com/en/hungary-suspected-of-helping-former-macedonian-pm-gruevski-escape/a-46458537

gondolattal, hogy megnövelje az európai klubon kívüli politikai támogatottságát és pénzügyi forrásait.

Ez a kettős beszéd példásan megjelenik Törökország esetében. A nemzeti martirológiában az elnyomók táborába helyezett Törökország – a másfél évszázados oszmán uralom miatt (1541–1699) – tulajdonképpen megtestesíti mindazt, amit Orbán elvet, az az Orbán, aki rendszeresen felemlegeti beszédeiben a tényt, hogy Magyarország volt az utolsó bástya Európa iszlamizációjának útjában, a 15. században éppúgy, mint ma ismét. Mégis kitűnő kapcsolatokat ápol Recep Tayyip Erdoğannal, aki már 2013-ban megejtette első látogatását Magyarországon. „Erdoğan elnök régóta személyes barátaim közé számít. Viszonyunk Törökországgal szoros és bizalomteljes", mondja 2016 februárjában, a német napilapnak, a *Bild*nek[71] adott interjúban. 2018 júniusában az elsőszámú magyar egyébként az első vezető, bolgár kollégája mellett, aki gratulál a török elnöknek újraválasztásához Törökország élére. Csak ők ketten mennek el Erdoğan beiktatására. „...kontinensünk számtalan súlyos biztonsági kihívással áll szemben, melyek legyőzéséhez elengedhetetlen a Törökországgal való kiszámítható, hatékony együttműködés", olvasható az Orbán kabinetje által kiadott közleményben. A magyar miniszterelnök a 2016. márciusában megkötött egyezményt is akarja Törökország és az EU között, amely 6 milliárd eurót dobott a mérlegbe, hogy az Európába kivándorolni szándékozók maradjanak a török határok mögött.

A tüntető közelség Orbánt egymásnak ellentmondó megszólalásokra készteti. 2018 októberében, amikor a török elnök

[71] „Der Ton aus Deutschland ist schroff, grob, aggressiv" (A németek hangneme éles, goromba, agresszív), *Bild*, 2016. február 24., https://www.bild.de/politik/ausland/viktor-orban/der-ton-aus-deutschland-ist-schroff-grob-aggressiv-44690288.bild.html

Budapestre látogat, hogy részt vegyen Gül Baba türbéjének felavatásán – Gül Baba oszmán költő és dervis volt, aki elkísérte Nagy Szulejmán szultánt európai hódító útjára –, a magyar miniszterelnök biztosítja vendégét, hogy „a szent életű dervis alakja ma is él a magyar nép emlékezetében". És ez az első alkalom, hogy a kormányfő, aki bármikor készen áll a magyar történelem felidézésére, az oszmán kultúra állítólagos „emlékezetére" hivatkozik. Egy másik köpönyegfordítás az iszlámmal kapcsolatban: nem sokkal azt megelőzően, hogy ellenzi a muszlim országokból származó menekültek érkezését, Orbán Viktor még a magyar fővárosban felépítendő mecset tervét dédelgeti, amely a legnagyobb lenne Európában. A terv nyomban eltűnik a radarok képernyőjéről, mihelyt a magyar sajtó nyilvánosságra hozza 2015 tavaszán.

Nacionalizmus, a hatalom megszemélyesítése, a kelet-nyugati kapcsolatok egysíkúvá tétele és a nyugati politika éles bírálata: ami Orbánt Erdoğannál érdekli, párhuzamosan megtalálható a világ más vezetőinél is, és ez egyre több közeledést eredményez. Vlagyimir Putyin Oroszországa, a Benjamin Netanjahu vezette Izrael vagy Azerbajdzsán, amelyet vaskézzel irányít Ilham Aliyev: megannyi potenciális szövetséges, akivel Orbán egy meghatározott világlátáson osztozhat. A miniszterelnöki kancellárián ezt nem is titkolják, és nem kell sokáig keresgélni a magyarázatot. „Javaslok önnek egy kulcsszót, hogy megértse Orbán Viktor külpolitikáját, csakúgy, mint a belpolitikáját – mondja Szőcs Géza, aki egyike a kabinet maroknyi tanácsadójának. – Az erő. Az Orbán-doktrína ez: erős cselekvőnek mutatkozni, és erős vezetőkkel szövetkezni. A magyar miniszterelnök ösztönös rokonszenvet érez az olyan emberek iránt, mint Putyin, Erdoğan, Netanjahu, mert ők erős vezetők. És a hatalmi struktúra is érdekli: ezekben az országokban végbement egy

struktúra-átalakítás az elődökhöz képest. Oroszországban a szovjet birodalom vége, majd Borisz Jelcin egy teljesen szétesett országot hagyott maga után. Putyinnak sikerült úrrá lennie a csődön, és erőteljes új irányt szabni, ami impozáns dolog. Újjászervezni egy országot vagy egy vállalatot, ehhez erős vezető kell. Ez nem az erő kultusza, hanem politikai és gazdasági realitás."

Az ideológiai rokonságon túl ezek a szövetségek, prózaibb megfogalmazásban, arra is módot adnak Orbánnak, hogy megtorpedózza az európai megegyezést, és biztosítsa országa finanszírozását arra az esetre, ha az EU beszüntetné a támogatást. Minden hivatalos látogatás jó alkalom a szerződéskötésekre. Így Erdoğan budapesti látogatásán sínre tettek egy katonai együttműködést a két ország között, ugyanis Orbán negyedik mandátuma a magyar hadsereg modernizációjáról szól. A kínai miniszterelnök látogatásakor, 2017 végén, új magyarországi beruházásokat jelent be több tízmillió dollár értékben. Pekinggel egyébként – Kína igen offenzívnek mutatkozik a délkelet-európai gazdaságokban – a párbeszéd rendszeres. Négy gazdasági fórumot tartottak 2011 óta, amelyen Kína és a közép-kelet-európai országok vettek részt.

Ezek a csúcstalálkozók egyben szimbólumok is: a Sargentini-jelentés európai vitáját követő napon Orbán Strasbourgból Moszkvába utazik. A kapcsolatok Vlagyimir Putyinnal valójában még az ellenzéki évekre nyúlnak vissza: a Fidesz főnöke két ízben találkozik az orosz vezetővel, 2008-ban és 2009-ben. Orbán, az egykori antikommunista, aki az orosz csapatok kivonását követelte, és Putyin, az egykori KGB-ügynök: meglepő közeledés. 2014-ben, immár kormányfőként, Orbán ismét Moszkvába utazik. Hivatalosan nincsenek tervek a zsebében. Ám hazaérkezésekor olyan bejelentést tesz, amely felkészület-

lenül éri a Fidesz-apparátust: két új orosz atomreaktort fognak építeni a szovjet tervek alapján készült paksi erőmű mellé. Mi történt a két ember között? Kétségkívül sohasem tudjuk meg. Egy dolog azonban biztos: egyetlen ajánlatkérést sem bocsátottak ki az új konstrukcióra, és az ország energetikai egyensúlyának szempontjából semmi sem igazolja a paksi üzem további fejlesztését. Azóta a magyar vezető oroszbarát irányvonala csak erősödött, noha a közvélemény nem viseltetik különösebb jóindulattal Moszkva iránt. Harmadik mandátuma idején Orbán Viktor ismét elutazik Oroszországba (2016), míg Vlagyimir Putyin kétszer látogatja meg őt, 2015-ben és 2016-ban. A magyar miniszterelnök volt az első, aki ellenezte az Oroszországot sújtó európai szankciókat a Krím elfoglalása és a Kelet-Ukrajna ellen viselt háború miatt, és nem titkolja, hogy rokonszenvvel figyeli az orosz elnök módszereit: NGO-ellenes politikája a Moszkva által 2012 óta alkalmazott politika másolata. Igazi csodálat vagy leplezett félelem? „Túl komoly kockázatot jelentene szembefordulni Oroszországgal – magyarázza egy kormányközeli elemző. – Az az érdekünk, hogy jó kapcsolatot tartsunk fenn vele."

Ami az Izraelhez való közeledést illeti, ez újabb fejlemény. Orbán hivatalosan első alkalommal jár ott 2018 júliusában, tüntetően figyelmen kívül hagyva a palesztin hatóságot. De Benjamin Netanjahu egy évvel korábban már járt Budapesten, és a két ország delegációi között rendszeresek a találkozások hosszú idő óta. „...örülök, hogy Magyarország ma egy elkötelezett hazafit fogadhatott Budapesten – mondta Orbán az izraeli miniszterelnök látogatása alkalmából. – Meggyőződésem, hogy ma a világban a hazafias kormányok a sikeres kormányok, és a sikeres országok a jövőben is azok lesznek, amelyek a nemzeti identitást és a nemzeti érdeket nem iktatják ki, sőt talán első helyre teszik a működésük során."

Ez a fennen hangoztatott barátság Netanjahuval hasznos: lehetővé teszi Orbánnak, hogy kikerülje a zsidó állam kritikáit Soros-ellenes kampányának[72] antiszemita jellege miatt. Bár a budapesti nagykövet reagált rá, az izraeli kormány, amely szintén ellenséges az amerikai-magyar milliárdossal szemben, gyorsan helyre teszi saját diplomatáját. Sőt, egy évvel később Benjamin Netanjahu az első külföldi vezető, aki gratulál Obánnak negyedik megválasztása alkalmából. „Köszönet önnek, Orbán Viktor miniszterelnök úr, Magyarország Izraelnek nyújtott támogatásáért a nemzetközi fórumokon", mondta neki. Az az igazság, hogy van miért hálásnak lennie. 2018-ban, az ENSZ-ben Budapestnek nem kevesebb mint három tartózkodása tanúsítja, hogy Orbán támogatja az izraeli vezető politikáját. Tartózkodott az ENSZ határozathozatala során, amelyben a világszervezet elítélte, hogy az amerikai elnök Jeruzsálemet ismerte el Izrael fővárosának; tartózkodott az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának szavazásán, amely vizsgálóbizottság felállítását követelte az Izrael által a gázai határ mentén elkövetett erőszak miatt; tartózkodott az ENSZ közgyűlésnek a gázai izraeli katonai akciókat elítélő határozatánál. Magyarország mindhárom alkalommal úgy döntött, hogy nem foglal állást. „Ha nincs Izrael, akkor létrejön az a radikális muszlim földrajzi terület, amelyről csak fenyegetést várhat Európa", biztosítja hallgatóit Orbán ugyanebben az évben a nyári szabadegyetemen elmondott beszédében. Antiszemitizmus az egyik oldalon, területfoglalás a másikon: mindkét fél gondosan hallgat a másik kilengéseiről.

Az izraeli nacionalista vezetőnél valójában egy kész Közép-Európa felé forduló stratégia figyelhető meg: szövetségest lát a térségben az EU-n belül, amely nem viszonyul kedvezően hoz-

72 Vö. 7. fejezet.

zá. Így aztán 2018. nyár elején a *Le Monde*-ban és az európai sajtó más lapjaiban egy egész oldalon olvashatunk arról – magának az izraeli kormánynak a finanszírozásával –, hogy Netanjahu és a lengyel miniszterelnök közös nyilatkozatot írt alá, amelyben hivatalos értelmezését adják a holokausztnak. „Elítéljük azokat az akciókat, amelyek Lengyelországra vagy a lengyel nemzetre hárítják a felelősséget azokért az atrocitásokért, amelyeket a nácik és különböző országokból származó cinkosaik követtek el", olvasható egyebek mellett a közleményben, amely hangsúlyozza a lengyelek hősies tetteit a háború idején. A nyilatkozat nem várt reakciót váltott ki a Yad Vashem történészeiből, akik a holokauszt revizionista olvasataként ítélték el. Az izraeli miniszterelnök hasonló típusú nyilatkozatot Orbánnal is aláírhatott volna, hiszen a magyar vezető emlékezetpolitikája hasonló törekvéseket mutat, mint a lengyel kormányé.

Egy másik régió, amely iránt Budapest újabban érdeklődést tanúsít, Közép-Ázsia. 2018 szeptemberében Orbán Kirgizisztánba utazik, hogy részt vegyen a Türk Tanács ülésén, amely a közép-ázsiai türk népeket tömöríti. Közös türk-ugor eredetről beszél, noha minden tudományos munka, amelyet a kérdésnek szenteltek, ellentmond ennek. Azzal büszkélkedik, hogy a magyar „egyedülálló és különös nyelv, amely a türk nyelvekkel áll rokonságban", holott lingvisztikailag a magyar a finnugor nyelvcsaládhoz tartozik. Ezt a gondolatot, amelyet Magyarországon turanizmusnak hívnak, a Jobbik védelmezte a magyar politikai spektrum szélsőjobboldaláról. Debreczeni József ebben egy újabb, a körülményeknek megfelelő pozícionálást lát. „2010 előtt sohasem hallottam, hogy Orbán a magyar nép nomád származását emlegette volna, nem teremtett kapcsolatot a közép-ázsiai népekkel – mondja az életrajzíró. – Valójában egy hatalomgyakorlási modellhez való vonzódásról van szó. Ezek a közép-ázsiai diktatúrák valami érdekes dolgot testesítenek

meg: a hatalom maximalizálását és a javak maximalizálását a hatalomhoz kötődő családok számára. Ezeknek az országoknak egyébként van még egy előnyük: náluk nem hányják Orbán szemére mindazt, amit Strasbourgban a szemére hánynak."

A szövetségek megsokszorozása nem állt mindig Orbán Viktor törekvéseinek a középpontjában. Első két mandátuma idején a nemzeti terepre korlátozódott a játéktere. A magyar kormány feje inkább csak 2015 után próbálja felépíteni saját nemzetközi nagyságát. Azt hihetné az ember, hogy unatkozik saját országa immár légmentesen lezárt határai között. Negyedik megválasztása után gyakorlatilag nem mutatkozik nyilvánosan Budapesten; beéri szokásos felszólalásaival a parlamentben, háromhetente egyszer, és ügyeinek többségét a külföldnek és Brüsszelnek szenteli. Már nem éri be azzal, hogy ő a magyar miniszterelnök; azon vezetők egyike akar lenni, akik számítanak a világban.

Az újabb fordulat végrehajtásában nagy létszámú csapatok segítik. 2014-től kezdve Orbán Viktor minden beszédét lefordítják angolra, és egyre többet németre, franciára, oroszra. 2018-tól a magyar közrádióban (Kossuth Rádió) elhangzó megszólalásait is leírják angolul, majd egy hatékony levelezőrendszer segítségével továbbítják azoknak a Magyarországgal foglalkozó külföldi újságíróknak, akiket a kormányszolgálatok ismernek. 2018 őszétől kezdve ezek a szolgálatok gondosan kivitelezett heti *newsletter*eket is készítenek.

A miniszterelnök üzeneteit emellett hűen továbbítja a nemzetközi kommunikációval megbízott államtitkár, Kovács Zoltán. Orbán Viktor minden hivatalos megszólalásakor Kovács kötelességtudóan készít egy blogbejegyzést, amely szövegmagyarázatként szolgál, és amelyet széles körben terjeszt emailben és a közösségi fórumokon. De küld saját üzeneteket is. A Sargentini-jelentés európai parlamenti vitája után egy hónappal videót tesz ki saját Facebook-oldalára, amely a belga európai

képviselőt, Guy Verhofstadtot mutatja be. A klip 35 másodperces. Drámai zenével, riasztó infografikákkal, figyelemfelkeltő fotókkal a háttérben halljuk Kovácsot angolul, amint rövid úton összekapcsol egy európai liberális vezetőt a terrorista támadások áldozatává vált emberekkel. Mondatai rövidek, feliratban is megjelennek: „Íme Guy Verhofstadt. Migrációt akar", kezdődik a videó. Majd következik a szóban forgó személytől egy rövid, megvágott idézet: „Szükségünk van a migrációra". És ismét Kovács folytatja:[73] „Íme a tények: 1,8 millió[74] migráns lépett be Európába 2015 óta. Újabb milliók akarnak jönni. A válság kezdete óta, szerte Európában, emberek százai vesztették életüket aljas támadásokban. Folyamatosan szaporodnak az erőszakos bűncselekmények. És Guy Verhofstadt még több migrációt akar." Az európai képviselőtől származó, megcsonkított idézetet újból felteszik. Majd Kovács így zárja vészjósló hangon: „Ez felelőtlenség. Itt az ideje, felrázni Brüsszelt."

Orbán akarata, hogy rákényszerítse magát a nemzetközi színtérre, megfelel annak a „mélységes becsvágynak, amellyel szimbolikus téren helyre akarja állítani országa dicsőségét – mondja egy volt miniszter. – A kormányfő vissza akarja adni Magyarországnak az őt megillető helyet, vissza akarja nyerni azt, amit tragikus történelmünk miatt elvesztettünk". Ebbe a törekvésbe egy igen személyes elem is közrejátszik: „Bent akar maradni a történelemkönyvekben, ez nyilvánvaló". De milyen áron? A valóságnak milyen mértékű eltorzításával? Az Európai Tanács 2018 októberi ülése végén a miniszterelnök nem sajtókonferenciát tart, mint korábban szokott, hanem kiposztol egy videót a Facebookra. Laza stílusban, szemközt a kamerával, azt magyarázza, hogy néhány országgal együtt sikerült „visszaverni a brüsszeli bürokraták migránsbarát javaslatait". Holott egyetlen európai vezető sem mondott a bevándorlást támogató beszédet: Orbán már régen megnyerte a kérdésről szóló csatát, azóta a domináns megközelítés Brüsszelben a határok védelmére koncentrál.

A nacionalisták összetartása ismét megfigyelhető 2018 decemberében, amikor Marrákesben elfogadják az ENSZ globális migrációs megállapodását. Noha a szöveg az államok minden kényszer nélküli együttműködését támogatja, az Egyesült Államok, a Cseh Köztársaság, Lengyelország, Magyarország és Izrael ellene szavaz. Néhány héttel később ez utóbbi két országot újra egymás mellett láttuk, más díszletek között: 2019 január elsején Orbán Viktor és Benjamin Netanjahu ott van azon ritka vezetők között, akik megjelentek a brazil elnök, Jair Bolsonaro beiktatásán.

73 A videón nem Kovács beszél. – *a ford.* https://www.facebook.com/zoltanspox/videos/vb.308154079343580/494020731075713/?type=2&theater

74 A szám hamis. 2015-ben 1 046 599 érkezést regisztráltak Európában a Nemzetközi Migrációs Szervezet (OIM) adatai szerint. (*A ford.* megjegyzése: Kovács videóját 2018 októberében tették fel.)

9

A nép embere

„Nekem az tetszik Orbán Viktorban a legjobban, ahogyan a néphez beszél: világosan, mindent lehet érteni, amit mond. És nem mesél be nekünk hazugságokat: amit mond, az tény." A harmincas Karikás Ádám eljött meghallgatni miniszterelnökét az 1956-os forradalom 62. évfordulóján. Téglásról érkezett, az ország északkeleti részében található kis faluból, ahol őrként dolgozik. A Fidesz feltétel nélküli szavazója két évig a magyar hadseregnek is dolgozott, a szerb határon. „Muszáj volt tennem valamit a hazámért – mondja a fiatalember. – Nem ez az első alkalom a történelmünkben, hogy fenyegetve vagyunk. Meg kellett akadályozni, hogy ezek az országunkra rendkívüli veszélyt jelentő emberek a területünkre lépjenek."

Mint mindenki, aki ezen a napon összegyűlt a Terror Háza Múzeum előtt, Ádám is erre az alkalomra bérelt busszal érkezett vidékről. Az ilyen utazásokat a plébániák társulásai, a Fidesz által a 2000-es években létrehozott „polgári körök" szervezete vagy a párthoz kötődő helyi vállalkozók szervezik. A legszegényebbeknek felajánlják a szállítást. Csak a szervezett utazáson résztvevők lehetnek jelen a rendezvényen, ruhájukon a megfelelő kitűzővel. Ádám inkább kivétel, ha végignézünk a terepen: a többség nyugdíjas, mint az a hölgy, aki Cibakháza községből érkezett az ország keleti részéből, és azt magyarázza nekem,

hogy Orbán neki olyan, mint egy családtag. „Nagyon közel áll hozzám. Minden érték, amelyet képvisel, az én értékem is", mondja. Különösen az állhatatosságát becsüli. „Ő nem változik. Tartja az irányt, miközben más európai vezetők könnyen hagyják befolyásolni magukat."

Ha az ember a Fidesz választóival beszélget, megérti, milyen mértékig hatják át a magyar társadalmat a kormányfő által küldött üzenetek. Többen szóról szóra megismétlik nekem a miniszterelnök beszédében folyamatosan ismételgetett mondatokat, és minden kérdésnél előjön ugyanaz a kulcsmagyarázat. A Magyarország ellen irányuló nemzetközi kritika oka? A migráció. Az európai válság felelősei? A migránsok. Orbán sikerének oka Magyarországon? Harca a migráció ellen. „Orbán Viktornak fontos szerepe volt az 1989-es rendszerváltásban – véli Ocsenás Katalin, egy művelődési központ vezetője a Velencei-tó partján, a fővárostól délnyugatra. – Ma az európai politikában játszott szerepe emlékeztet engem 1989-re. Orbán előfutár. Harcol a hazáért, azért, hogy függetlenek maradhassunk a fontos kérdésekben."

Ez pontosan az az üzenet, amelyet Orbán minden megszólalásával közvetít. Nem kivétel az a beszéd sem, amelyet ezen a 2018. októberi napon mond el. Komoly arccal, a mosoly leghalványabb jele nélkül adja elő a mondandóját. Haja őszül, rövidre vágott, választékkal a közepén. Alakja kigömbölyödött. Már nem az a karcsú, sportos megjelenés, mint néhány évvel korábban. A tömeg passzívan hallgatja, különösebb lelkesedés nélkül. Orbán a szokásos szillogizmussal zár: 1956-ban a magyar nép felkelt elnyomója ellen, ma újra el van nyomva, tehát ismét fel kell venni a harcot.

Mint különböző életrajzírói elbeszélik, Orbán Viktor a vidéki Magyarországon, szerény körülmények között nőtt fel az

1960-as években. Budapesttől mintegy ötven kilométerre nyugatra élt, először az Alcsútdoboz nevű faluban – apai nagyszülei házában –, majd a szomszédos faluban, Felcsúton. A család szociális helyzetét jelzi, tudjuk meg lengyel életrajzírójától, Igor Jankétól, hogy az ifjú Orbán Viktor szüleinek háza Felcsúton a falu szélén van. Nincs folyóvíz, rendszeresen segédkeznie kell a mezei munkában. A fiút keményen nevelik szülei, akik a kommunista párt tagjai, mint sokan ebből a generációból, és a gyerekek születése után folytatják a tanulást. Viktor anyja fogyatékos gyerekeket tanít, apja előbb mezőgazdasági munkás, majd egy levelezőkurzus elvégzése után agrármérnök, sőt párttitkár a felcsúti termelőszövetkezetben, ahol dolgozik. De az 1956 utáni Magyarországra meglehetősen jellemző módon, otthon egyáltalán nem beszélnek politikáról. A kádári évek „gulyáskommunizmusának" időszakában fontos volt, hogy egy olyan kommunista rezsimben, amely viszonylag nyitott a piacgazdaságra, az ember hozzájusson valamelyes anyagi jóléthez, és alkalmazkodjon a rendszerhez.

Mint a Fidesz más alapító tagjai, a fiatal Orbán is a korszakban tipikus társadalmi utat követ: ambiciózus és a rendszert tiszteletbe tartó szülei hajtják, hogy tanuljon, és sikerül is bejutnia a vidék egyik jó hírű középiskolájába. A család ekkor átköltözik a megyeszékhelyre, Székesfehérvárra, ahol az apa, aki új munkahelyre kerül, vállalati lakást kap. A majdani miniszterelnök ekkor fedezi fel először a csapból folyó melegvizet. Évekkel később azt meséli[75] egykori tanárának, Kéri Lászlónak, aki később tanácsadója lett, hogy ez volt élete legmeghatározóbb élménye: tizenöt évesen felfedezte azt a luxust, hogy fürdőkádban

[75] Az anekdota szerepel Kéri László interjúkötetében: *Orbán Viktor. Politikusportrék*. Századvég, 1994.

fürödhet. Újabb ugrás az 1980-as évek elején: az ifjú magyar Budapestre költözik, és miután bekerül a Bibó szakkollégiumba,[76] találkozik az ország akadémiai elitjével.

Orbán Viktor kétségkívül megőrzött bizonyos kisebbrendűségi érzést társadalmi gyökerei miatt. Amikor belép a politikába, gyakran elmeséli azt a megrázkódtatást, amelyet neki, a fiatal vidéki srácnak az a tény jelentett, hogy a fővárosban folytatja a tanulmányait. „...megviseli az embert [...] amikor azt hallja, hogy a többiek a divatos könyvekről, képzőművészetről, öltözködésről, az élet számukra fontos, mármint Budapesten fontos dolgairól beszélgetnek – meséli 2000 szeptemberében a *Szabad Föld*nek adott interjújában. – Ezekről az ember azelőtt vagy sohasem hallott, vagy nem igazán értette őket. Először tehát az ember úgy érzi, hogy nagy hátránnyal indul, de aztán ledolgozza ezt."

Valójában Orbán gyorsan rájön a népi származás előnyeire. Büszkeséget merít belőle, mint azok az emberek, akik nem a társadalmi ranglétra tetejéről érkeztek, így nem kaptak meg mindent születésüknél fogva. Nem tagadja meg társadalmi közegét, épp ellenkezőleg, szívesen beszél róla az 1990-es években, akkoriban, amikor még adott interjúkat a sajtónak. És amikor politikai karrierje felível, a Fidesz vezetője továbbra is előszeretettel űzi a futball-labda iránti szenvedélyét, amely Felcsút mezőin született. A futball az ő második élete, mondja Igor Janke, aki azt is elmagyarázza könyvében, hogy Orbán gyerekként kezdte művelni ezt a sportot, és gimnazistaként, majd egyetemistaként is mindig játszott, mihelyt volt egy kis szabadideje. Amikor miniszterelnök lett, továbbra is edzésben marad, ami lehetővé teszi számára, hogy minden héten elmenjen a falujába. Első mandátuma idején még játszik a negyedosztályban a Felcsút csapatával. Miniszterelnökként első külföldi útja Párizsba vezet, a Stade de France-ba,[77] ahol a világbajnokság döntője zajlik, olvasható a Guardian egyik beszámolójában.[78] Orbán azóta is szoros figyelemmel követ minden nemzetközi versenyt, és sohasem mulaszt el egyetlen fontos meccset sem a televízióban.

Egy olyan országban, ahol a futball igen népszerű, és ahol az 1950-es évek óta a 20. század legnagyobb góllövője, Puskás Ferenc nemzeti legendának számít, a kormányfő szenvedélye nem marad észrevétlen. Már csak azért sem, mert oda vezet, hogy fáraókhoz méltó stadionok épülnek szerte az országban – mindenekelőtt Felcsúton –, amelyeket szemmel láthatóan nem lehet nézőkkel megtölteni. Beszédeiben Orbán lépten-nyomon sporthasonlatokat használ. Egyetlen hivatalos szónoklatát sem fejezi be a jól ismert jelmondat nélkül: „Hajrá, Magyarország! Hajrá, magyarok!"

Politikai felemelkedésének első éveiben a Fidesz főnöke ápolja a népből jött, sportos és spontán ember imázsát. A *Mozgó Világ* című folyóiratban 1993 októberében megjelent interjúja revelatív ebből a szempontból: „...én nem egy huszadik generációs kifinomult értelmiségi vagyok – fejti ki Orbán. – [...] van bennem talán valami alulról jött nyerseség. Ez nem hátrány, hiszen, mint tudjuk, az emberek többsége alulról jön. De az is lehetőséget ad ilyen támadásokra, hogy véleményem szerint bizonyos konfliktusokban nem kompromisszumkötésre, hanem a konfrontáció vállalására kell törekedni, mert ezzel későbbi nagyobb konfliktusokat lehet megelőzni [...] Akinek nem vagyok

76 Vö. 1. fejezet.

77 Franciaország nyolcvanezres befogadóképességű nemzeti stadionja, 1998. július 12-én itt játszották a Franciaország-Brazília világbajnoki döntőt. – *a ford.*

78 David Goldblatt–Daniel Nolan, „Viktor Orbán's reckless football obsession" (Orbán Viktor csillapíthatatlan futballmániája), *The Guardian*, 2018. január 11., https://www.theguardian.com/news/2018/jan/11/viktor-orban-hungary-prime-minister-reckless-football-obsession

szimpatikus, az agresszívnak nevez, akinek az vagyok, az határozottnak."

Ez a kompromisszumra kevéssé hajlamos vérmérséklet, amelyet az európai színtéren is látunk működni, mindig is jellemezte Orbánt. Számára a politika harci terep. Amihez nagyon ért: figyelemreméltó hidegvérrel szembeszállni, levadászni embereket és eszméket. De tárgyalni, megtalálni a helyes középutat, ez nem része az ő gondolkodásmódjának. „Nem becsüli a kompromisszumot – írja Igor Janke, aki nem titkolja, hogy rokonszenvez ezzel a személyiséggel. – Amit becsben tart, az a jó döntés. Orbán tervez. Kidolgozza a stratégiáját és a taktikáját. Tudja, milyennek kell lennie az első, második, harmadik és negyedik szakasznak."

Akik közelről ismerik hosszú évek óta, azt mondják, hogy Orbán a konfliktusok embere. A Fideszben gyakran provokált ki ütközéseket csak azért, hogy semlegesítse a vetélytársait. Sőt, a pártját is ugyanígy kormányozza: gyakran egymásra uszítja az embereket, hogy aztán békítőként jelenhessen meg, olyan emberként, aki megoldja a problémákat, véget vet a feszültségeknek. És ha szakít, az végleges: a Fidesz vezetőjének az a szokása, hogy soha többé nem szól azokhoz az embereihez vagy tanácsadóihoz, akik egyet nem értésüknek adtak hangot.

„Ő olyasvalaki, aki nagyon gyorsan gondolkodik és hatalmas az önbizalma – emlékszik vissza Mellár Tamás, aki az első Orbán-kormány idején a Központi Statisztikai Hivatal elnöke volt. – Nem viseli el a kritikát. Amikor az övétől némileg eltérő véleménynek adtam hangot, sohasem fogadta meg a tanácsaimat."

Egy anekdota sokat elárul az Orbán-rendszerről. Bod Péter Ákos függetlenként tanácsadója volt a magyar miniszterelnöknek, egészen 2013-ig. „Ez után azért nem kérdezett meg többé, mert kritikai szempontokat fogalmaztam meg – meséli a jegybank korábbi elnöke. – Végül olyan emberekkel vette körül magát, akik mindig helyeselnek, bármit mond." Bod különösen emlékszik arra az esetre, amikor Orbán be akarta vezetni az egykulcsos adót, a *flat tax*et. „Én ezt költségvetési szempontból nem tartottam hatékonynak, szociálisan pedig igazságtalannak gondoltam. A csoportunk hét közgazdászból állt, akik rendszeresen értekeztek vele, és közülük hatan osztották a véleményemet. De nem vette figyelembe: a *flat tax* be lett vezetve."

Eltávolítani a versenytársakat, és ezzel párhuzamosan megtartani a hasznos ellenfeleket, mint amilyen az egykori szocialista miniszterelnök, Gyurcsány Ferenc, aki a kontraszt szerepét játssza a magyar választóknál: ez az első számú magyar vezető módszere. Életrajzírója, Debreczeni József szerint, aki tanácsadója volt 1995–1996-ban, a hatalom iránti érzék valamiféle ösztönös dolog Orbánnál. Nem kellett megtanulnia könyvekből, és ideológiákat csak akkor vet be, ha segítenek elérni a céljait: a magyar jobboldal nagyfőnökének lenni, megszerezni, majd megtartani a hatalmat. Debreczeni szerint Orbán Viktor egyébként sem próbált soha különösebben művelődni, intellektuális szempontból ő inkább „eléggé éretlennek" látja. „Nem volt más beszédtémája, mint a pillanatnyi politikai helyzet", mondja az egykori tanácsadó.

2015 márciusában Orbán Viktor informális beszélgetésen vesz részt a híres Bibó kollégium hallgatóival, és ad egy másik kulcsot működési módja megértéséhez, írja Orbán-életrajzában[79] Paul Lendvai. „A politika csata – mondja itt az első számú magyar. – Ha kint állok a mezőn egy nagy karddal a kezemben,

[79] Paul Lendvai, *Orbán. Europe's new strongman* (Orbán. Európa új erős embere), Hurst, 2017. (Ezen a beszélgetésen jelentette ki Orbán, hogy a nők nem valók a politikába.)

és rám jönnek hárman, akkor nem moralizálok, nem okoskodom, egy feladat van, hogy azt a hármat le kell kaszabolni. Nincsen mese."

Ha alaposan elolvassuk Orbán beszédeit, szembeszökő, mennyi tautológia és ismétlés van bennük. Bizonyos mondatok üresen csengenek, és ez a tendencia csak erősödött az évek során, abban a mértékben, ahogy a beszédei egyre hosszabbak lettek. Tudós szavak vagy a magyar irodalom nagyjainak nevei olykor feltűnnek bennük, de csak díszletként szolgálnak; amivel Orbán előáll, az alapjában igen egyszerű, sőt primitív: minden egy kétpólusú sémára épül. Migránsok, kontra keresztény Magyarország, imperialista Európa, kontra szuverén Magyarország stb. „Amiben Orbán Viktor nagyon erős, és egyetlen versenytársa sincs a magyar politikai színtéren, az az, hogy rendkívül jól beszéli az egyszerű emberek nyelvét, és érti, mire van szükségük az embereknek pszichológiailag – magyarázta el nekem Kővágó Pál pszichológus. – Az egyszerű ember annyit ért meg Orbán beszédeiből, hogy veszélyben vagyunk, és védekeznünk kell. A »migránsválság« épp kapóra jött, hogy legitimálja ezt a beszédmódot."

A Fideszben már nincs ember, aki nyíltan meg merné mondani, hogy Orbánnak nyitottabbnak kellene lennie a kompromisszumokra európai partnereivel való viszonyában. Félénken, *off* módon néhányan, nem sokan azonban elismerik: a szónoklatai túl agresszívek, és a döntéshozatalban több megfontolás kellene. Ám a komplex gondolkodás idegen Orbán világától, amelynek anti-intellektualizmusa csak erősödött az évek során.

Az első számú magyar szemében az értelmiségiek, '68 szelleme, a liberálisok és a baloldaliak egy fészekből valók. A „józan észt" állítja velük szembe, és egy állítólag ideológiamentes politikát. Kritikája különösen élessé válik három nappal a

párizsi Bataclan elleni merénylet[80] után, 2015 novemberében. „Azt javaslom, toljuk félre a dogmákat, felejtsük el a politikai korrektséget, beszéljünk egyenesen és nyíltan – közli a magyar országgyűlésben. – Azt javaslom, térjünk vissza az ideológiák világából a józan észhez." Orbán Viktor leleplezi az európai értelmiség „öngyilkos hajlamait", és egészen odáig elmegy, hogy aljas párhuzamot von a gondolkodás világának diabolizálására: „Ha az európai politika nem elég erős, akkor bizonyos ideológiai hajlamok, őrült ötletek elhatalmasodnak a kontinensen. Hát ez már megtörtént, nem először állunk ezzel szemben. Megtörtént akkor, amikor azt gondolták, európai értelmiségiek egyébként, hogy fajta szerint lehet sorrendet felállítani európai emberek között. Aztán ebből lett az, ami lett, nemzeti szocializmus és fajelmélet. Aztán azt gondolták Európában okos emberek, hogy az a jó, hogyha mindannyian egyenlőek vagyunk, amiből aztán lett homo sovieticus meg sztálinizmus. És most szerintem vannak, akik azt gondolják, hogy akkor leszünk boldogok, akkor lesz szép az élet Európában, hogyha a nemzetállamokat megszüntetjük, kikapcsoljuk. Ez legalább olyan őrült ötlet, mint az előzőek voltak."

Orbán sohasem volt nagy könyvbarát. Mégis elterjesztette magáról azt az információt, hogy minden héten egy napot kizárólag az olvasásnak szentel – a csütörtököt. És kiszivárogtatta a sajtónak azoknak a könyveknek a címét, amelyek ott állnak az éjjeliszekrényén. Köztük megtaláljuk a következőket: *The Boston Politics. The Creativity of Power* – egy német politológus, Tilo Schabert 1989-es esszéje, amely Massachusetts fővárosának egykori polgármesteréről, Kevin White-ról szól; az izraeli

[80] 2015. november 13-án este terrortámadás-sorozatot követtek el Párizs különböző pontjain géppisztollyal felfegyverkezett terroristák; ártatlanokra lövöldöztek, és több robbantást hajtottak végre forgalmas helyeken. A legtöbb halálos áldozatot a Bataclan színház elleni támadás követelte. – *a ford.*

történész, Yuval Noah Harari bestsellerei, a *Homo deus – a holnap rövid története* és a *Sapiens – az emberiség rövid története*; a brit újságíró, Douglas Murray könyve, az *Európa furcsa halála*, amelyben a szerző megjósolja az európai civilizáció halálát a tömeges bevándorlás és az alacsony európai születésszám következményeként; Ian Pearson *A holnapod – Így élsz 30 év múlva* című könyve; Frank Füredi, magyar származású brit *Populism and the European Culture Wars. The Conflict of Values between Hungary and the EU* című esszéje, amely elítéli az európai populizmus-ellenességet; és az egykori német kancellár, Helmut Kohl emlékiratai.

Ma meglehetősen kevés értelmiségi fordul meg a magyar miniszterelnök környezetében. Azok a konzervatív körökből érkező szakemberek, akik vele voltak az 1990-es években, ma valamennyien távolságot tartanak tőle. A kancellárián megmaradt néhány képromboló, politikailag eltévelyedett személy. Egy szociológus, aki a kommunista érában a demokratikus ellenzékhez tartozott, a 2000-es években a szocialisták tanácsadója volt, és azért állt Orbán mellé, mert ő az „egyetlen, aki baloldali politikát visz". Egy költő-tanácsadó, akiből üzletember lett, a maga ezoterikus gondolataival és üres mondataival. Egy egykori kommunista káder, még 1989 előttről, aki ezt követően húsz éven át a szocialista párt oszlopos tagja volt.

Orbán körül elsősorban ideológusok és fiatal kommunikációs stratégák vannak. Mint láttuk, ebben a körben találjuk meg a Terror Háza igazgatóját, Schmidt Máriát is. Van itt egy politikai filozófia professzor is, Lánczi András, aki 2016 óta a budapesti közgazdasági egyetem rektora, ezt megelőzően pedig hat éven át a Fidesz agytrösztje, a Századvég igazgatója volt. Olyan szövegek szerzője, amelyek az ember elsőbbségét fejtegetik az intézményekkel szemben, és megpróbál Orbán kormányzásából elméleti modellt csinálni és ezt exportálni. Egyebek mellett

részt vett 2007-ben a Center for European Renewal megalapításában, amely konzervatív értelmiségiek és kutatók hálózata amszterdami székhellyel. Lánczi Andrásra olyan gondolkodók hatottak, mint a politikafilozófus Leo Strauss és Carl Schmitt, a meggyőződéses antiszemita, akit a III. Birodalom jogi megalapozójának tartanak. Schmitt szerint a politika a barát és az ellenség megkülönböztetésének terepe, és szerinte a közösségnek önnön ellentétével kell meghatároznia magát. Az ő elmélete szerint, ha ellenségek nem léteznének, ki kéne találni őket; nála a vezető a rend őre, szemben a külső káosszal. Még ha Carl Schmitt hatása általános is magyar értelmiségi körökben az 1990-es 2000-es években, jegyzi meg a kutató, Balázs Zoltán,[81] úgy tűnik, Orbánba különösen beivódott. „Lánczi közvetítésével jutott el Schmitt gondolkodása Orbánhoz", véli Kéri László, és hangsúlyozza: „Orbán politikai életének minden szakaszában ott van egy állandó elem: a harc. A küzdelem az élet értelme. Ellenség nélkül ő nem működik."

Orbán Viktor *modus operandi*ja mögött 2008-tól ott van az amerikai *spin doctor*, Arthur Jay Finkelstein is. 2010-ben Finkelstein elküldi munkatársát, George Birnbaumot, hogy vezesse le a Fidesz választási kampányát. Magyarországon éppúgy, mint más országokban, köztük Izraelben, ahol fontos szerepet játszott a Likud jobbrafordulásában, Finkelstein – aki 2007-ben meghalt – kommunikációs stratégiáját a választói tábor polarizálására és az ellenfelek stigmatizálására építi. Módszerének lényege az, hogy egész kampányokat szervez néhány kulcsszó köré, amelyek a választók legmélyebb félelmeire és sérelmeire játszanak rá. Az Egyesült Államokban, ahol a Republikánus Párt

81 Zoltán Balázs, „Political Theory in Hungary After the Regime Change" (Politikaelmélet a rendszerváltás utáni Magyarországon), *International Political Anthropology*, 2014, vol. 7/1.

kemény vonalához állt közel, úgy ismerik mint aki az amerikai politikában szitokszót csinált a „liberális" kategóriából az 1980-as évek végén, 1990-es évek elején. Számos magyar elemző úgy látja, hogy a Fidesz visszatérése a hatalomba ennek a stratégiának az eredménye. A liberálisok és a posztkommunisták elleni beszéd, akiket az ország rossz átalakulásért tesznek felelőssé, ekkor éri el a tetőpontját.

Ott van az állományban Habony Árpád is, az árnyékember, aki a magyar média szerint 2004 óta része Orbán Viktor kommunikációs gépezetének. Nem jelenik meg a hivatalos szervezetleírásokban, sohasem adott interjút a sajtónak, de állítólag neki is meghatározó szerepe van abban a megosztó magatartásban, amelyet a Fidesz vezetője a 2000-es évek vége óta[82] tanúsít.

Ez az ellenséget diabolizáló stratégia nem korlátozódik a politikai döntéshozók beszédmódjára. Megfigyelhető a kormánybarát médiában is, amely az agresszivitás nehezen hihető szintjére jutott el. 2015 óta a cikkekből ömlik a durvaság, a rasszizmus és a nőgyűlölet, különösen a befolyásos kommentátor és egykori Fidesz-alapítótárs Bayer Zsolt tollából. 2017 tavaszán azt írja Ferenc pápáról: Ez egy „marha", aki „kretén brüsszeli politikusok kretén mondatait kretén módon" ismételgeti. 2018 szeptemberében a teniszező Serena Williamsről beszél, akit megbüntettek a meccsen: „...megfenyegette a bírót. Abban a biztos tudatban, hogy ő ezt megteheti, azon egyszerű oknál fogva, hogy néger [...] nyugodtan viselkedhet kibaszott hisztis picsaként, csak azért, mert feka, és csak azért, mert az

82 Orbán Viktor már a 2000-es évek elején is „mi"-ről és „ők"-ről beszélt: „Meglehet, pártjaink és képviselőink az Országgyűlésben ellenzékben vannak, de mi, akik itt vagyunk a téren, nem lehetünk, és nem is leszünk ellenzékben, mert a haza nem lehet ellenzékben. Legfeljebb egy kormány kerülhet ellenzékbe saját népéhez képest, ha feladja a nemzet céljait", mondta például a Dísz téren 2002 májusában. – *a ford.*

idióta liberális világ majd úgyis megvédi őt." Orbán némelyik munkatársa már nem is az intoleranciát, hanem a gyűlöletet terjeszti.

10

Illiberális demokrácia és európai máz

2014. július 26-án Orbán Viktor, mint minden évben, ezúttal is elmegy a Fidesz nyári egyetemére, amelyet hagyományosan a román városban, Tusnádfürdőn tartanak, ahol jelentős magyar közösség él. Az 1990-es döntés, hogy ezt az éves összejövetelt Romániában tartják, messzemenően szimbolikus: a határokon túl élő magyarok felé kinyújtott kéz mellett arra is szolgált, hogy tisztelettel adózzanak azoknak, akik hozzájárultak a kommunizmus bukásához Romániában, például a temesvári lelkésznek, Tőkés Lászlónak. Azóta ez a magyar egyházi személy – aki egyébként 2007 óta az Európai Parlamentben székel[83] – mindig Orbán oldalán jelenik meg a nyári rendezvényen.

Ezen a nyáron emberünk magabiztosabb, mint eddig bármikor. Megerősítették az ország élén egy olyan kormányzás után, amely teljes mélységében és szédítő sebességgel megreformálta az ország kulcsintézményeit.[84] Igaz, az Európai Parlament célkeresztjében áll, de parlamenti frakciója, az Európai Néppárt még mindig támogatja, és az Európai Bizottság egyáltalán nem hajlandó intézkedéseket hozni, amelyekkel fékezheti tekintélyelvű elhajlásait. Az áprilisi magyar választáson a Fidesznek újra

83 A 2019-es európai választáson Tőkés már nem indult. – *a ford.*
84 Vö. 2. fejezet.

kétharmada lett az országgyűlésben, azaz szabad kezet kapott, hogy ha akarja, tovább módosíthassa az ország alkotmányos törvényeit. Az ellenzék haldoklik, csakúgy, mint 2010-ben: a szocialista tábor még mindig nem tért magához Gyurcsány politikai öngyilkosságából,[85] és semmiféle szövetség nincs kilátásban a különböző kis baloldali vagy zöld formációk és a szélsőjobboldali Jobbik között.

A Kárpátok fenyveseinek lábánál tehát Orbán Viktor ingujjban, könnyed hangon adja elő beszédét az emelvényről. A jobbára idősebbekből álló közönség előtt, amely elkötelezett híve az elképzeléseinek, azt magyarázza, hogy a 20. század három nagy „világrendszerváltása" után – úgymint az első világháború vége, a második világháború vége és az 1990-es rendszerváltás Magyarországon – egy legalább ilyen súlyú változás következett be: a 2008-as pénzügyi válság. Szemben ezzel a válsággal és mindazzal, amit az emberek elszegényedését tekintve magával hozott, egy új verseny kezd kialakulni. Verseny „annak az államnak a kitalálásáért, amely a leginkább képes egy nemzetet sikeressé tenni". És hogy ügyesen túllépjen a problémán, Orbán egy új modellre vágyik. Szingapúrt, Kínát, Indiát, Oroszországot, Törökországot hozza fel példaként. „...megkeressük, megpróbáljuk megtalálni a Nyugat-Európában elfogadott dogmáktól és ideológiáktól elszakadva, tőlük magunkat függetlenítve azt a közösségszervezési formát, azt az új magyar államot, amely képes arra, hogy a mi közösségünket évtizedes távlatban versenyképessé tegye a nagy világversenyfutásban." A Fidesz főnöke megjósolja a liberális demokráciák visszaszorulását, amelyek

85 Ez a megfogalmazás a Szocialista Párt önfelmentő magyarázata és a Fidesz négyéves „Gyurcsány-amortizációs" politikájának kulcsszava, a helyzet ennél sokkal bonyolultabb volt. – *a ford.*

„a következő évtizedekben nem tudják fenntartani a világverseny-képességüket".

A magyar miniszterelnök szájából szokatlan kijelentés mögött a személyes szabadságjogok elvetése jelenik meg. „A liberális társadalomszervezés kiindulópontja [...] arra a gondolatra épül, hogy mindent szabad megcselekednünk, ami a másik szabadságát nem sérti [...] Ne az legyen a magyar társadalom szervezőelve, hogy mindent szabad, ami más szabadságát nem sérti, hanem legyen az, hogy amit nem akarsz, hogy veled cselekedjenek, te se tedd azt másokkal." A Fidesz vezetője szerint a liberális demokrácia a megelőző húsz évben nem védte meg kellőképpen a magyarokat a gazdasági nehézségekről. „...az új állam, amit Magyarországon építünk, illiberális állam, nem liberális állam. Nem tagadja a liberalizmus alapvető értékeit, mint a szabadság, és hozhatnék még néhányat, de nem teszi ezt az ideológiát az államszerveződés központi elemévé, hanem egy attól eltérő sajátos, nemzeti megközelítést tartalmaz."

Így vezette tehát fel Orbán az illiberális demokrácia fogalmát, amely ezt követően oly nagy visszhangot váltott ki. Erős, nacionalista állam, szemben a korábbival. A lényeget tekintve ebben semmi újdonság nincs: Orbán már négy éve azt valósítja meg a gyakorlatban, amit ebben a beszédben bejelent. De a kifejezésnek megvan az a haszna, hogy Orbán politikáját elméleti keretbe helyezi. Tudományos igazolás formáját ölti. Tehát iskolateremtő.[86]

86 A *Courrier d'Europe centrale* 2017. június 28-ai számában Ludovic Lepeltier-Kutasi óvatosságra int a fogalom használatánál, már a köznyelvben való megjelenése óta. Arra figyelmeztet, hogy „kicsivel több kritikai mérték- és távolságtartás kell egy olyan rendkívül ügyes politikai vezetővel szemben, aki ellentüzeket gyújt és papírmasé referenciákból formálja meg a politikai és médiateret". https://courrier-deuropecentrale.fr/hongrie-faut-qualifier-viktor-orban-illiberal/

Az illiberális demokrácia ötlete, ahogy az 2014 nyarán előkerül Orbán Viktor szájából, abból az ideológiai poggyászból való, amellyel a magyar szociológus, Tellér Gyula látta el, egy olyan ember, aki hozzá hasonlóan az 1990-es években tért át a liberális gondolkodásról a konzervatívra, és aki 1998-tól egyik főtanácsadója lesz. Az esszéista Tellér 1934-ben született, a rendszerváltáskor a Szabad Demokraták Szövetségének tagja volt, és ő ajánlotta a Fidesz vezetőjének, hogy a kommunista éra „elvtársával" szemben a „polgár" fogalmára építsen, amellyel tömegesen mozgósítani lehet a magyar középosztályokat.

Ezt követően Tellér Gyula egész kritikai rendszert dolgoz ki a közép-európai liberalizmusról, közösségelméleti szempontból. Szerinte ebben a régióban a politikai rendszert nem a szabadság fogalmára, hanem a közösség erkölcsi értékeire kell építeni. Etnicista és tekintélyelvű ideológiát terjeszt, és a világ mitologikus és összeesküvés-elméleti látásmódját védelmezi. „Tellér Gyula Magyarország problémáit egyszerűen az országra ható nemzetközi erők eredményének látja", jegyzi meg két kutató, Buzogány Áron és Mihai Varga,[87] szerintük az ideológus „a nemzetközi konfliktusokat a jó és a rossz évezredes konfliktusára vezeti vissza". Tellér tézisei mintegy a föld alatt hatnak: Orbán sohasem kommentálja őket nyilvánosan, ám implicit módon megjelennek a beszédeiben. Így aztán négy hónappal az elhíresült 2014-es tusnádfürdői szónoklat előtt Tellér Gyula megjelentet egy szöveget a *Nagyvilág* című folyóiratban, „Született-e Orbán-rendszer 2010 és 2014 között?" címmel.[88] Azon túl, hogy igennel felel a kérdésre, és az is kiderül, hogy meg akar alapozni egy új

87 Aron Buzogany–Mihai Varga, „Against »post-communism«. The conservative dawn in Hungary" (A „posztkommunizmus" ellen. A konzervativizmus hajnala Magyarországon), in *New Conservatives in Russia and East Central Europe*, Routledge, 2018.

88 *Nagyvilág*, 2014. március.

rendszert, szóról szóra megtalálhatók benne azok a fordulatok, amelyeket Orbán majd előad a nyári egyetemen. Tellér a magyar társadalom organikus vízióját fejti ki; úgy látja, hogy ez a társadalom olyan közösség, amelyet „szigorú erkölcsi normák" mozgatnak, szemben a posztkommunista társadalommal, amelyet olyan egyének összességének lát, akik képtelenek a nemzetalkotásra. A szöveget minden Fidesz-képviselőnek elküldik.

Az illiberális demokrácia fogalma Magyarországon kettős szembenálláson nyugszik. Először is arra játszik rá, hogy a magyar társadalomban igen népszerű a „liberálisok" elutasítása, más szóval azé a baloldalé, amely 1994 és 1998, majd 2002 és 2010 között volt hatalom, és amelyet sokan korruptnak és az országra kényszerített megszorításokért felelősnek tartanak.

A másik elutasítás, amelyet az illiberális demokrácia fogalma gerjeszt, a nyugati társadalmak által hirdetett értékekre vonatkozik. A hagyományos családmodell felbomlása, a szekularizáció, a bevándorlás, a globalizáció: a Nyugat-Európában működő tendenciákat mindenestül elutasítja a Fidesz. „Az illiberalizmus nem antiliberalizmus – mondja a képviselő és Fidesz-alapító Németh Zsolt. – Az illiberalizmus megkerülése a liberalizmusnak, mert úgy látjuk, hogy ez utóbbi már nem képes rá, hogy megújítsa a demokráciáinkat. Ezzel szemben az illiberalizmus új lendületet adhat a nyugat-európai országoknak azzal, hogy visszahozza a keresztény értékeket."

A másik magyarázat az országgyűlés elnökétől származik. A Fidesz egyik legkérlelhetetlenebbikének tartott Kövér László, aki igen közel áll Orbánhoz, eléggé viszonylagos módon kötődik a demokratikus rendszerhez. „Nem gondoljuk, hogy a szabadság és a demokrácia *a priori* elhozza a társadalmi és gazdasági jólétet – közli velem. – A miniszterelnök azt akarta mondani, hogy vannak fejlődésben lévő gazdaságok, amelyek se nem demokratikusak, se nem liberálisak."

A gazdasági teljesítmény az egyéni jogok és a szabadságjogok előtt: ez tehát az a hierarchia, amely ma már ott van Orbán Viktor fejében, még akkor is, ha a megfogalmazásával kiváltott reakcióözön láttán gyorsan felhagyott az „illiberális demokrácia" emlegetésével, és a „kereszténydemokráciával" helyettesítette. Gazdasági modellje unortodox: ravasz elegye az etatizmusnak és a neoliberalizmusnak. Amikor 2010-ben visszatér a hatalomba, Orbán Viktor mindent elkövet, hogy visszanyerje a gazdasági önállóság valamilyen formáját. Elküldi az IMF-et, amely a 2008-as pénzügyi válság óta van jelen Magyarországon, kivételes adókat állapít meg azokban a szektorokban, amelyeket stratégiainak tekint, és amelyeket többségükben külföldi vállalatok tartanak kézben (elsősorban a bankszektorban), államosítja a nyugdíjrendszert.[89] Mindezt úgy hajtja végre, hogy közben szigorú költségvetési szigort alkalmaz, ami lehetővé teszi számára, hogy az európai szabályok alapkövetelményeinek megfeleljen. A makroökonómiai mutatók ráadásul inkább jók, és Orbán – aki nem volt kormányon a piacgazdaságra való áttérés fájdalmas reformjainak időszakában – kedvező konjunktúrát is élvez. 2014-ben a munkanélküliség a 4 százalékos küszöb alá csökken, és a gazdasági növekedés láttán számos európai ország elsápadhatna az irigységtől: 2018-ban több, mint 4 százalék.

A magyar miniszterelnök profitálhatott volna ebből a helyzetből úgy is, hogy enyhíti a társadalmi különbségeket, és a jóléti állam politikáját valósítja meg. De semmi ilyesmit nem tesz. Épp ellenkezőleg, jelentősen megkurtítja az egészségügyi és oktatási költségvetést, illetve a szociális juttatásokat, amelyek már enélkül is korlátozottak voltak Magyarországon. A munkanélküli segély időtartama az ő mandátuma idején csökken kilencről maximum három hónapra, az alacsony jövedelmek után járó kedvezményt eltörlik, és a rendszer kitaszítottjait, azaz a hajléktalanokat lassanként kriminalizálják. 2013-ban megszületik az első törvény, amely a „hajléktalanságból" pénzbírsággal sújtható bűncselekményt csinál. 2018-ban egy újabb törvény lehetővé teszi, hogy börtönbe zárják azokat, akik a rendőrség felszólítása ellenére nem hajlandók hajléktalanszállóra menni. Szociális segítségként közmunkaprogramokat vezetnek be; a benne résztvevők csak a minimálbér 70 százalékát kapják meg munkabérként.

Emellett a munka törvénykönyvének is több alkalommal nekiesnek. 2012-ben az első reform megkönnyíti az elbocsátásokat, lehetővé teszi a túlórák éves küszöbének felemelését és a minimálbér regionalizálását. Majd újabb intézkedések következnek, amelyek a munkáltatók javára enyhítik a törvényi szabályozást. A munkahely bizonytalanná válik, és az alacsony munkanélküliségi ráta mögött valójában erőteljesen emelkedik az ország szegény dolgozóinak száma.[90] 2018 végén egy újabb törvény, amely széles körű tiltakozási hullámot vált ki, még rugalmasabban kezeli a bérmunkásokat: három évre húzza el a munkaidő kiszámítását, és ismét megemeli az éves túlóraküszöböt.

Egy másik jele annak, hogy Orbán gazdasági modellje igazságtalan: családpolitikája a tehetősebbeket támogatja, mert a két- és többgyerekes családok számára ad adókönnyítést. A nem adózó háztartásoknak pedig nincs joguk semmiféle kedvezményhez. A magyar adórendszer ráadásul igen igazságtalan, mert 2011 óta egy 15 százalékos egykulcsos rendszeren nyug-

89 „Alig egy évtized alatt a közép-kelet-európai országok legnyitottabb gazdaságát széles körűen magyarosították", írja Blaise Gauquelin a *Le Monde* 2018. április 6-ai számában. https://www.lemonde.fr/economie/article/2018/04/06/en-hongrie-un-miracle-economique-en-trompe-l-il_5281625_3234.html

90 Lásd Ludovic Lepeltier-Kutasi, *Le Courrier d'Europe centrale*, 2017. január 31. https://courrierdeuropecentrale.fr/hongrie-produit-en-masse-travailleurs-pauvres/

szik, míg a magyar áfát 2012-ben 27 százalékra emelték – azaz a legmagasabb szintre az Európai Unióban.

A Fidesz gazdaságpolitikája ezzel szemben rendkívül előnyös a vállalkozásoknak. 2017-ben a vállalatok egykulcsos adója 15 százalékról 9 százalékra csökken (a kontinens legalacsonyabb adója); ez az intézkedés újabb kedvezményt jelent azoknak a pénzügyi ösztönzőknek a sorában, amelyek már korábban is léteztek a *business friendly* keretében a beruházások számára (földterületek adományozása, alacsony kamatozású hitelek stb.). Például a német autógyártás, amely mindenütt jelen van Magyarországon a Volkswagen, az Audi, a BMW és a Mercedes üzemei révén, továbbra is privilegizált feltételeket élvez, minthogy nem esik a külföldi tőkével szemben alkalmazott politika hatókörébe.

Orbán gazdasági modellje alapjában a magyar társadalom archaikus felfogását reprodukálja: osztálytársadalom, amelyben a bérből élők igen kevés védelmet kapnak, és amelyben a szegényeket – többségükben a roma közösség tagjait – folyamatosan szegénységben tartják, mert úgy tekintik őket mint akik kulturálisan ehhez a kategóriához tartoznak. A társadalmi konzervativizmusnak ez a modellje a 19. századra megy vissza, Széchenyi István gondolatvilágára, aki fejleszteni és modernizálni akarta Magyarországot, de semmi esetre sem akart forradalmat. Ez alapjában egy hierarchizált társadalom, amely lényege szerint egyenlőtlen, és amelyben minden alkotórésznek megvan a maga helye, beleértve az ellenzéket is. Kövér László ezt így magyarázza: „A Fidesz egyik erőssége az a gondolat, hogy mi egy politikai közösség vagyunk, egy szerves közösség, amely rendeken nyugszik."

Orbán modellje hagyományos értékekre támaszkodik, amelyek, mint láttuk, a Horthy kormányzósága idején propagált értékeket idézik. És emlékeztetnek arra a rendszerre is, amely

ugyanabban a korszakban Franciaországban kialakul. „Az egyszerű dolgokban hiszek – mondja Orbán a 2018. februári évértékelőjében –, a munkában, a családban és a hazában."

A gazdaságilag sikeres, társadalmilag egyenlőtlenségekre épülő országot vaskézzel kell kormányozni. A lojalitás és a hierarchia tiszteletben tartása – ezek az Orbán-rendszer további kulcselemei. Bárkit eltávolítanak, akire a főnök ízlése szerint túl sok fény kezd vetülni a Fideszben. Ez történt Lázár Jánossal, aki a 2018. áprilisi választásig a kormány szóvivője volt; ezt követően visszavonult saját városába, Hódmezővásárhelyre. Pokorni Zoltánnak, aki az első Orbán-kormányban oktatási miniszter volt, majd a Fidesz parlamenti frakciójának vezetője, és nyíltan hangot adott egyet nem értésének, végül el kellett hagynia a parlamenti életet. Budapest XII. kerületének polgármestere, és azóta a helyi felelősségi szintre korlátozza önmagát. Másokat a nemzeti politikából úgy távolítottak el, hogy Brüsszelben kaptak hivatalt. Ez történt Navracsics Tiborral, aki a Juncker-bizottságban megkapta a kulturális, oktatási, ifjúságpolitikai és sportügyi tárcát. Végül mások kegyvesztettek lettek, és vissza kellett vonulniuk a közéletből, mint Tirts Tamásnak, aki a demokratikus Magyarország első két törvényhozási ciklusában parlamenti képviselő volt, majd a fővárosi közgyűlésbe került, vagy Illés Zoltánnak, aki három ízben volt országgyűlési képviselő, egészen 2014-ig.

Ebben a paternalista rendszerben a hatalom, a párt és az állam Orbán Viktor személye köré koncentrálódik. Ő dönti el, ki indulhat jelöltként a választásokon. 2018. április 8-án este a Fidesz választási központjában az egyik küldött Orbán közelében így ujjongott: „Győztünk!" De Orbán letorkolta: „Nem, én győztem."

A 2018-as választás után felálló miniszterelnöki kabinetben a tagok többsége harminc-negyvenéves férfi, és ugyanarról a jogi

karról kerültek ki, ahonnan Orbán. A parlamentben vannak olyan képviselők, akiknek soha más foglalkozásuk nem volt, mint a képviselőség. „Az Orbán-rendszerben a legfontosabb dolog a függés – hangsúlyozza Mellár Tamás. – Függés a politikai posztokon, függés a gazdasági szférában, függés a választók lelkében is. A falvakban a Fideszre szavazók többsége valóban azt gondolja, hogy a jóléte Orbán Viktortól függ. És ha elbukik a választásokon, el fogják veszíteni a munkájukat."

A magyar filozófus, Heller Ágnes szerint azonban nem elég a rendszert pusztán a személyhez kötöttséggel és a gazdasági neoliberalizmussal jellemezni. Ő inkább „refeudalizációról" beszél: a népnek, mint a középkorban, joga van könyörögni, és csak akkor nyeri el az uralkodó kegyét, ha lojális hozzá. „A kormány létrehozta a saját oligarchiáját; ez egy járadékos rendszer, és maga Orbán dönti el, kinek jutnak az európai támogatásokból érkező források. A profitot nem fektetik be újra. Ha a versenyszabályok működnének, ezek a hatalomközeli vállalatok nem élnének meg a piacon." Az 1929-ben született[91] marxista filozófus szerint az országban semmi sem történik Orbán Viktor engedélye nélkül, ami zsarnoksággá teszi a rendszerét. „Ennek az embernek nincs más célja, mint a hatalom. Márpedig ezt a vágyat sohasem lehet teljesen kielégíteni, vagyis végtelen", mondja a filozófus.

Egy másik filozófus, Tamás Gáspár Miklós szerint, aki ma a radikális baloldalhoz tartozik, Orbán Magyarországa „háromnegyed részben diktatúra". „A rendszer igen erős népi támogatást élvez. Ezzel szemben azok, akik elégedetlenek vele, csalódottak, cinikusak vagy megkeseredettek. Sok fiatal pedig elhagyja Magyarországot… De az emberek nemigen foglalkoznak politikával. Nagy az apátia a magyar társadalomban. A behódolásnak olyan formáit látom, amelyek még Kádár idejében

91 Heller Ágnes 2019. július 19-én meghalt. – *a ford.*

sem léteztek. A kommunista időszakban a demokratikus ellenzéknek volt elmélete. Ma csak elszigetelt hangok vannak."

Az Orbán vezette Magyarország kétarcú. Vannak választások, van országgyűlés megválasztott képviselőkkel az ellenzéki padsorokban, de már nincs semmilyen eszköz, amellyel más irányba lehetne terelni a Fidesz politikáját. Mintha az a tény, hogy általános választáson szavazták meg őket – amire a vezetők nem mulasztanak el hivatkozni, ha a legkisebb kritika éri a magyar jogállamot –, azzal a joggal ruházná fel a kormányon lévőket, hogy immár azt csinálnak, amit akarnak az ország élén. Ebben a rendszerben a demokráciát szavazati szempontból fogják fel, mintha más dimenziói nem lennének, amilyen például a közvetítő testületek (pártok, szakszervezetek stb.) vagy a civil társadalom szerepe, a parlamenti vita, a hatalmi ágak elválasztása vagy éppen a média szabadsága. Orbán világában az ember nem ad interjút. Az ország újságírói vagy a kormányzati üzenetek közvetítői, vagy ellenzékiek, akikkel az ember nem áll szóba. Hetente egyszer a kormányszóvivő sajtótájékoztatót tart, de a meghívott újságírókat gondosan kiválogatják.

A magyar miniszterelnök folyamatosan a szürke zónában mozog: fenntartja a demokratikus intézményeket, és lefékez minden lehetőséget a politikai váltógazdaságra; toleráns az ellenzéki média (főként internetes) zárványával szemben, és ráteszi a kezét az újságok többségére;[92] kétségbe vonja az európai alaptörvényeket, és taktikai visszavonulást hajt végre, ha ez tűnik hasznosnak. 2014 októberében adót akar kivetni az internethasználatra; ezt nyomban tömeges megmozdulások követik a magyar társadalomban; három nap után a tervet visszavonják,

92 2018 novemberében a kormánybarát magánsajtó lapjait, amelyeket már addig is kormányközeli emberek irányítottak, egyetlen szervezetben vonják össze, a Közép-Európai Sajtó és Média Alapítványba.

a tüntetések viszont még heteken át folytatódnak. Ugyanígy, amikor 2015 tavaszán Orbán Viktor azt javasolja, hogy állítsák vissza a halálbüntetést, Jean-Claude Juncker bizottsági elnök reakciójából nyomban megérti, hogy ez nem összeegyeztethető az európai joggal, és negyvennyolc órával később már le is áll a dologgal.

Az európai egyezmények tiszteletben tartásának és megvetésének, a szabadságjogok korlátozásának és a demokratikus keretek fenntartásának ez a kevercse teszi Orbán rendszerét azzá, amit Bozóki András és Hegedűs Dániel „hibrid rendszernek" nevez. „Az effajta vegyes rendszerekben a politikai versengés ugyan valóságos lehet, ám a tágabb értelemben vett intézményrendszer strukturálisan a hatalomban lévő erőknek kedvez, drasztikusan csökkentve ezáltal az ellenzék, illetve a demokratikus váltógazdaság esélyeit."[93]

Ebben az összefüggésben az Európai Unió természetesen bizonyos kényszert is jelent a rendszer számára: ismételt figyelmeztetéseivel, de mindenekelőtt az Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) tevékenységével korlátozza az elhajlásokat, sőt az állampolgári jogok helyreállítását is lehetővé teszi, ha semmibe veszik őket. A magyar állampolgárok által az Európa Tanács bíróságához benyújtott keresetek száma robbanásszerűen megnőtt az elmúlt években: 2010 és 2016 között 436-ról 5569-re emelkedett.

Paradox módon azonban az EU támogatást és legitimációt is jelent az Orbán-rendszer számára, ami, legalábbis eddig, elősegítette, hogy változatlanul fennmaradjon, sőt megerősödjön. Valójában – még ha alacsonyabb szinten is, mint csatlakozásuk

93 Bozóki András–Hegedűs Dániel, „An externally constrained hybrid regime: Hungary in the European Union", *Democratization*, 2018. (Magyarul: „A kívülről korlátozott hibrid rendszer", *Politikatudományi Szemle*, 2017. 2. sz. http://www.poltudszemle.hu/szamok/2017_2szam/bh.pdf)

idején Spanyolország, Portugália vagy Görögország – a magyar gazdaság továbbra is bőven nyertese az európai kohéziós politikának. 2007 és 2013 között az országba 23 milliárd euró támogatás érkezett Brüsszelből, a 2014–2020-as periódusban pedig 25 milliárd eurót szed majd be. Ami, magyar kutatók számítása szerint ebben az időszakban a GDP 3,89 százalékának felel meg[94] (a 2007–2013-as periódusban ez 3,59 százalék volt), ami a magyar gazdaságra vetítve annyit tesz, hogy Bulgária után a második legnagyobb kedvezményezett volt a tizenkét, később csatlakozott ország között. Ezek a támogatások, minthogy hozzájárultak az ország gazdasági növekedéséhez, nem elhanyagolható tényezői Orbán Viktor politikai sikerességének, környezete pedig közvetlen anyagi előnyt húz belőlük. Számos beruházás, amelyet európai támogatásokból valósítottak meg (közlekedés, autópályák, épület-felújítások, kórházépítések stb.), valójában a hatalomhoz közel álló magáncégekkel kötött partnerségen alapulnak. Például 2018 tavaszán az OLAF (Európai Csalás Elleni Hivatal) feltárta Orbán Viktor vejének esetét, aki akkori cégén, az Elioson keresztül volt haszonélvezője az európai alapoknak; az Elios, cinkelt pályázatok segítségével, az ország mintegy harminc, a Fidesz által vezetett önkormányzatában épített ki közvilágítást 2011 és 2015 között. A Civitas Intézet és a Transparency International *Fekete könyv – a korrupció Magyarországon, 2010–2018* című kiadványa megmutatja, hogyan számláznak túl és hogyan ítélnek oda pályáztatás nélkül számos közbeszerzést, és hogy olyan vállalkozók, akik Orbánhoz kötődve építették ki a birodalmukat, mint például gyerekkori barátja, az egy-

94 Mojmir Mrak–Richter Sándor–Szemlér Tamás, „Cohesion Policy as a Function of the EU Budget" (Kohéziós politika mint az EU-költségvetés egyik funkciója), *Research Report 400*, Vienna Institute for International Economic Studies, https://wiiw.ac.at/cohesion-policy-as-a-function-of-the-eu-budget-a-perspective-from-the-cee-member-states-dlp-3625.pdf

kori gázszerelő, Mészáros Lőrinc (2018-ban Magyarország leggazdagabb embere a Forbes besorolása szerint), hogyan lesznek a legnagyobb nyertesei a Brüsszelből érkező pénznek.

Végül egy utolsó előny, amelyet az EU jelent a magyar miniszterelnöknek: az a tény, hogy még mindig ahhoz a körhöz tartozik, amelynél a csatlakozási feltételek igen szigorúak voltak a szabadságjogok és a jogállam tiszteletben tartása szempontjából, lehetővé teszi számára, hogy megőrizze a nyugati demokráciák valamiféle mázát.

Ebből a szempontból Magyarország uniós tagsága továbbra is igen hasznos Orbán Viktor számára. Ha módszeresen vitatja is az európai partnerek által küldött figyelmeztetéseket, alapjában semmi kedve elhagyni az EU-t. Brüsszel-ellenes retorikája nem arra szolgál, hogy előkészítsen egy *Hungexit*et; azért van, hogy szolgálja a magyar érdekeket védő politikát, és elősegítse egy ultrakonzervatív program előretörését a kontinensen. Orbán számára arról van szó, hogy maximalizálja a nyereségeit az európai keretrendszeren belül.

ÖSSZEGZÉS

2018. december. Nagy tömeg gyülekezik Budapesten, a parlament körül. Vannak köztük egyetemisták, bérből élők, ott vannak a civil társadalom képviselői, politikusok és szakszervezeti emberek. A fideszes képviselők által megszavazott törvények visszavonását követelik, köztük azét, amelyet az ellenzék „rabszolgatörvénynek" minősít, és amely a vállalatoknál 250-ről 400 órára emeli az éves túlóraszintet, és lehetővé teszi, hogy a munkáltató csak három év múlva fizesse ki a túlórákat. Tiltakozások kezdődnek a vidéki nagyvárosokban is. Egészen januárig többször is összegyűlnek különféle rétegekből érkező emberek, élükön nőkkel,[95] hogy kinyilvánítsák a haragjukat. Számszerűségét tekintve a megmozdulások szerények. Ám első ízben azóta, hogy Orbán Viktor hatalmon van, az ellenzék összeáll, és széles ellenzéki front kezd kialakulni. Az ember azt hitte, hogy a magyar társadalom elaludt. És tessék, felébred. Vajon az ország újabb fordulatot vesz, harminc évvel a kommunizmus bukása után?

1989 júniusában, a történelmi fordulópontnak abban a pillanatában, amelyben Orbán Viktor először jelent meg a nyilvánosság előtt, egy másik, a jövő szempontjából ígéretes ember is a magyar fővárosban tartózkodik: a lengyel ellenzéki, Adam Michnik. Ez az értelmiségi épp akkor alapította meg a *Gazeta*

95 Lásd erről Corentin Léotard, „Les femmes mènent la contestation contre Viktor Orbán", *Mediapart*, 2019. január 3. https://www.mediapart.fr/journal/international/030119/en-hongrie-les-femmes-menent-la-contestation-contre-viktor-orban

Wyborczát, amely aktív szerepet játszott a valamivel korábban megrendezett félig szabad lengyel választásokon. Ott van a budapesti Hősök terén, az óriási tömegben, és nyomban magával ragadja Orbán személyisége. „Orbánt igen okosnak, dinamikusnak és bátornak láttam", meséli Michnik három évtizeddel később. Úgy érezte, mindketten ugyanahhoz a pártcsaládhoz tartoznak. Ahhoz a családhoz, amelyet a közös cél, a demokratikus fejlődés útja tart össze.

Harminc évvel később a kiábrándulás teljes. Az egykori ellenzékiek egymással összebékíthetetlen utakat választottak. A magyar vezető egy olyan „nacionalista, intoleráns és kvázi diktatórikus" irányt választott, amelyet a Varsóban hatalom lévő PiS vezetője, Jarosław Kaczyński „modellként" vett át, fogalmazza meg a vádat Michnik; mindketten „manipulálják" saját társadalmukat.

Az orbánizmus kirajzott Közép-Európába a posztkommunista átmenet romjain. Ám súlyos hiba volna a régió vezetőit mint az egykori keleti blokk országainak avatárjait elszigetelni, a korábbi demokratikus fejlődést biztosítandó. Orbán nemcsak egy eminensen magyar út képviselője, hanem egy olyan trendnek is része, amely az európai kontinens egészén jelen van, és több párt is osztozik a nézeteiben. Szerző vagy plagizáló, befolyásoló vagy befolyásolt, a magyar miniszterelnök létrehozta a tekintélyelvűség, az identitásretorika és a mély gazdasági egyenlőtlenségek valamiféle kombinációját. Ez egy újszerű rendszer, amely a demokratikus felszín alatt egyetlen ember akaratán nyugszik. Ez egy olyan rendszer, amelyért az európai jobboldal kezességet vállalt, hiszen még mindig befogadja soraiba a Fideszt. Ez az avantgárd igényével fellépő új konzervativizmus ez, amelyet az a gondolat vezérel, hogy Nyugat-Európa értékei nem kínálnak fejlődési lehetőséget. És végül ez olyan politikai modell, amelyet eddig egy szétmállott ellenzék és nagy számú szavazó döntése tett lehetővé, azok az emberek, akik készek feláldozni a jogaikat egy állítólagos biztonságért cserébe.

Az európai társadalmak talán még nem mondták ki az utolsó szót, ahogy a magyar társadalom sem.

Párizs–Budapest, 2019. február

Köszönetnyilvánítás

Köszönet
Corentin Léotard-nak, Blaise Gauquelinnek, Vincent Liegey-nek a gazdag vitákért a Duna partján és másutt;
kollégáimnak a *Mediapart*-nál: Ludovic Lamant-nak, Emmanuelle Favier-nek, Marine Turchinek baráti biztatásaikért és jó ötleteikért;
a *Mediapart* kiadói igazgatóinak, Carine Fouteau-nak és Stéphane Alliès-nek, és elnökének, Edwy Plenelnek értékes támogatásukért;
Ludovic Lepletier-Kutasinak, Catherine Horelnek, Jean-Yves Potelnek figyelmes olvasásukért és éles szemükért;
kiadómnak, Michel Parfenovnak a bizalomért, amelyet az első pillanattól kezdve tanúsított irántam;
családomnak a kitartó támogatásért.

TARTALOM

Előszó 5

1 Az antikommunizmus cementje 11
2 A konzervatív fordulat 27
3 Visszatérés a gyökerekhez? 41
4 Revideált múlt 57
5 Az eltűnés kísértete 71
6 Az ellenséggyártás 85
7 Harcban álló Európa 99
8 Sokfalas biliárd 113
9 A nép embere 131
10 Illiberális demokrácia és európai máz 145

Összegzés 159
Köszönetnyilvánítás 163

SZTE Klebelsberg Könyvtár SZEGED 3.

X 297062

A KIADÓ AJÁNLATA

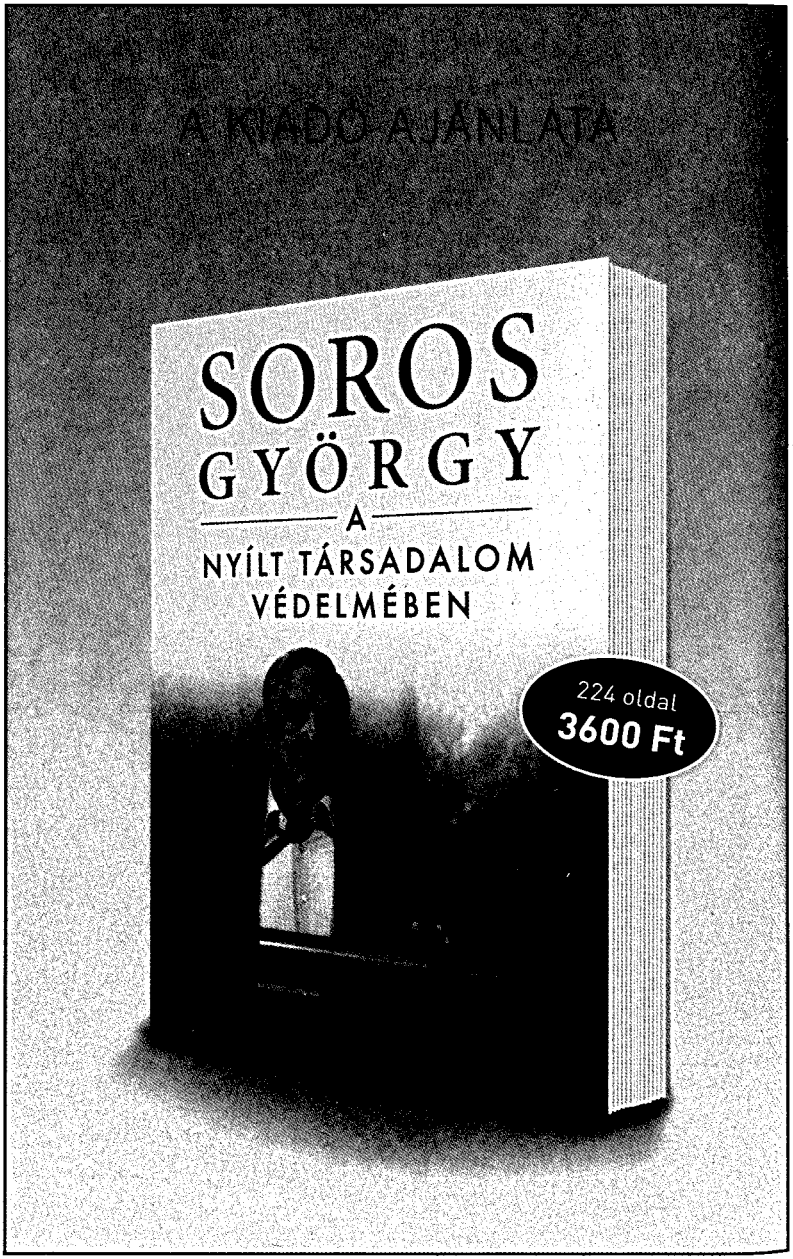

A KIADÓ AJÁNLATA

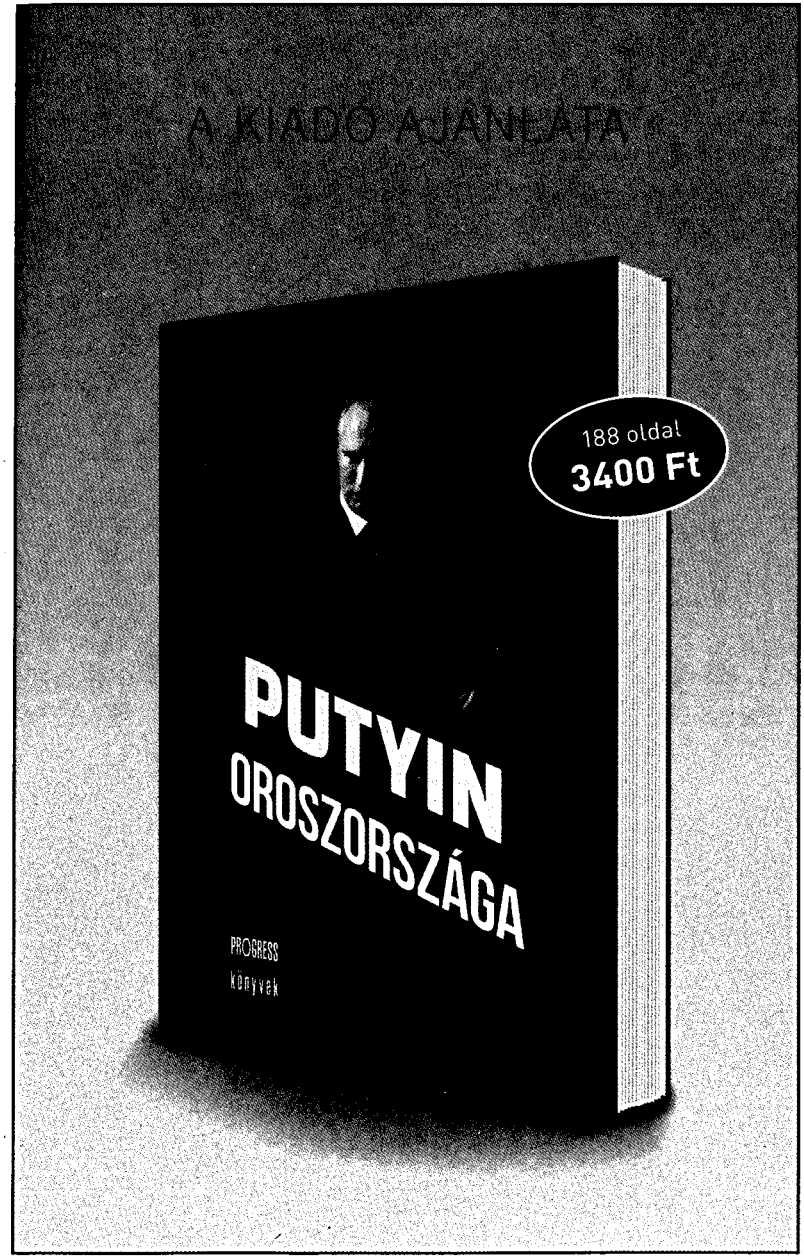

OT/20
32 P77

A kiadásért felel
a Noran Libro Kiadó Kft. ügyvezető igazgatója
www.noranlibro.hu/kiado@noranlibro.hu
www.facebook.com/noranlibro

Szerkesztő Kőrössi P. József
Korrektor Szarka Judit
Borítóterv Kónya Miklós
Tördelés Darvasi Ferenc

Gelbert ECOprint

Nyomdai munkák Gelbert Eco Print Kft.
Felelős vezető Gellér Róbert ügyvezető
www.gelberteco.hu

Amélie Poinssot öt éve a Medapart cín
2008-ban alapított független és fizetős
internetes oknyomozó, információs és
véleményújság munkatársa. Hosszú idő
élt és dolgozott Közép-Európában és
Görögországban.

3400 Ft

ISBN 978-963-517-097-5
9 789635 170975

Félhosszú haj, kiütköző szakáll, egy huszonhat éves férfi beszél a mikrofonba néhány percen át. Nem túl magas, a beszédét olvassa, de emelt fővel áll ott, a hangja magabiztos. Éles mondatai a meglepetés erejével hatnak a gyászra és az elmélkedésre szánt ünnepségen. Mondanivalója politikai. A szovjet hadseregnek azonnal el kell hagynia Magyarországot, hangoztatja az elképedt tömeg előtt.

Ez a fiatalember Orbán Viktor. Két évvel korábban diplomázott a budapesti jogi karon, ahol mintegy harminc társával együtt megalapította azt az ifjúsági szervezetet, a Fiatal Demokraták Szövetségét, amely nem kívánt bekerülni a kommunista rendszer öntőformájába. Az antiklerikális, tekintélyuralom-ellenes, liberális mozgalom politikailag jelentéktelen, ám gyorsan magához vonz számos új tagot.

X 297082